

KATARZYNA JASIŃSKA-ZDUN

LINGUA
LATINA

SKRYPT DLA STUDENTÓW

Spis treści

22. PARTICIPIUM PRAESENTIS ACTIVI (PPA)	116
22.1 PARADYGMAT ODMIANY PPA.....	117
23. ZAIMKI <i>IS, EA, ID</i> I <i>QUI, QUAE, QUOD</i>	120
23.1 ZAIMEK WSKAZUJĄCO-OSOBOWY <i>is, ea, id</i>	120
23.2 ZAIMEK WZGLĘDNY <i>qui, quae, quod</i>	120
23.3 CECHY DEKLINACJI ZAIMKOWEJ	121
24. INDICATIVUS PERFECTI ACTIVI	124
24.1 TABELA PERFECTÓW PODSTAWOWYCH CZASOWNIKÓW	125
24.2 INDICATIVUS PERFECTI ACTIVI	127
25. AUCTORES EORUMQUE OPERA.....	134
25.1 NOMINA AUCTORUM	135
25.2 TITULI OPERUM	137
26. INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI ACTIVI. VERBA DEFECTIVA.....	139
26.1 VERBA DEFECTIVA <i>MEMINI, ODI, COEPI</i>	141
27. IDIOMY 2	144
28. ĆWICZENIA Z PRZEKŁADU 1	146
29. ZAMIANY.....	149
30. DEKLINACJA IV	152
30.1 ODMIANA DEKLINACJI IV.....	152
30.2 WYJĄTKI IV DEKLINACJI	154
30.2.1 <i>DOMUS f</i>	154
30.2.2. POZOSTAŁE WYJĄTKI <i>f</i>	154
31. CO POWINIENIŚ JUŻ UMIEĆ 4	158
31.1 ZAKRES MATERIAŁU	158
31.2 SPRAWDZIAN 4.....	159
32. ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO W CZASACH PRZESZŁYCH	161
32.1 INFINITIVUS PERFECTI ACTIVI.....	162
33. SENTENCJE 2	114
34. CZASOWNIKI ZŁOŻONE. ZŁOŻENIA Z <i>ESSE</i>	166
34.1 ZŁOŻENIA Z <i>ESSE</i>	169
34.2 DATIVUS POSSESSIVUS Z CZASOWNIKIEM <i>DESUM</i>	170
34.3 RZĄD ZŁOŻEŃ Z <i>ESSE</i>	171
35. INDICATIVUS FUTURI PRIMI ACTIVI I PASSIVI.....	172
35.1 FUTURUM PRIMUM <i>ESSE</i> I JEGO ZŁOŻEŃ	174
36. INDICATIVUS FUTURI EXACTI ACTIVI.....	177

37. DE ROMAE SITU. SKŁADNIA NAZW MIAST	180
37.1 SKŁADNIA NAZW MIAST	180
37.2 DE ROMAE SITU	183
38. DEKLINACJA V. ZAIMEK <i>HIC,HAEC,HOC</i>	186
38.1 DEKLINACJA V	186
38.2 ZAIMEK <i>HIC,HAEC,HOC</i>	189
39. CO POWINNEŚ JUŻ UMIEĆ 5.....	191
39.1 ZAKRES MATERIAŁU	191
39.2 SPRAWDZIAN 5.....	192
40. ĆWICZENIA ZE SŁOWNICTWA	194
41. CZASOWNIKI NIEREGULARNE <i>VOLO,NOLO,MALO</i>	196
42. STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW. PRZYSŁÓWKI. ABLATIVUS COMPARATIONIS .	199
42.1 STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW	199
42.1.1 STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW REGULARNYCH	199
42.1.2 OPISOWE STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW	202
42.1.3 STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW NIEREGULARNYCH	203
42.2 ABLATIVUS COMPARATONIS	212
43. SUPINUM. PARTICIPIUM PERFECTI PASSIVI	215
43.1 SUPINUM.....	215
43.2 PARTICIPIUM PERFECTI PASSIVI (PPP)	216
44. INDICATIVUS PERFECTI, PLUSQUAMPERFECTI I FUTURI EXACTI PASSIVI	221
44.1 INDICATIVUS PERFECTI PASSIVI	221
44.2 INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI PASSIVI.....	223
44.3 INDICATIVUS FUTURI EXACTI PASSIVI.....	225
45. <i>ACCUSATIVUS DUPLEX</i> . ZAIMEK <i>ILLE,ILLA,ILLUD</i> I <i>IPSE,IPSA,IPSUM</i>	229
45.1 <i>ACCUSATIVUS DUPLEX</i>	229
45.2 ZAIMEK <i>ILLE,ILLA,ILLUD</i>	230
45.3 ZAIMEK <i>IPSE,IPSA,IPSUM</i>	232
46. CZASOWNIKI NIEREGULARNE <i>FERO,FERRE</i> I <i>EO,IRE</i>	233
46.1 CZASOWNIK <i>FERO,FERRE,TULL,LATUM</i>	233
46.2 CZASOWNIK <i>EO,IRE,II,ITUM</i>	235
47. CO POWINIENIEŚ JUŻ UMIEĆ 6	237
47.1 ZAKRES MATERIAŁU	237
47.2 SPRAWDZIAN 6.....	238

22. PARTICIPIUM PRAESENTIS ACTIVI (PPA)

PARTICIPIUM = IMIESŁÓW (przymiotnik lub przysłówek odsłowny)

1. Rozwiń nazwę *participium praesentis activi* _____

Imiesłów jest formą deklinacyjną, pochodzącą od czasownika. Wszystkie łacińskie imiesłowy zachowują się jak przymiotniki (tworzą związek zgody z rzeczownikami).

2. Jakie znasz imiesłowy w języku polskim? Czy wszystkie zachowują się jak przymiotniki?

A. Sposób tłumaczenia *participium praesentis activi*.

Participium praesentis activi tłumaczymy przez polski **imiesłów przymiotnikowy czynny** (na *-acy, -aca, -ace*) lub polski **imiesłów przysłówkowy czynny** (na *-ac*). Łacińska forma w przypadku obu sposobów tłumaczenia jest taka sama (zachowuje się jak przymiotnik).

B. Sposób tworzenia *participium praesentis activi*.

PPA tworzymy od tematu *praesentis* czasownika²

<i>infinitivus</i>	<i>temat</i>	<i>spójka</i>	<i>cecha nom sg.¹</i>	<i>cecha pozostałe przyp.</i>	<i>forma / przykład</i>
laudare	lauda-	—	ns	nt	laudans, laudantis <i>chwalący, chwaląca, chwalące; chwaląc</i>
monere	mone-	—	ns	nt	monens, monentis <i>upominający, upominająca, upominające; upominając</i>
legere	leg-	e	ns	nt	legens, legentis <i>czytający, czytająca, czytające; czytając</i>
audire	audi-	e	ns	nt	audiens, audientis <i>śluchający, śluchająca, śluchające; śluchając</i>

C. Sposób odmiany *participium praesentis activi*.

Participium praesentis activi odmienia się według **III deklinacji typu mieszanego**:

Abl. sg. na **-e**, Nom., Acc., Voc. pl. *n* na **-ia**, Gen. pl. na **-ium**

D. Jak znaleźć *participium praesentis activi* w słowniku.

Participium praesentis activi nie bywa zapisywane w słowniku. Jego znaczenia szuka się pod formą podstawową czasownika, od którego pochodzi. Należy zapamiętać wygląd jego Gen. sg., bo formy podstawowe *ppa* nie są nigdy przez słownik podawane. Pozostałe formy *ppa* tworzymy od formy Gen. sg., odcinając końcówkę *-is* i dodając w jej miejsce końcówki pozostałych przypadków.

¹ Pamiętaj o neutrach: mają Nom. = Acc. = Voc., zatem *ppa* w neutrum będzie miało końcówkę *-ns* również w Acc. i Voc. sg. Formy Nom.pl, Acc.pl. i Voc. pl. będą zakończone na *-ia*.

² Złożenia z czasownikiem *esse* w większości nie tworzą *ppa*. Samo *esse* ma *ppa*: *ens, entis* używane sporadycznie w późnych tekstach religijno-filozoficznych na oznaczenie *bytu*. W łacinie klasycznej nie bywa używane. Od czasownika *possum* *ppa* brzmi: *potens, entis*.

22.1 PARADYGMAT ODMIANY PPA

GRUPA MIESZANA odmiana *ppa*abl. sg. na **-e**, gen. pl. na **-ium**, nom., acc. i voc. pl. n na **-ia**

	<i>masculina, feminina</i>		<i>neutra</i>	
laudo, laudare, laudavi, laudatum - <i>chwalić</i>				
	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
Nom.	laudans <i>chwalący, chwaląca</i>	laudant-es <i>chwalący, chwalące</i>	laudans <i>chwalące</i>	laudant-ia <i>chwalące</i>
Gen.	laudant-is	laudant-ium	laudant-is	laudant-ium
Dat.	laudant-i	laudant-ibus	laudant-i	laudant-ibus
Acc.	laudant-em	laudant-es	= Nom. sg.	= Nom. pl.
Abl.	laudant-e	laudant-ibus	laudant-e	laudant-ibus
Voc.	= Nom. sg.	= Nom. pl.	= Nom. sg.	= Nom. pl.

 3. Od poniższych czasowników utwórz *ppa* w Nom. sg. i Gen. sg. Przetłumacz utworzone formy.

		Nom. sg. <i>ppa</i>	Gen. sg. <i>ppa</i>	znaczenie
a	amo 1			
b	debeo 2			
c	dico 3			
d	do 1			
e	duco 3			
f	gaudeo 2			
g	interficio 3			
h	iubeo 2			
i	lego 3			
j	metuo 3			
k	mitto 3			
l	moveo 2			
m	occido 3			
n	pugno 3			
o	punio 4			
p	quaero 3			
r	rego 3			
s	scribo 3			
t	sentio 4			
u	statuo 3			
w	sto 1			
x	timeo 2			
y	venio 4			
z	video 2			

 4. Od następujących czasowników utwórz ppa w określonych przypadkach.

czasownik	ppa	tlumaczenie	czasownik	ppa	tlumaczenie
venio 4 Dat.pl.			facio 3 Gen.sg.		
amo 1 Gen.pl.			duco 3 Dat.sg.		
laudo 1 Nom.pl <i>m,f</i>			video 2 Acc.sg.		
gaudeo 2 Nom. pl. <i>n</i>			capio 3 Nom. pl <i>n</i>		
lego 3 Abl.sg.			audio 4 Acc.pl.		

 5. Przetłumacz wyrażenia / zdania.

- a. amantes – amentes _____
- b. verbum regens _____
- c. spiritus³ movens _____
- d. nolens volens _____
- e. delirium tremens _____
- f. homo sapiens _____
- g. verba deponentia _____
- h. nascentes morimur⁴ _____
- i. Gaudens gaudenti, flens flenti, pauper egenti, prudens prudenti, stultus placet insipienti. _____
- _____
- _____
- j. Via Lactea⁵ constat ex ingenti numero stellarum sua luce splendentium. _____
- _____
- k. Nocentem qui⁶ defendit, sibi crimen parit. _____
- _____
- l. Militat omnis amans⁷ et habet sua castra Cupido⁸. _____
- _____
- m. Scribit carmina, quae⁹ legunt cacantes. _____
- _____

³ duch.

⁴ morimur = umieramy.

⁵ Droga Mleczna.

⁶ kto.

⁷ *amans*, zwłaszcza w poezji, ma również znaczenie *kochanek*.

⁸ OV. Am. || Cupido, inis = Kupidyn, bóg miłości.

⁹ które.

 6. Napisz po łacinie.

- a. uciekający czas _____
- b. wzrastające siły _____
- c. pytający / szukający ludzie _____
- d. walczący żołnierze _____
- e. walczące zwierzęta _____
- f. Widzę walczących żołnierzy. _____
- g. Patrzę na walczące zwierzęta. _____
- h. Człowiek uczy się, czytając. _____
- i. wódz posyłający posłów _____
- j. Prowadząc wojnę, wódz zaatakował wrogów¹⁰. _____
- _____
- k. Ucząc się, poznajemy nowe rzeczy. _____
- _____
- l. Wrogiem uczącego się jest zmęczenie¹¹. _____
- _____
- m. Kochając¹² rodziców, jesteśmy im posłuszni. _____
- _____
- n. Uczący uczą się. _____
- o. Wrogowie łapią uciekających żołnierzy. _____
- _____
- p. Ludzie łapią uciekające zwierzęta. _____
- _____
- r. Wrogowie zbliżający się¹³ do miasta. _____
- _____
- s. Pisząc do ciebie list, patrzę na twoją podobiznę. _____
- _____
- t. Przemawiający¹⁴ mówca, porusza serca słuchających. _____
- _____
- u. Zbieram kwiaty, kwitnące na łące¹⁵. _____
- _____
- w. Modłę się za¹⁶ grzeszących¹⁷. _____
- _____

¹⁰ impetum facere in *aliquem* – atakować *kogoś*

¹¹ *fatigatio, onis f* – zmęczenie

¹² *diligo 3* – kocham

¹³ *appropinquo 1 aliquo / alicui rei* = zbliżam się do *kogoś / czegoś*

¹⁴ *orationem facere* = przemawiać

¹⁵ *pratun, i n* – łąka

¹⁶ *oro 1 pro aliquo* = modlić się za *kogoś / coś*

¹⁷ *pecco 1* – grzeszyć

23. ZAIMKI IS, EA, ID I QUI, QVAE, QUOD

23.1 ZAIMEK WSKAZUJĄCO-OSOBOWY *is, ea, id*

Zaimek **is, ea, id** *mfn* pełni dwojaką funkcję:

1. Zaimka **wskazującego: ten, ta, to**
2. Zaimka **osobowego** dla 3 os. *singularis* i *pluralis*: **on, ona, ono, oni, one**

Zaimek *is, ea, id mfn* **NIE ODMIENIA** się według żadnej deklinacji, tylko „po swojemu”¹⁸.

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	is	ea	id	ei (ii) ¹⁹	eae	ea
Gen.	eius			eorum	earum	eorum
	ei			eis (iis) ²⁰		
Acc.	eum	eam	id	eos	eas	ea
Abl.	eo	ea	eo	eis (iis) ²¹		

23.2 ZAIMEK WZGLĘDNY *qui, quae, quod*²²

Zaimek **qui, quae, quod** *mfn* jest zaimkiem względnym (służącym do podłączania zdań względnych).

Możliwe sposoby tłumaczenia:

1. który, która, które (który to, która to, które to)
2. ten który, ta która, to które
3. kto (ten kto)

Zaimek *qui, quae, quod mfn* **NIE ODMIENIA** się według żadnej deklinacji, tylko „po swojemu”²³.

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	qui	quae	quod	qui	quae	quae ²⁴
Gen.	cuius			quorum	quarum	quorum
Dat.	cui			quibus		
Acc.	quem	quam	quod	quos	quas	quae
Abl.	quo	qua	quo	quibus		

¹⁸ Jego odmiana nosi cechy podobne do występujących w deklinacji I/II przy odmianie przymiotników.

¹⁹ Forma oboczna.

²⁰ Forma oboczna.

²¹ Forma oboczna.

²² Mimo podobnych form, nie należy mylić tego zaimka z zaimkiem pytajnym *quis? quid?*

²³ Jego odmiana nosi cechy podobne do występujących w deklinacji I/II oraz III.

²⁴ Jest to jedno z kilku w łacinie odstępstw od zasady, że neutra kończą się w Nom., Acc. Voc. pl na -a, ale nie od zasady, że mają one Nom. = Acc.

23.3 CECHY DEKLINACJI ZAIMKOWEJ

1. **Gen. sg. i Dat. sg. wspólne** dla wszystkich rodzajów
2. **Gen. sg.** zakończony zwykle na **-ius**, **Dat. sg.** zakończony zwykle na **-i**
3. Brak Vocatiwu

UWAGA

1. Zaimki, jak sama ich nazwa wskazuje, zastępują *imię*, czyli rzeczownik.
2. Zaimki są formami bardzo często występującymi w łacinie (i w innych językach).
3. Zaimek *qui, quae, quod* ZAWSZE rozpoczyna zdanie **podrzędne**, bez względu na miejsce, w którym stoi.
4. Zdania łacińskie często **rozpoczynają się od zaimka względnego** *qui, quae, quod*. Zaimek względny, stojący na pierwszym miejscu w nowym zdaniu, nawiązuje zwykle do **ostatniego** elementu zdania poprzedniego, lub (rzadziej) do jego **podmiotu**. Należy uwzględnić to w tłumaczeniu, oddając go za pomocą polskich słów: *który to, on, onże, ten, tenże* itp.
5. Częsty jest w łacinie układ zaimków typu ***is, qui*** (*ten, który*) itp. Zaimek *is, ea, id* należy wówczas **bezwzględnie** tłumaczyć jako ***ten, ta, to*** (a nie *on, ona, ono*): *ten, który*.

 1. W poniższych zdaniach zastąp zaznaczone kursywą rzeczowniki odpowiednią formą zaimka wskazująco-osobowego *is, ea, id* lub względnego *qui, quae, quod*. Przetłumacz zdania.

- a. *Milites Romani* _____ hostes crudeles interficiunt. _____
-
- b. *Milites Romani* hostes crudeles interficiunt. *Milites Romani* _____ fortes sunt.
-
- c. *Latonae deae* _____ filia Proserpina est. *Latonae deae* _____ filia a Plutone rapitur.
-
- d. *Milites Romani* _____ multa bella gerebant. *Milites Romani* _____ fortes disciplinaeque militaris periti erant. _____
-
- e. *A Romanis* _____ *libri Graeci* _____ libenter legebantur. _____
-
- f. *Vox populi* _____ *vox Dei* _____ est. _____
- g. *Ciceronem* _____ oratorem optimum esse scimus. _____
-
- h. *Gallia* _____ est omnis divisa in partes tres. *Partium* _____ unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam, *homines* _____ lingua nostra Galli appellantur. _____
-
- i. *Gallorum* _____ *omnium* _____ fortissimi²⁵ sunt Belgae.
-

²⁵ Najdzielniejszy (stopień najwyższy od *dzielni*).

 2. Przetłumacz sentencje.

- a. Cuius regio, eius religio. _____
- b. Ego sum, qui sum. _____
- c. Numquam domina, quae semel serva. _____
- d. Eae mihi placent, quas possidere non possum. _____
- _____
- e. Ea mihi placent, quae possidere non possum. _____
- _____
- f. Qui non est mecum, contra me est. _____
- _____
- g. Conditio, sine qua non _____
- h. Quae nocent, docent. _____
- i. Qui scribit, bis legit. _____
- j. Quod licet Iovi, non licet bovi. _____
- k. Qui bibit, dormit; qui dormit, non peccat; qui non peccat, sanctus est; ergo: qui bibit, sanctus est. _____
- _____
- l. Qui fodit foveam, incidit in eam. _____
- _____

 3. Przetłumacz fragment tekstu (C. Iulius Caesar, *Commentarii de bello Gallico*).

1 Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam, qui eorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. **2** Ei omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. **3** Quarum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe comitant atque ea, quae ad effeminandos animos pertinent, important, **4** proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt.

VOCABULARIUM

ad effeminandos animos = do
zniewieszczenia serc

Aquitani,orum *m* – Akwitanie

Belgae,arum *m* – Belgowie

Celtae,arum *m* – Celtowie

cum = kiedy / z

divisa – podzielona

fortissimus *3* – najdzielniejszy

Gallia,ae *f* – Gallia

Garumna,ae *f* – Garumna

Germani,orum *m* – Germanie

Helvetii,orum *m* – Helweci

ipsi = sami

longissime = najdalej

Matrona,ae *f* – Matrona

minime = najmniej

proximus *3* – najbliższy

Rhenus,*i m* – Ren

Sequana,ae *f* – Sekwana

 4. Zapisz poniższe zdania, zastępując zdanie podrzędne, rozpoczynające się od zaimka *qui, quae, quod, participium praesentis activi*.

a. Quae nocent, docent. _____

b. Qui scribit, bis legit. _____

c. Qui bibit, dormit; qui dormit, non peccat; qui non peccat, sanctus est; ergo: qui bibit, sanctus est. _____

d. Qui fodit foveam, incidit in eam. _____

 5. Napisz po łacinie.

a. Prowadząc wojnę, wódz zaatakował wrogów²⁶. _____

b. Wrogowie łapią uciekających żołnierzy. _____

c. Ludzie łapią uciekające zwierzęta. _____

d. Wrogowie zbliżający się²⁷ do miasta. _____

e. Przemawiający²⁸ mówca, porusza serca słuchających. _____

f. Zbieram kwiaty, kwitnące na łące²⁹. _____

g. Modłę się za³⁰ grzeszących³¹. _____

²⁶ impetum facere in *aliquem* – atakować *kogoś*

²⁷ appropinquo 1 *aliquo* / *alicui rei* = zbliżam się do *kogoś* / *czegoś*

²⁸ orationem facere = przemawiać

²⁹ pratium, i *n* – łąka

³⁰ oro 1 pro *aliquo* = modłę się za *kogoś*? *co?*

³¹ pecco 1 – grzeszę

24. INDICATIVUS PERFECTI ACTIVI

CZAS NA TEMACIE PERFECTI

FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

temat <i>praesentis</i>	infinitivus <i>praesentis</i>	temat <i>perfecti</i>	<i>supinum</i>
duc/o	duc/ĕre	dux/i	duct/um
1 os. sg. ind. praes. act.	infinitivus praes. act.	1 os. sg. ind. perf. act.	supinum
↓	↓	↓	↓
indicativus praes. act. indicativus praes. pass. participium praes. act. indicativus imperf. act. indicativus imperf. pass.	infinitivus praes. pass.	INDICATIVUS PERFECTI ACTIVI	?

PERFECTUM jest czasem przeszłym dokonanym. Oznacza to, że należy go, ilekroć to możliwe, tłumaczyć polskimi formami czasu przeszłego z aspektem **dokonanym**. Czas **imperfectum** tłumaczy się polskimi formami czasu przeszłego z aspektem **niedokonanym**³².

Jak uzyskać temat perfecti?

Należy od trzeciej formy podstawowej czasownika (1 os. ind. perf. act.) odciąć końcówkę -i. Do uzyskanego w ten sposób tematu dostawiamy bezpośrednio (bez żadnych spójek) końcówki *perfecti activi*.

KOŃCÓWKI PERFECTI ACTIVI	
sing.	pl.
1. - i	1. - imus
2. - isti	2. - istis
3. - it	3. - erunt (-ere) ³³

Perfectum nie rozróżnia czasowników regularnych i nieregularnych.

- KAŻDY czasownik odmienia się w ten sam sposób.
- Nie ma tu znaczenia specyfika koniugacji III miękkiej.
- Czasownik *sum,esse* odmienia się w ten sam sposób, co *amo,amare*

³² Aspekt dokonany: *przeżytałem*; aspekt niedokonany: *czytałem*. Aspekt dokonany: *zrobiłem*; aspekt niedokonany: *robiłem*, itd.

³³ Forma oboczna (ale częsta) 3 os. pl. perfecti activi: *amaverunt* = *amavere*. Forma ta wydawać się może *infinitivem praesentis activi* zrobionym na temacie *perfecti*.

24.1 TABELA PERFECTÓW PODSTAWOWYCH CZASOWNIKÓW

<i>indicativus, infinitivus praesentis activi</i>	<i>ind. perf. act.</i>	<i>tłumaczenie perfecti</i>
AGO, AGĒRE	EG-I	ZAPROWADZIŁEM
aperio, aperire	aperu-i	otworzyłem
cado, cadĕre	cecīd-i	upadłem, runąłem
caedo, caedĕre	cecīd-i	biłem, ścinałem
cedo, cedĕre	cess-i	poszedłem, odstąpiłem
capio, capĕre	cep-i	chwyciłem
claudio, claudĕre	claus-i	zamknąłem
cognosco, cognoscĕre	cognov-i	poznałem
colo, colĕre	colu-i	uprawiłem
credo, credĕre	credid-i	uwierzyłem
cresco, crescĕre	crev-i	uroszłem
cupio, cupĕre	cupiv-i / cupi-i	zapragnąłem
deleo, delĕre	delev-i	zniszczyłem
dico, dicĕre	dix-i	powiedziałem
disco, discĕre	didic-i	nauczyłem się
divido, dividĕre	divis-i	podzieliłem
do, dare	ded-i	dałem
doceo, docĕre	docu-i	nauczyłem
eo, ire	i-i / iv-i	poszedłem
facio, facĕre	fec-i	zrobiłem
fallo, fallĕre	fefell-i	zwiodłem, oszukałem
FERO, FERRE	TUL-I	ZNIOSŁEM, ZANIOSŁEM
fugio, fugĕre	fug-i	uciekłem
gigno, gignĕre	genu-i	urodziłem

habeo, habēre	habu-i	miałem, posiadałem
iaceo, iacēre	iacu-i	leżałem
iacio, iacēre	iec-i	rzuciłem
iubeo, iubēre	iuss-i	rozkazałem
lego, legēre	leg-i	przeczytałem
maneo, manēre	mans-i	pozostałem
mitto, mittēre	mis-i	posłałem
moveo, movēre	mov-i	poruszyłem
noceo, nocēre	nocu-i	zaszkodziłem
pando, pandēre	pand-i	rozwinąłem
pango, pangēre	pepeg-i / panx-i	wbiłem, społem
parco, parcēre	peperc-i	oszczędziłem, zaniechałem
pario, parēre	peper-i	wydałem, zrodziłem
pello, pellēre	pepul-i	uderzyłem
pereo, perire	peri-i	zginąłem
peto, petēre	petiv-i	zażądałem
pono, ponēre	posu-i	położyłem
POSSUM, POSSE	POTU-I	MOGŁEM
quaero, quaerēre	quaesiv-i	zapytałem, poprosiłem
rego, regēre	rex-i	pokierowałem
relinquo, relinquēre	reliqu-i	opuściłem
respondeo, respondēre	respond-i	odpowiedziałem
scribo, scribēre	scrips-i	napisałem
sentio, sentire	sens-i	poczułem
sino, sinēre	siv-i	pozwoliłem
solvo, solvēre	solv-i	rozwiązałem

STERNO, STERNĚRE	STRAV-I	ROZCIĄGNAŁEM
sto, stare	stet-i	stanąłem
SUM, ESSE	FU-I	BYŁEM
sumo, sumĕre	sumps-i	wziąłem
tango, tangĕre	tetig-i	dotknąłem
teneo, tenĕre	tenu-i	(za)trzymałem
timeo, timĕre	timu-i	bałem się
TOLLO, TOLLĚRE	SUSTUL-I	ZABRAŁEM
traho, trahĕre	trax-i	zaciągnąłem
uro, urĕre	uss-i	spaliłem
vado, vadĕre	vas-i	poszedłem
venio, venire	ven-i	przybyłem
video, vidĕre	vid-i	zobaczyłem
vinco, vincĕre	vic-i	zwyciężyłem
vivo, vivĕre	vix-i	przeżyłem

24.2 INDICATIVUS PERFECTI ACTIVI

		I	II	III	IV	SUM, ESSE
temat		amav-	monu-	leg-	audiv-	s-, es-
		<i>kochać</i>	<i>upominać</i>	<i>czytać</i>	<i>słuchać</i>	<i>być</i>
sg.	1.	amav- i <i>pokochałem</i>	monu- i <i>upomniałem</i>	leg- i <i>przeczytałem</i>	audiv- i <i>usłyszałem</i>	fu- i <i>byłem</i>
	2.	amav- isti	monu- isti	leg- isti	audiv- isti	fu- isti
	3.	amav- it	monu- it	leg- it	audiv- it	fu- it
pl.	1.	amav- imus	monu- imus	leg- imus	audiv- imus	fu- imus
	2.	amav- istis	monu- istis	leg- istis	audiv- istis	fu- istis
	3.	amav- erunt (-ere)	monu- erunt (-ere)	leg- erunt (-ere)	audiv- erunt (-ere)	fu- erunt (-ere)

 1. Zmień czas *praesens* na *perfectum* lub *perfectum* na *praesens*. Przetłumacz.

Wzór: *laudat – laudavit; amaverunt – amant*

dico	tuli
vidit	venere
stetit	vivimus
dixisti	potuistis
ponimus	scribunt
ago	legimus
fuere	fugiunt
audivit	putavi

2. Przeczytaj wiersz Juliana Tuwima *Bogobojnej matczy polskiej z córką satanistką dyskurs, w którym poczynnym uszom folgując, figle sprośne szatanów łacińską wyrażone są mową. Przetłumacz fragmenty napisane przez poetę po łacinie.*

1. - Córúś moja, córúś moja,
Jak to tam bywało?
- *Pudet dicere, o mater!*
- Powiedz, córciu, śmiało.

6. - Czy to robił *lege artis*
Czy był jaki feler?
- *Titillabat, osculabat,*
Fervidus et celer.

2. - *In cubiculum me iecit*
Magno cum fervore,
O, puella, inquit, vide:
Ardeo amore.

7. - A jak często? Wymień, złoto,
Całkowitą sumkę!
- *Mater mea, mater mea,*
Semel iterumque!

3. - Córúś moja, córúś moja
Jakie miał maniery?
- *Tetigit me impudice,*
Femora aperi.

8. - Córúś moja, straszne rzeczy
I skończenie świata!
- *O eximia delectatio,*
Eram tam beata!

4. - Córúś moja, córúś moja,
Co było poza tem?
- *Hic satanas fecit mihi*
Magnam voluptatem.

9. - Wstydź się córko, bo to hańba
I kompromitacja.
- *Sed iuvabit meminisse³⁴!*
- Racja, córúś, racja!

5. - Powiedz wszystko, gdy cię córko
Już na spytki wzięłam.
- *Totis artibus concepti*
Artem Veneream.

³⁴ meminisse = wspominać.

 5. Przetłumacz zdania.

a. Promisisti ad me venire, sed non venisti.

_____

b. Milites Romani multas urbes in Gallia expugnaverunt et ingentem earum numerum deleverunt.

_____

c. Senatores Romani Ciceronem consulem, postquam civitatem Romanam servavit, *patrem patriae* nominaverunt.

_____

d. Iuppiter in taurum conversus, Europam rapuit et in Cretam transportavit.

_____

e. Milites Caesaris montem ceperunt et ibi prope hostes castra posuerunt.

_____

 6. Zapisz poniższe zdania w *perfectum*. Przetłumacz zdania w *perfectum*.

a. Multi rivi in flumen influunt.

_____

b. Non liberat diadema capitis dolore.

_____

c. Apud Romanos magna erat auctoritas patrum.

_____

d. Opus laudat artificem.

_____

e. Iuno et Minerva temporibus antiquis deae clarae erant.

_____

f. Multitudo librorum non semper bibliotheca vocari potest.

_____

g. Labor corpora iuvenum firmat.

_____

h. Nemo malum malo nec vulnus vulnere curari debet.

_____

_____

VOCABULARIUM

Caesar, aris *m* – Cezar
 Cicero, onis *m* – Cynceron
 Creta, ae *f* – Kreta
 Europa, ae *f* – Europa
 Gallia, ae *f* – Galia
 Iuno, onis *f* – Junona
 Iuppiter, Iovis *m* – Jowisz
 Romanus 3 – rzymski

 7. W poniższych zdaniach zamień *praesens* na *perfectum*. Przetłumacz zdania wyjściowe.

a. Sic me servavit Apollo³⁵. _____
 _____
 _____

b. Natura sic voluit. _____
 _____

c. Nemo novit Deum, multi de illo male existimant, et impune. _____
 _____

d. In principio creavit Deus caelum et terram, terra autem inanis erat et vacua. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam³⁶. _____
 _____
 _____

e. Veni, vidi, vici³⁷. _____
 _____

f. Venimus, vidimus, Deus vicit³⁸. _____
 _____

g. Primus itaque Polonorum rex Mesco gratiam baptismi suscepit³⁹. _____
 _____
 _____

h. Tu, qui legisti nomina nostra, vale! _____
 _____

i. Socrates venenum laetus hausit. _____
 _____

j. Exegi monumentum⁴⁰. _____
 _____

k. Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terrae⁴¹. _____
 _____
 _____

l. Dominus dedit, Dominus abstulit⁴². _____
 _____
 _____

VOCABULARIUM

Apollo, inis *m* – Apollo
 Socrates, is, *m* – Sokrates
 Mesco, i *m* – Mieszko
 Polonus, i *m* – Polak

³⁵ Hor. *Sat.*

³⁶ *Gen.* 1.27.

³⁷ Juliusz Cezar po zwycięstwie nad królem Pontu, Farnacesem, pod Zelą, w 47 r. a. Ch.n. (Suet. *Iul.* 37.2).

³⁸ Jan Sobieski, przesyłając 13 IX 1683 r. papieżowi Innocentemu XI zielony turecki sztandar, uważany za chorągiew Proroka.

³⁹ Kadłubek, II 8.4.

⁴⁰ Hor. *C.* III 30.

⁴¹ *Gen.* 2.7.1.

⁴² *Hi* 1.21.

✎ 8. Od poniższych czasowników podaj temat *praesentis* i temat *perfecti*.

- a. amo 1 _____
 b. sum,esse _____
 c. mitto 3 _____
 d. ago 3 _____
 e. facio 3 _____
 f. possum, posse _____
 g. pugno 1 _____
 h. video 2 _____
 i. tollo 3 _____
 j. iubeo 2 _____
 k. vinco 3 _____
 l. scio 4 _____
 m. sterno 3 _____
 n. venio 4 _____
 o. habeo 2 _____
 p. gigno 3 _____
 r. lego 3 _____
 s. scribo 3 _____
 t. audio 4 _____
 u. moveo 2 _____
 w. rego 3 _____
 x. do 1 _____
 y. traho 3 _____
 z. sto 1 _____
 aa. capio 3 _____
 bb. pono 3 _____
 cc. debeo 2 _____
 dd. quaero 3 _____
 ee. eo _____
 ff. tango 3 _____
 gg. scribo 3 _____
 hh. disco 3 _____
 ii. occido 3 _____
 jj. laudo 1 _____
 kk. timeo 2 _____
 ll. vivo 3 _____
 mm. peto 3 _____
 nn. uro 3 _____
 oo. relinquo 3 _____
 pp. iacio 3 _____
 rr. dico 3 _____
 ss. sumo 3 _____
 tt. iaceo 2 _____
 uu. fugio 3 _____
 ww. aperio 3 _____
 xx. sentio 4 _____

25. AUCTORES EORUMQUE OPERA

1. Quis scripsit id opus? Iunge.

	Auctor		Opus
a ____	Publius Vergilius Maro	1	<i>Commentarii de bello Gallico</i>
b ____	Publius Ovidius Naso	2	<i>Metamorphoses</i>
c ____	Marcus Tullius Cicero	3	<i>Carmina</i>
d ____	Titus Livius	4	<i>Noctes Atticae</i>
e ____	Quintus Horatius Flaccus	5	<i>Ab Urbe condita</i>
f ____	Aulus Gellius	6	<i>Aeneis</i>
g ____	Caius Iulius Caesar	7	<i>In Catilinam oratio</i>

2. Cuius opus incipitur... Iunge.

	Incipit		Auctor
a ____	<i>Arma virumque cano Troiae qui primus ab ora</i>	1	Publius Ovidius Naso
b ____	<i>Exegi monumentum aere perennius</i>	2	Marcus Tullius Cicero
c ____	<i>Gallia est omnis divisa in partes tres</i>	3	Quintus Horatius Flaccus
d ____	<i>Iam primum omnium satis constat Troia capta</i>	4	Publius Cornelius Tacitus
e ____	<i>In nova fert animus mutatas dicere formas</i>	5	Publius Vergilius Maro
f ____	<i>Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?</i>	6	Titus Livius
g ____	<i>Urbem Romam a principio reges habuere</i>	7	Caius Iulius Caesar

3. Cuius opus est? (Pone nomen in Genetivo).

- a. *Annales* _____
- b. *Ars Amatoria* _____
- c. *Ars Poetica* _____
- d. *Bucolicae* _____
- e. *Carmen saeculare* _____
- f. *De raptu Proserpinae* _____
- g. *De architectura* _____
- h. *De excellentibus ducibus exterarum gentium* _____
- i. *De rerum natura* _____
- j. *De vita caesarum* _____
- k. *Fasti* _____
- l. *Georgicon libri* _____
- m. *Heroides* _____
- n. *Institutiones* _____
- o. *Mercator* _____
- p. *Noctes Atticae* _____
- q. *Rerum rusticarum de agri cultura* _____
- r. *Saturae* _____
- s. *Satyricon liber* _____
- t. *Somnium Scipionis* _____
- u. *Thebaida* _____
- v. *Tristia* _____

25.1 NOMINA AUCTORUM

Albius **Tibullus** (ca. 54 – 19 a. Ch. n.) _____

Apuleius (ca. 123/5 – ca. 180 p. Ch. n.) _____

Aulus **Gellius** (ca. 125 – post 180 p. Ch. n.) _____

Caius Iulius **Caesar** (100 – 44 a. Ch. n.) _____

Caius **Petronius** (ca. 27 – 66 p. Ch. n.) _____

Caius **Plinius** Caecilius Secundus (**Minor**) (63 – ca. 113 p. Ch. n.) _____

Caius **Plinius Secundus** (23 – 79 p. Ch. n.) _____

Caius **Sallustius** Crispus (86 – 34 a. Ch. n.) _____

Caius Valerius **Catullus** (ca. 84 – 54 a. Ch. n.) _____

Caius **Suetonius** Tranquillus (ca. 69 – post 130 p. Ch. n.) _____

Claudius **Claudianus** (ca. 370 – ca. 404 p. Ch. n.) _____

Cornelius **Nepos** (ca. 100 – 24 a. Ch. n.) _____

Decimus Iunius **Iuvenalis** (koniec I-go – początek II-go wieku p. Ch. n.) _____

Ioannes **Cochanovius** (1530 – 1584 p. Ch. n.) _____

Ioannes **Longinus** (1415 – 1480 p. Ch. n.) _____

Marcus Fabius **Quintilianus** (ca. 35 – ok. 100 p. Ch. n.) _____

Marcus Porcius **Cato** Censor (234 – 149 a. Ch. n.) _____

Marcus **Terentius** Varro (116 – 27 a. Ch. n.) _____

Marcus Tullius **Cicero** (106 – 43 a. Ch. n.) _____

Marcus Valerius **Martialis** (40 – 102/103 p. Ch. n.) _____

Marcus **Vitruvius** Pollio (ca. 80/70 – ca. 25 a. Ch. n.) _____

Publius Cornelius **Tacitus** (ca. 56 – ca. 117 p. Ch. n.) _____

Publius **Ovidius** Naso (43 a. Ch. n. – 17 p. Ch. n.) _____

Publius Papinius **Statius** (ca. 45 – 96 p. Ch. n.) _____

Publius **Terentius** Afer (195/185 – ca. 159 a. Ch. n.) _____

Publius **Vergilius** Maro (70 – 19 a. Ch. n.) _____

Quintus **Ennius** (239 - 169 a. Ch. n.) _____

Quintus **Horatius** Flaccus (65 – 8 a. Ch. n.) _____

Sextus **Propertius** (ca. 50 – ok. 15/2 a. Ch. n.) _____

Titus **Livius** (59 a. Ch. n. – 17 p. Ch. n.) _____

Titus **Lucretius** Carus (ca. 94 – ca. 49 a. Ch. n.) _____

Titus Maccius **Plautus** (ur. ok. 254 a. Ch. n.) _____

Vincentius de Cracovia (**Kadłubek**) (1161 – 1223 p. Ch. n.) _____

Gallus Anonymus (XI w. – post 1116 p. Ch. n.) _____

4. Przyporządkuj powyższych twórców do epok rozwoju języka łacińskiego:

- I. Łacina archaiczna (— koniec lat 80. I w. a.Ch.n)
- II. **Łacina klasyczna (złota) (I w a.Ch.n / I p.Ch.n)**
- III. Łacina srebrna (I–III w.)
- IV. Łacina nowożytna (IV w. – XVII/XIX w.)

5. Zapisz obok każdego nazwiska określenia (do niektórych autorów pasuje kilka):

proz. = prozaik

poet. = poeta

hist. = historyk

kom. = komediopisarz

25.2 TITULI OPERUM

6. Zapisz obok każdego nazwiska z punktu NOMINA AUCTORUM jeden tytuł dzieła z listy poniżej:

<i>Ab Urbe condita libri</i>	<i>Elegiae</i>
<i>Amores</i>	<i>Elegiarum libris tres</i>
<i>Annales</i>	<i>Epigrammaton libri</i>
<i>Annales seu cronicae incliti regni Poloniae</i>	<i>Epistularum libri decem</i>
<i>Asinaria</i>	<i>Eunuchus</i>
<i>Bellum Iugurthinum</i>	<i>Fragmenta</i>
<i>Bucolicae</i>	<i>Historia naturalis</i>
<i>Carmina</i>	<i>Historia Polonica</i>
<i>Carminum libri tres</i>	<i>Institutiones</i>
<i>Commentarii de bello civili</i>	<i>Metamorphoses</i>
<i>Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum</i>	<i>Metamorphoses</i>
<i>De agri cultura</i>	<i>Noctes Atticae</i>
<i>De architectura</i>	<i>Res rusticae de agri cultura</i>
<i>De excellentibus ducibus exterarum gentium</i>	<i>Saturae</i>
<i>De raptu Proserpinae</i>	<i>Satyricon liber</i>
<i>De re publica</i>	<i>Sermones</i>
<i>De rerum natura</i>	<i>Thebais</i>
<i>De vitis caesarum</i>	

 7. Napisz po łacinie.

- Cyceron napisał liczne mowy. _____
- Owidiusz był poetą. _____
- Plaut i Terencjusz napisali komedie. _____
- Liwiusz napisał historię Rzymu. _____
- Jednym z dzieł Wergiliusz jest Eneida. _____
- Jan Długosz pisał po łacinie. _____
- Kto pisał o uprawie roli? _____
- Horacy napisał satyry. _____
- Jakie znacie dzieło Tacyta? _____

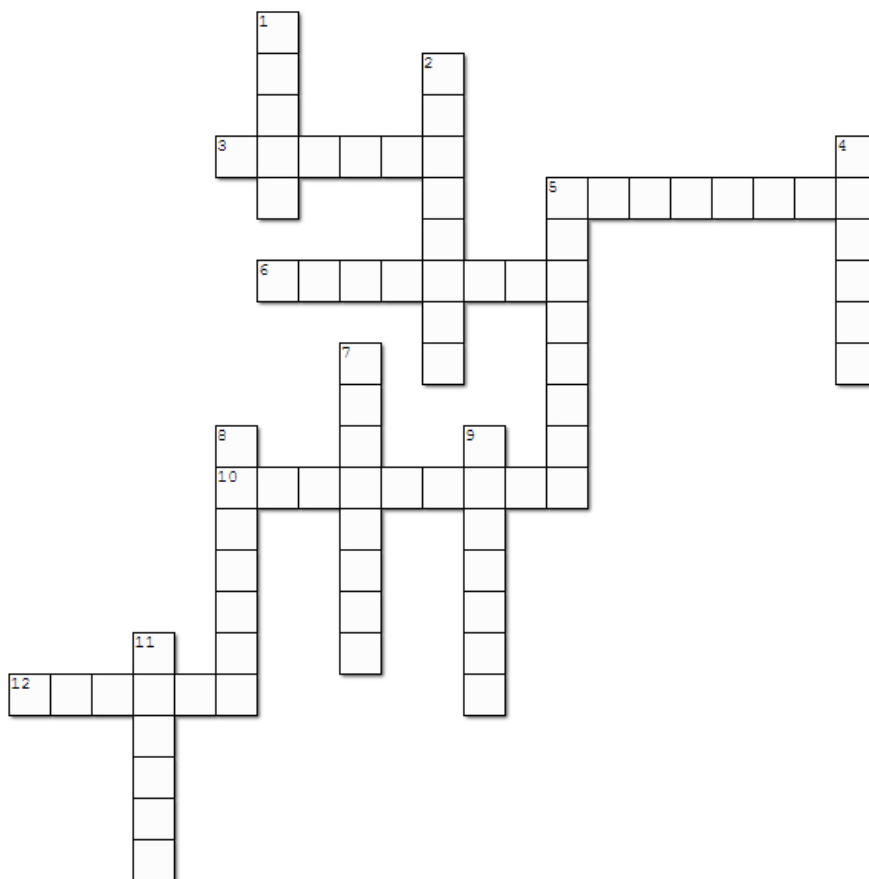
8. Co jest starsze? Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- Aeneis* czy *Septuaginta*
- opera* Enni czy *Testamentum vetus*
- Mercator* czy *Ars Amatoria*
- Vulgata* czy *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*
- De vitis caesarum* czy *Vita divi Iulii*
- De rerum natura* czy *Noctes Atticae*
- Biblia Wujka* czy *Historia Polonica*
- Evangelium secundum Iohannem* czy *Carmina* Catulli

9. Podaj polskie nazwy dzieł.

- a. *De rerum natura* _____
- b. *Ars amatoria* _____
- c. *Commentarii de bello Gallico* _____
- d. *In Catilinam oratio* _____
- e. *An Urbe condita* _____
- f. *De excellentibus ducibus exterarum gentium* _____
- g. *Noctes Atticae* _____
- h. *Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum* _____
- i. *Asinaria* _____

10. Rozwiąż krzyżówkę.

Created on TheTeachersCorner.net Crossword Maker

Across

3. imperator Romanus, De bello Gallico
 5. poeta Romanus, Carmina
 6. pater deorum
 10. poeta Romanus, Aeneis
 12. historicus Romanus, Ab Urbe Condita

Down

1. evangelista (Testamentum Novum)
 2. poeta Romanus, Carmina
 4. propheta (Testamentum Vetus)
 5. canis inferus
 7. historicus mediaevalis, Annales
 8. poeta Romanus, Ars Amatoria
 9. dea sapientiae
 11. auctor Romanus, In Catilinam Oratio

26. INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI ACTIVI. VERBA DEFECTIVA

CZAS NA TEMACIE PERFECTI

FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

<i>temat praesentis</i>	<i>infinitivus praesentis</i>	<i>temat perfecti</i>	<i>supinum</i>
duc/o	duc/ĕre	dux/i	duct/um
<i>1 os. sg. ind. praes. act.</i>	<i>infinitivus praes. act.</i>	<i>1 os. sg. ind. perf. act.</i>	<i>supinum</i>
↓	↓	↓	↓
indicativus praes. act. indicativus praes. pass. participium praes. act. indicativus imperf. act. indicativus imperf. pass.	infinitivus praes. pass.	INDICATIVUS PERFECTI ACTIVI INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI ACTIVI	?

PLUSQUAMPERFECTUM jest **czasem zaprzesłym**. Wyraża czynność, mającą miejsce w przeszłości przed czynnością wyrażoną w *imperfectum* czy *perfectum*. Można tłumaczyć go polskimi formami czasu przeszłego z aspektem **dokonanym** lub **niedokonanym**, w zależności od kontekstu.

Jak uzyskać temat perfecti?

Należy od trzeciej formy podstawowej czasownika (1 os. ind. perf. act.) odciąć końcówkę -i. Do uzyskanego w ten sposób tematu dostawiamy bezpośrednio (bez żadnych spójek) końcówki *plusquamperfecti activi*.

KOŃCÓWKI PLUSQUAMPERFECTI ACTIVI	
sg.	pl.
1. -eram	1. -eramus
2. -eras	2. -eratis
3. -erat	3. -erant ⁴³

Plusquamperfectum nie rozróżnia czasowników regularnych i nieregularnych.

- KAŻDY czasownik odmienia się w ten sam sposób.
- Nie ma tu znaczenia specyfika koniugacji III miękkiej.
- Czasownik *sum,esse* odmienia się w ten sam sposób, co *amo,amare*
- Plusquamperfectum pojawia się w zdaniu niemal wyłącznie wtedy, gdy pojawia się w nim również czasownik w *imperfectum* lub *perfectum*.

⁴³ Jest to odmiana czasownika *sum,esse* w *imperfectum*.

	I	II	III	IV	sum,esse
	laudav-	monu-	leg-	audiv-	-s-, es-
1	laudav- eram <i>pochwaliłem (byłem)</i>	monu- eram <i>upomniałem (byłem)</i>	leg- eram <i>przeżytałem (byłem)</i>	audiv- eram <i>usłyszałem (byłem)</i>	fu- eram <i>byłem</i>
2	laudav- eras	monu- eras	leg- eras	audiv- eras	fu- eras
3	laudav- erat	monu- erat	leg- erat	audiv- erat	fu- erat
1	laudav- eramus	monu- eramus	leg- eramus	audiv- eramus	fu- eramus
2	laudav- eratis	monu- eratis	leg- eratis	audiv- eratis	fu- eratis
3	laudav- erant	monu- erant	leg- erant	audiv- erant	fu- erant

 1. Przetłumacz zdania. Określ czas orzeczeń.

a. Non Hectorem traxisti, sed corpus, quod fuerat Hectoris. _____
_____

b. Belgae subito omnibus copiis ex silvis, quo se abdiderant, procurrerunt impetumque in equites Romanos fecerunt. _____
_____
_____

c. Caesar exercitum Romanum in Germaniam traducere constituerat, postea in Britanniam navigavit. _____
_____

d. Cornificius poeta, a militibus desertus, interiit, quod saepe fugientes (milites) galeatos lepores appellaverat. _____
_____
_____

e. Classis Graecorum ancoras solverat, sed paulo post ad Troiae oram revertit. _____
_____
_____

f. Multa opera, quae antiqui scripserant, postea a scribis transcribebantur. _____
_____
_____

VOCABULARIUM

Belga,ae *m* – Belg
 Britannia,ae *f* – Brytania
 Caesar,aris *m* – Cezar
 Cornificius,i *m* – Kornificjusz
 exercitum = wojsko
 Germania,ae *f* – Germania
 Hector,oris *m* – Hektor
 interiit = zginął
 Romanus 3 – rzymski
 Romanus,i *m* – Rzymianin
 scriptus 3 – napisany
 Troia,ae *f* – Troja

26.1 VERBA DEFECTIVA MEMINI, ODI, COEPI

Verba defectiva są to czasowniki ułomne. Ich ułomność polega na braku tematu *praesentis*, co oznacza, że nie tworzą one pełnej odmiany.

Od poniższych czasowników możemy tworzyć wyłącznie formy na temacie perfecti.

Czasowniki te nie tworzą żadnych form *passivi*.

DWIE FORMY PODSTAWOWE

1. os. perf. act	inf. perf. act.	znaczenie
memin-i	memin-isse	<i>pamiętam</i>
od-i	od-isse	<i>nienawidzę</i>
coep-i ⁴⁴	coep-isse	<i>zaczęłam</i> ⁴⁵

2. Jakich znanych Ci form możesz utworzyć od poniższych czasowników?

☐ <i>indicativus praesentis activi</i>	☐ <i>indicativus imperfecti activi</i>
☐ <i>indicativus praesentis passivi</i>	☐ <i>indicativus imperfecti passivi</i>
☐ <i>imperativus praesentis activi</i>	☐ <i>participium praesentis activi</i>
☐ <i>imperativus praesentis passivi</i>	☐ <i>indicativus perfecti activi</i>
☐ <i>infinitivus praesentis activi</i>	☐ <i>infinitivus perfecti activi</i>
☐ <i>infinitivus praesentis passivi</i>	☐ <i>indicativus plusquamperfecti activi</i>

INDICATIVUS i INFINITIVUS PERFECTI ACTIVI

*memini, meminisse*⁴⁶; *odi, odisse*; *coepi, coepisse*⁴⁷

		memini	odi	coepi
		<i>pamiętam</i>	<i>nienawidzę</i>	<i>zaczęłam</i>
infinitivus		meminisse	odisse	coepisse
sg.	1.	memin-i	od-i	coep-i
	2.	memin-isti	od-isti	coep-isti
	3.	memin-it	od-it	coep-it
pl.	1.	memin-imus	od-imus	coep-imus
	2.	memin-istis	od-istis	coep-istis
	3.	memin-erunt	od-erunt	coep-erunt

⁴⁴ Nie należy mylić formy *coepi* (zaczęłam) z formą *cepi* (*chmycielem*). Są to formy dwóch różnych czasowników.

⁴⁵ Uzupełnienie tego czasownika stanowi czasownik *incipio* 3, który tworzy formy na temacie *praesentis*.

⁴⁶ Rząd czasownika *memini, meminisse*: *memini* + Acc. = *pamiętam kogoś/coś*; *memini* + Gen. = *pamiętam o kimś/czymś*.

⁴⁷ *meminisse, odisse, coepisse* to *infinitivi perfecti activi* tych czasowników. Stanowią one ich drugą formę podstawową. Infinitiw *meminisse* i *odisse* stosuje się w znaczeniu *infinitivum praesentis activi* (po czasownikach modalnych i do Acl), infinitivus *coepisse* służy wyłącznie do tworzenia konstrukcji Acl w czasie przeszłym.

 3. Jakiego czasu użyjesz, by powiedzieć *pamiętałem/zapamiętałem* lub *nienawidziłem/znienawidziłem*?

_____

 4. Przetłumacz zdania.

a. Memini etiam, quae nolo. _____

_____

b. Meminisse debemus beneficiorum, quos accepimus. _____

_____

c. Odi et amo. Non est tertium. _____

_____

d. Odisse debemus vitia et societatem malorum hominum, non homines. _____

_____

e. Inficere coepi. Incipere dimidium facti est. Dimidium facti, qui bene coepit, habet.

_____

_____

f. Memini matrem, memini matris. _____

g. Memento (te) mori⁴⁸. _____

 5. Napisz po łacinie.

a. Królu, pamiętaj o Ateńczykach. _____

b. Pamiętaj o zemście. _____

c. Pamiętaj Hannibalu, że nienawidzisz Rzymian. _____

_____

d. Nienawidzę, bo się boję. _____

e. Zacząłem pisać list. _____

f. Zaczynam pisać list. _____

g. Musicie pamiętać o przykazaniach bożych. _____

_____

h. Kto z was pamięta o zmarłych? _____

_____

⁴⁸ Memento mori ☺ = Nie zapomnij umrzeć.

VOCABULARIUM

Athenienses,ium *m* – Ateńczycy
 Hannibal,alis *m* – Hannibal
 memento = pamiętaj
 praecepum, *i n* – przykazanie
 Romanus, *i m* – Rzymianin
 vindicta, *ae f* – zemsta

 6. Napisz po łacinie.

a. Temistokles odbudował mury, które Persowie zniszczyli (byli).

---

b. Gdy Odyseusz poznał już (był) krainę, łatwo dostał się do chaty Eumeusza.

---

c. Gdy Jowisz pował Europę, jej ojciec szukał porwanej córki po wszystkich ziemiach.

---

d. Chociaż miał wielu zalotników, Penelopa postanowiła (była) dochować wierności swojemu małżonkowi.

---

e. Statek, na który wszadł (był) Odyseusz, został zniszczony przez Jowisza.

---

f. Odyseusz stracił (był) wszystko, zanim nagi dostał się na wybrzeże.

---

g. Junona, małżonka Jowisza, nienawidziła Herkulesa, syna Jowisza, którego urodziła (była) Jowiszowi Alkmena

---

---

h. Enasz błąkał się przez wiele lat, zanim dotarł do Italii.

---

i. Uciekliśmy, zanim Cezar zajął Arminium.

---

j. Zabiliśmy jeńców, których znaleźliśmy w mieście.

---

k. Nie mogliśmy podnieść kotwicy (odpłynąć), zanim nie przybyli nasi zwiadowcy.

---

l. Grecy oblegali przez dziesięć lat Troję, zanim popłynęli do ojczyzny.

VOCABULARIUM

ad-eo – dochodzę
 ad-venio 4 – przybywam
 Alcmena,ae f – Alkmena
 a-mitto 3 – tracię
 antequam – zanim
 Arminium,i n – Arminium
 captivus, i m – jeńiec
 coniunx,igis m – małżonek
 cum = gdy
 decem – dziesięć / przez dziesięć
 Eumeus,i m – Eumeusz
 Europa, ae f – Europa
 Hercules,is m – Herakles
 inter-ficio 3 – zabijać
 in-venio 4 – znajduję
 Iuno,onis f – Hera
 Iuppiter, Iovis – Jowisz
 navigo 1 - plynę
 obsido 3 – oblegam
 Penelope,es f – Penelopa
 Persa,ae m – Pers
 per-venio 4 – dostaję się
 procus,i m – zalotnik
 quamquam – chociaż
 raptus 3 – porwany
 restituo 3 – odbudowuję
 speculator,oris m – zwiadowca
 Themistocles,is m – Temistokles
 Ulixes,is m – Odyseusz

27. IDIOMY 2

1. Przestrzeń i ruch.

- a. terra marique – na lądzie i na morzu
- b. iter facere – odbywać podróż, jechać

2. Życie, śmierć; szczęście, nieszczęście.

- a. voluptatem percipere ex *aliqua re* – czerpać z *czegoś* przyjemność
- b. tempus terere – marnować czas
- c. famem explere – zaspokoić głód
- d. sitim extinguere – zaspokoić pragnienie
- e. morbo corripī – zachorować, być zabranym przez chorobę
- f. in cruce tollere – ukrzyżować

3. Stosunki z ludźmi.

- a. honorem habere *alicui* – oddawać *komuś* cześć
- b. timorem *alicui* inicere – napędzić *komuś* strachu

4. Usposobienie; afekty

- a. de salute desperare – zważyć w ocalenie

5. Czynności umysłu i woli

- a. mente agitare *aliquid* – rozważać coś w myśli
- b. in mentem venire – przychodzić na myśl
- c. finem rescipere – patrzeć końca

6. Mowa i pismo

- a. orationem habere – wygłosić mowę
- b. mentionem facere *alicui rei* – uczynić wzmiankę *o czymś*

7. Wojna

- a. res militaris – sprawy wojenne
- b. ars militaris – sztuka wojenna
- c. bellum civile – wojna domowa
- d. proelium equestre – potyczka konna
- e. proelium committere – wydać bitwę
- f. cladem accipere – ponosić klęskę
- g. pacem petere ab *aliquo* – prosić *kogoś* o pokój
- h. ferro ignique vastare terram – pustoszyć ziemię ogniem i mieczem

8. Marynarka

- a. navis longa – okręt wojenny
- b. navis oneraria – statek (przewozowy)
- c. classem ornare – ekwipować flotę
- d. committere se mari – wypuścić się na morze
- e. proelium navale / pugna navalis – bitwa morska

 1. Napisz po łacinie, posługując się słownictwem z rozdziału IDIOMY 1 (par. 17.2) i IDIOMY 2

a. Cezar wyekwipował (był) flotę i wypuścił się w morze z wieloma okrętami wojennymi. _____

_____

b. Piraci pustoszyli ogniem i mieczem ziemię Italii. _____

_____

c. Cezar postanowił stoczyć bitwę morską z flotą piratów. _____

_____

d. Piraci zwątpili w swoje ocalenie i rozważali w myśli poproszenie (prosić) Cezara o pokój. _____

_____

e. Cezar wydał (był) piratom bitwę, zwyciężył piratów, złapał ich i ukrzyżował. _____

_____

f. Cezar wygłosił mowę, w której oddał cześć swoim dzielnym żołnierzom. _____

_____

g. Powiedział, że są oni doświadczeni w sztuce wojennej i napędzają piratom wielkiego strachu.

_____

h. Żołnierze Cezara nie marnowali czasu: zaspokoili głód i pragnienie, i pojechali (popłynęli) do ojczyzny. _____

_____

i. Żołnierze powiedzieli swojemu wodzowi: „Piraci ponieśli klęskę. Czerpiemy z tego dużą przyjemność, ale trzeba zawsze patrzeć końca i doskonalić sztukę wojenną.” _____

_____

j. „Zawsze jesteśmy gotowi chwycić za broń i oddać się sztuce wojennej”. _____

_____

k. „Prowadząc wojnę z wrogami, zwiedzamy różne kraje i zachowujemy w pamięci wskazówki wodza.” _____

_____

28. ĆWICZENIA Z PRZEKŁADU 1

Niezwykle trudno nauczyć się prawidłowego tłumaczenia tekstu. Zależy to w duży stopniu od predyspozycji ucznia. Są jednak pewne zasady, których przestrzeganie ułatwia dokonanie prawidłowego przekładu.

1. Przeczytaj po cichu CAŁY tekst, zanim zabierzesz się do tłumaczenia. Pozwoli Ci to być może „z grubsza” ustalić, czego tekst dotyczy.
2. Znajdź w zdaniu (zaznacz sobie) następujące elementy (w kolejności):
  - a. **orzeczenie** (w zwykłym zdaniu **NIGDY w infinitiwie**)
  - b. **podmiot (ZAWSZE w NOMINATIWIE, ZAWSZE w związku zgody z orzeczeniem)**
  - c. przydawki podmiotu (przymiotne = związek zgody, rzeczowne = w dopełniaczu)
  - d. **dopełnienie bliższe** (w łacinie w ogromnej większości w Accusatiwie bez przyminka; dopełnienie bliższe odpowiada na pytanie czasownika)
  - e. **dopełnienie dalsze** (zawsze w Datiwie, odpowiada na pytanie czasownika)
  - f. przydawki do dopełnień (przymiotne = związek zgody, rzeczowne = w dopełniaczu)
  - g. pozostałe elementy (okoliczniki, spójniki, partykuły)
3. Znajdź w słowniku znaczenie orzeczenia, mając na względzie, jakie słowo jest podmiotem. Zapamiętaj lub wypisz formy podstawowe orzeczenia. Wypisz kilka różnych znaczeń czasownika.
4. Sprawdź, czy w zdaniu stoi konstrukcja, lub specyficzne użycie przypadku. Jeśli tak, pamiętaj o odpowiednim postępowaniu.
5. Przetłumacz orzeczenie, pilnując zachowania odpowiedniego czasu, trybu, strony, osoby, liczby, (rodzaju). Bądź gotów zmodyfikować znaczenie czasownika, jeśli tekst będzie tego wymagał. Nie trzymaj się kurczowo jednego znaczenia.
  - a. Pamiętaj, że ile orzeczeń – tyle zdań; mogą one być złożone współrzędnie (np. przez spójnik *et*) lub podrzędnie (np. przez spójnik *quod*)
  - b. zdania nadrzędne mogą być poprzeplatane zdaniami podrzędnymi (np. **Zdolny student, który nymwał na mnie ogromne wrażenie, kiedy przetłumaczył tekst bez słownika, okazał się synem mojego profesora.**)
6. Przetłumacz podmiot. Pamiętaj, że ma on stać w związku zgody z orzeczeniem.
7. Przetłumacz dopełnienie bliższe (jeśli jest) i jego przydawki (przymiotne = związek zgody, rzeczowne = w dopełniaczu)
8. Przetłumacz dopełnienie dalsze (jeśli jest) i jego przydawki (przymiotne = związek zgody, rzeczowne = w dopełniaczu)
9. Przetłumacz pozostałe elementy zdania.

Jeśli nadal nie możesz znaleźć rozsądnego sensu – sprawdź po kolei, czy nie pomyliłeś się w którymś z powyższych punktów (zwykle: identyfikacja orzeczenia, znaczenie orzeczenia).

TEKSTY ŁACIŃSKIE NIE SĄ BEZSENSOWNE, DZIWNE i NIEZROZUMIAŁE

(takie są ich złe tłumaczenia)

Łacina jest jednym z najbardziej zwięzłych i konkretnych języków świata,
a starożytni Rzymianie byli ludźmi podobnymi do nas.

29. ZAMIANY

VOCABULARIUM

Caesar,aris *m* – Cezar
 Haeduus,i *m* – Edul
 Iesum – Acc.sg.od *Iesus*
 Remus,i *m* – Remus
 Roma,ae *f* – Rzym
 Romulus,i *m* – Romulus
 Ulixes,is *m* – Odyseusz

1. Przetłumacz zdanie. Zamień zdanie na stronę bierną.

Romulus et Remus Romam condunt. _____

---

2. Przetłumacz zdanie. Zamień zdanie na stronę czynną.

Navis Ulixis a Neptuno frangitur. _____

---

3. Przetłumacz zdanie. Zamień wszystkie możliwe (dające nadal sens) elementy zdania z *singularis* na *pluralis*.

Milites Romani, belli periti, hostes suos crudeli in pugna vicerunt. _____

---

4. Przetłumacz zdanie. Zamień wyrażenie z przyimkiem *ex* na zdanie z *Genetiwe* *partitiwem*.

Nullus ex omnibus claris militibus Caesaris ducem suum reliquit. _____

---

5. Przetłumacz zdanie. Zamień zdanie z czasownikiem *habeo* na zdanie z *Datiwem* *possiwem*.

Omnes homines, qui voluntatem liberam habent, a Deo iudicari possunt. _____

---

6. Zamień zdanie z zaimkiem *qui, quae, quod* na zdanie z *participium praesentis activi*.

Omnes homines, qui voluntatem liberam habent, a Deo iudicari possunt. _____

---

7. Przetłumacz zdanie. Zamień zdanie w *perfectum* na zdanie w *praesens*.

Dividiacus Haeduus dolore affectus a Caesare multis verbis flens petere coepit. _____

---

8. Przetłumacz zdanie. Zamień zdanie z *participium praesentis activi* na zdanie z zaimkiem *qui, quae, quod*.

Accessit ad Iesum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi et effudit super caput eius recumbentis. _____

---

9. Przetłumacz zdanie. Zamień zdanie niezależne na zdanie w *AcI*, uzależniając je od czasownika w nawiasie.

Nonnulla animalia in aqua viventia in terra quoque aliquamdiu vivere possunt (homines putant).

---

10. Zamień *singularis* na *pluralis*.

a. potes –	d. incola celebris –
b. tulit –	e. qui donum dat –
c. homo malus –	f. is, qui interficit –

11. Podaj synonimy.

a. metuo –	d. verum –
b. opulentus –	e. occido 3 –
c. miser, era, erum –	f. iter –

12. Podaj antonimy.

a. caelum –	d. otium –
b. dolere –	e. amo –
c. dives –	f. claritas –

13. Zamień przydawkę przymiotną na rzeczowną lub rzeczowną na przymiotną.

- a. ager patrius –
b. milites Romani –
c. classis Graecorum –
d. oraculum dei –
e. filiam nostri –
f. naves inimicae –

14. Zamień z czasu teraźniejszego na dwa czasy przeszłe.

- a. capit _____
b. sum _____
c. possunt _____
d. das _____
e. ferimus _____
f. laudatis _____
g. iubet _____

15. Napisz polskie odpowiedniki sentencji łacińskich.

- a. Delphinum natare, aquilam volare doces. _____
_____
b. Qualis rex, talis grex. _____
c. Oculus domini saginat equum. _____
d. Errare humanum est. _____
e. Finis coronat opus. _____
f. Mens sana in corpore sano. _____
g. Oculum pro oculo, dentem pro dente. _____
_____
h. Per aspera ad astra. _____
i. Pecunia non olet. _____
j. Quod licet Iovi, non licet bovi. _____
_____
k. Sero venientibus ossa. _____
_____
l. Volens nolens _____
m. Sine labore non erit panis in ore. _____
_____

30. DEKLINACJA IV

30.1 ODMIANA DEKLINACJI IV

O przynależności rzeczownika do jednej z pięciu łacińskich deklinacji decyduje końcówka Gen. sg.⁴⁹

Nominativus nie dostarcza dostatecznych informacji na temat przynależności tego rzeczownika do konkretnej deklinacji. Dlatego rzeczowniki łacińskie należy podawać w dwóch formach (w formach podstawowych): **Nom. sg.**, **Gen. sg.**, np.: *exercitus,us* (lub *cornu,us*), a nie tylko w Nominativie, np.: *exercitus*.

DEKLINACJA IV

Nom. sg.: -us *m*, -u *n*

Gen. sg.: -us⁵⁰

Nom. pl.: -us *m*, -ua *n*; Gen. pl.: -uum⁵¹

Rodzaj: *masculinum* (męskie), *neutrum* (nijakie)

Części mowy: *rzeczownik*

Wyjątki: *feminina*

Przykłady: *exercitus,us m*, *cornu,us n*, *manus,us f*

ZASADY DOTYCZĄCE NEUTRÓW

Słówka rodzaju nijakiego (*neutra*) odmieniają się według deklinacji I, II, III i IV. Jest ich w łacinie bardzo wiele. Bez względu na część mowy i deklinację, do której należą, rządzą się dwiema specyficznymi zasadami:

1. **Nominativus = Accusativus = Vocativus**. Te trzy przypadki mają zawsze tę samą formę w obrębie danej liczby.

2. W *pluralis* **Nominativus, Accusativus, Vocativus** mają zawsze końcówkę **-a**.

⁴⁹ W przypadku rzeczowników, które nie mają liczby pojedynczej (tzw. *pluralia tantum*), jest to Gen. pl.

⁵⁰ Końcówka -us po przecinku w formach podstawowych jest skrótem, stosowanym przez niektóre słowniki zamiast całego *Genetivu*. Np. *exercitus,us m* = *exercitus,exercitus m*. Słowniki zaoszczędzają w ten sposób miejsce.

⁵¹ W przypadku *pluralia tantum*.

KOŃCÓWKI DEKLINACJI IV

	sg.		pl.	
	<i>masculinum</i>	<i>neutrum</i>	<i>masculinum</i>	<i>neutrum</i>
Nom.	-us	-u	-us	-ua
Gen.	-us		-uum	
Dat.	-ui	-u	-ibus	
Acc.	-um	-u	-us	-ua
Abl.	-u		-ibus	
Voc.	-us	-u	-us	-ua

ODMIANA RZECZOWNIKÓW IV DEKLINACJI

	<i>exercitus</i> <i>wojsko</i>	<i>cornu</i> <i>róg</i>		<i>exercitus</i> <i>wojsko</i>	<i>cornu</i> <i>róg</i>
sg.	<i>męski</i>	<i>nijaki</i>	pl.	<i>męski</i>	<i>nijaki</i>
N.	exercit- us	corn- u	N.	exercit- us	corn- ua
G.	exercit- us	corn- us	G.	exercit- uum	corn- uum
D.	exercit- ui	= Nom.sg.	D.	exercit- ibus	corn- ibus
Ac.	exercit- um	= Nom.sg.	Ac.	= Nom. pl.	= Nom. pl.
Ab.	exercit- u	= Nom.sg.	Ab.	exercit- ibus	corn- ibus
V.	= Nom.sg.	= Nom.sg.	V.	= Nom. pl.	= Nom. pl.

NAJPOPULARNIEJSZE SŁÓWKA IV DEKLINACJI

acus,us	<i>igła</i>	gelu,us	<i>mróz</i>	salus,us	<i>skok, wawóz</i>
arcus,us	<i>luk</i>	genu,us	<i>kolano</i>	senatus,us	<i>senat</i>
casus,us	<i>przypadek</i>	Idus,uum (f)	<i>Idy</i>	sensus,us	<i>czucie</i>
cornu,us	<i>róg</i>	lacus,us	<i>jezioro</i>	spiritus,us	<i>duch, powiew</i>
currus,us	<i>wóz</i>	lapsus,us	<i>upadek, błąd</i>	status,us	<i>stan, postawa</i>
cursus,us	<i>bieg</i>	manus,us (f)	<i>ręka, oddział</i>	tribus,us (f)	<i>dzielnica</i>
domus,us (f)	<i>dom</i>	metus,us	<i>strach</i>	usus,us	<i>użycie</i>
exercitus,us	<i>wojsko</i>	motus,us	<i>ruch</i>	versus,us	<i>wiersz</i>
fletus,us	<i>placz</i>	quercus,us (f)	<i>dąb</i>	vultus,us	<i>twarz</i>
fructus,us	<i>owoc</i>	reditus,us	<i>powrót</i>		

30.2 WYJĄTKI IV DEKLINACJI

30.2.1 DOMUS *f*

- a. odmienia się częściowo wg IV, częściowo wg II deklinacji
- b. jest rodzaju żeńskiego
- c. staje w formach BEZ PRZYIMKA (jeśli nie ma przydawki):

- **domum = do domu**
- **domo = z domu**
- **domi = w domu**

	sg.	pl.
Nom.	domus	domus
Gen.	domus	domorum (II)
Dat.	domui	domibus
Acc.	domum	domos (II)
Abl.	domo (II)	domibus
Voc.	domus	domus

30.2.2. POZOSTAŁE WYJĄTKI *f*

- **domus**,us (f) *dom*
- **manus**,us (f) *ręka, oddział*
- **Idus**,uum⁵² (f) *Idy*
- **quercus**,us⁵³ (f) *dąb*
- **tribus**,us (f) *dzielnica, plemię*

1. Odmień przez przypadki wyrażenia.

- a. is senatus Romanus, qui...
- b. mea manus dextra, quae...
- c. id cornu longum, quod...
- d. is metus magnus, qui...

2. Napisz po łacinie.

- a. nowy dom _____
- b. Idy Marcowe⁵⁴ _____
- c. lewa ręka _____
- d. mała dzielnica _____
- e. w domu _____
- f. z domu _____
- g. do domu _____

⁵² plurale tantum

⁵³ Taki sam rodzaj mają pozostałe nazwy drzew (również tej deklinacji): *złot DRZEWA, kraje, wyspy, miasta, te rodzaj mają jak niewiasta.*

⁵⁴ Martius 3.

- h. twardy dąb _____
- i. ogromny strach _____
- j. piękny owoc _____
- k. wojsko rzymskie _____

 3. Napisz po łacinie.

a. Wojsko rzymskie jest odważne. _____

_____

b. Spiskowcy zamordowali Cezara w Idy Marcowe. _____

_____

c. Duch boży unosił się nad wodami. _____

_____

d. Wódz wrogów zadał w róg. _____

_____

e. Eneasza błąkał się długo, zanim dotarł do swojego domu. _____

_____

f. W piekle jest płacz i zgrzytanie zębów. _____

_____

g. Wszyscy ludzie upadli na kolana. _____

_____

h. Nie mogę wykonać (zrobić) żadnego ruchu. _____

_____

i. Spodobały mi się wersy Wergiliusza. _____

_____

j. Zerwaliście owoc z Drzewa Życia. _____

_____

k. Biernik jest czwartym przypadkiem deklinacji łacińskiej. _____

_____

l. Pamiętam piękną twarz tej kobiety. _____

_____

VOCABULARIUM

antequam – zanim
 cano 3 = dmę (+ Abl.)
 carpo 3 – zrywać
 coniuratus, i m – spiskowiec
 declinatio, onis f – deklinacja
 Demosthenes, is m – Demostenes
 dens, entis m – ząb
 fero, ferre = unoszę się
 genu flecto 3 – upadam na kolano
 infernus, i m – piekło
 nullus 3 – żaden
 pervenio 4 – docieram do
 placeo 2 – podobam się (+ Dat.)
 quartus 3 – czwarty
 stridor, oris m – zgrzytanie
 Vergilius, i m – Wergiliusz

 4. Przetłumacz zdania.

a. In signis exercitus Romani eae litterae legi poterant: SPQR (SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS), in nummis Romanis: SC (SENATVS CONSVLTO) _____

_____

b. Post Romae incendium Nero domum auream sibi aedificavit. _____

_____

c. Romani alas exercitus cornua nominabant. _____

_____

d. Nihil semper in suo statu manet. _____

_____

e. Manus manum lavat. _____

f. Cornua cervum a periculis defendunt. _____

_____

g. Domus propria - domus optima. _____

_____

h. Domi manet, lanam facit (inskrpcja nagrobna dla dobrej żony) _____

_____

i. Manu propria scripsi. _____

j. parva domus, parva cura _____

k. Demosthenes multos versus uno spiritu pronuntiabat. _____

_____

l. Romulus inimicorum exercitum fugat et multos viros occidit. _____

_____

m. Exercitus territus fugae se mandat. _____

_____

n. Canes domos custodiebant. _____

o. Caesar in bello, quod in Britannia gerebat, ad varios casus subsidia comparabat. _____

_____

_____

p. Matronarum ornatus non est in vestimento et figurae cultu, sed in casta pudicaque vita et ornamentis animi. _____

_____

_____

r. Taurorum arma sunt cornua. _____

s. Exercitus unum in locum conglomeratur. _____

_____

t. Is, qui agrum non colit, frustra fructum expectat. _____

_____

u. Exercitus sine duce est figura sine spiritu. _____

_____

w. De fructu arborem cognosco. _____

x. E cantu dignoscitur avis. _____

 5. Do poniższych rzeczowników dołóż przymiotniki w odpowiedniej formie, tworząc związek zgody. Przetłumacz powstałe w ten sposób wyrażenia.

a. exercituum _____ (fortis,e) _____

b. domum _____ (pulcher3) _____

c. currui _____ (celer,eris,e) _____

d. metum _____ (magnus 3) _____

e. quercui _____ (altus 3) _____

f. manu _____ (proprius 3) _____

g. senatu _____ (Romanus 3) _____

h. vultibus _____ (felix,cis) _____

i. tribuum _____ (celeber,bris,e) _____

j. motum _____ (celer,eris,e) _____

k. currus _____ (multi,ae,a) _____

l. fructibus _____ (uber,eris) _____

m. domos _____ (opuletus 3) _____

n. gelus _____ (acer,cris,e) _____

o. Iduum _____ (Aprilis,e) _____

p. saltui _____ (altus 3) _____

31. CO POWINIENES JUŻ UMIEĆ 4

31.1 ZAKRES MATERIAŁU

MATERIAŁ Z POPRZEDNICH SEKCJI (CO POWINIENES JUŻ UMIEĆ 1, 2, 3)

PODSTAWY

- Umieć rozpoznać słówka, należące do deklinacji IV
- Umieć rozwinąć skrót *ppa*, wiedzieć, pod jaką formą w słowniku należy szukać jego znaczenia
- Wiedzieć, co to jest temat perfecti i jak go uzyskać
- Wiedzieć, jakim czasem jest *perfectum*, jak się go tworzy i tłumaczy
- Wiedzieć, jakim czasem jest *plusquamperfectum*, jak się go tworzy i tłumaczy
- Umieć rozróżnić tematy *praesentis* i *perfecti*
- Rozumieć, na czym polegają zamiany z sekcji 29

W DZIEDZINIE FLEKSJI i SKŁADNI

- Umieć odmieniać czasowniki w *indicativie perfecti* i *plusquamperfecti activi*
- Tworzyć, odmieniać i tłumaczyć *participia praesentis activi*
- Odmieniać rzeczowniki deklinacji IV
- Odmieniać zaimki *is, ea, id* i *qui, quae, quod*
- Znać idiomy i wyrażenia z sekcji 27: IDIOMY 2

W DZIEDZINIE PRZEKŁADU

- Znać kolejność postępowania przy przekładzie tekstu z łaciny na polski (sekcja 28: ĆWICZENIA Z PRZEKŁADU 1)
- Umieć przetłumaczyć na język polski prosty tekst oryginalny i bardziej skomplikowany tekst preparowany.

W DZIEDZINIE ŚWIADOMOŚCI JĘZYKOWEJ

- Mieć dobre pojęcie o podobieństwach i różnicach pomiędzy językiem polskim i łacińskim
- Umieć dostrzec ten sam rdzeń w różnych łacińskich częściach mowy
- Znać zjawiska gramatyczne i składniowe w języku polskim

W DZIEDZINIE KULTURY

- Umieć wymienić co najmniej 10 autorów łacińskich i co najmniej po jednym ich dziele
- Znać pełne nazwiska co najmniej 10 autorów, piszących po łacinie

2. Do poniższych rzeczowników dobierz odpowiednią formę przymiotnika/zaimka/liczebnika tak, by powstał związek zgody.

- a. domus _____ (is,ea,id)
 b. exercituum _____ (foris,e)
 c. militem _____ (primus 3)
 d. bella _____ (celeber,bris,e)

3. Wstaw poniższe czasowniki w odpowiednie pola tabeli, a następnie uzupełnij tabelę formami pozostałych czasów. Zachowaj tryb, stronę, osobę, liczbę. Podaj znaczenie czasownika.

- a. possunt   b. ceperant   c. audiebatur

	znaczenie	praesens	imperfectum	perfectum	plusquamperfectum
a					
b					
c					

4. Od poniższych czasowników utwórz *participium praesentis activi* we wskazanej formie. Przetłumacz utworzone formy.

a	czasownik	utwórz formę w ...	ppa	znaczenie
b	narrabant	acc. pl. mf		
c	ponere	abl. sg.		

5. Zamień *ppa* na zdanie, rozpoczynające się do zaimka *qui, quae, quod*, a zdanie rozpoczynające się od zaimka *qui, quae, quod* na *ppa, tak by sens został zachowany*.

- a. Milites Romanos multa bella gerentes manibus propriis patriam suam defendere constat.

_____

- b. Exercitibus enim Romanis duces belli periti praeerant, qui audacia constantiaque eminebant.

_____

6. Podaj po jednym łacińskim tytule dzieła poniższych autorów. Uzupełnij ich imiona/nazwiska.

- a. _____ Vergilius _____ - _____
 b. _____ Ovidius _____ - _____
 c. _____ Horatius _____ - _____
 d. _____ Cicero - _____

32. ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO W CZASACH PRZESZŁYCH

Accusativus cum infinitivo (biernik z bezokolicznikiem) jest KONSTRUKCJĄ. Oznacza to, że słowa stojące w pewnych układach tłumaczą się inaczej, niż wskazują na to ich formy gramatyczne. By przetłumaczyć konstrukcję, trzeba umieć ją zauważyć w zdaniu oraz znać metodę jej przekładu.

Accusativus cum infinitivo składa się zwykle z co najmniej 3 elementów (2 z nich są zawarte w jego nazwie):

1. Accusativus (dowolnego słowa⁵⁵, liczby, rodzaju), np. *puellam*
2. Infinitivus (dowolnego czasu, strony, liczby i rodzaju⁵⁶), np. *legere*
3. Verbum regens (*słowo rządzące*) – czasownik dowolnego czasu, trybu, osoby i liczby w ACTIVUM, np. *video*. Nie każdy czasownik może być *verbum regens* ze względu na znaczenie. Mogą to być wyłącznie czasowniki, po których można powiedzieć *że*.⁵⁷

lista VERBORUM REGENTIUM

verba sentiendi	~myśleć, spostrzegać	verba dicendi	~mówić, pisać	verba voluntatis	~chcieć, kazać
animadverto 3	spozrzegam, że	narro 1	opowiadam, że	cupio 3	pragnę
audio 4	słyszę, że	affirmo 1	twierdzę, że	nolo, nolle	nie chcę
ignoro 1	nie wiem, że	fero, ferre	mówię, że	sino 3	pozwalam
non ignoro 1	dobrze wiem, że	nuntio 1	donoszę, że	iubeo 2⁵⁸	rozkazuję, żeby
puto 1⁵⁹	sądzę, że	promitto 3	obiecuję, że	veto 1	zakazuję
scio 4	wiem, że	respondeo 2	odpowiadam, że	mało, malle	wolę
sentio 4	czuję, że	nego 1	mówię, że nie	moneo 2	upominam, żeby
spero 1	spodziewam się, że	scribo 3	piszę, że	volo, velle	chcę
video 2	widzę, że	dico 3	mówię, że		
		trado 3	przekazuje, że		
		lego 3	czytam, że		
verba affectus	wyrażenie wzruszenia	wyrażenia/ formy nieosobowe			
doleo 2	boleję, że	constat	wiadomo, że		
gaudeo 2	cieszę się, że	placet	podoba się, że		
		oportet	trzeba, żeby		
		certiorem facio	powiadamiam, że		

⁵⁵ Rzeczownik, przymiotnik, zaimek, liczebnik, imiesłów.

⁵⁶ Łacina ma 6 różnych typów infinitiwów (niektóre z nich mają liczby *sg.* i *pl.* oraz rodzaje *m/f/n*). W tej chwili znasz dwa z nich: *infinitivus praesentis activi* i *infinitivus praesentis passivi* (te infinitywy nie mają ani liczb, ani rodzajów).

⁵⁷ Czasowniki te wprowadzają zdania dopełnieniowe lub podmiotowe.

⁵⁸ Po czasowniku *iubeo 2 ACI* pojawia się **zawsze**. Czasownik ten wymaga polskiego spójnika *żeby*.

⁵⁹ Po czasowniku *puto 1 ACI* pojawia się **zawsze**.

32.1 INFINITIVUS PERFECTI ACTIVI

Wszystkie czasy przeszłe tworzą ten sam **infinitivus activi**.

Jest to **INFINITIVUS PERFECTI ACTIVI**. Tworzy się go **na temacie perfecti**.

Jak uzyskać temat perfecti?

Należy od trzeciej formy podstawowej czasownika (1 os. ind. perf. act.) odciąć końcówkę -i.

Do uzyskanego w ten sposób tematu dostawiamy bezpośrednio (bez żadnych spójek) końcówkę *infinitivu perfecti activi*: **-ISSE**

	I	II	III	IV	SUM, ESSE
temat	amav-	monu-	leg-	audiv-	s-, es-
	<i>kochać</i>	<i>upominać</i>	<i>czytać</i>	<i>śłuchać</i>	<i>być</i>
	amav-isse <i>że pokochałem / kochałem</i>	monu-isse <i>że upomniałem / upominałem</i>	leg-isse <i>że przeczytałem / czytałem</i>	audiv-isse <i>że usłyszałem / słyszałem</i>	fu-isse <i>że byłem</i>

Wszystkie czasowniki tworzą **infinitivus perfecti activi** w ten sam sposób – zarówno regularne jak i nieregularne.

Infinitivus perfecti activi służy wyłącznie do tworzenia konstrukcji. Jedyne w przypadku *verba defectiva* (*odi, odisse; meminī, meminisse*) infinitivus ten służy również jako zwykły bezokolicznik.

Infinitivus perfecti activi tłumaczymy w konstrukcji jak *indicativus* czasu przeszłego: *że zrobił, że czytał, że był* itp. Nie ma on przypisanego aspektu.

 1. Jak sądzisz, zdania z którym czasem przeszłym, *imperfectum*, *perfectum* czy *plusquamperfectum*, najtrudniej będzie przerobić na konstrukcję **AcI**, i dlaczego? _____

_____

 2. Uzależnij poniższe zdania od czasowników w nawiasie, tworząc konstrukcje **AcI**. Przetłumacz utworzone konstrukcje.

a. Promisisti ad me venire, sed non venisti. (doleo) _____

_____

b. Senatus Romanus Ciceronem consulem *patrem patriae* nominaverunt. (scimus) _____

_____

c. Romani adulescentes ad negotia publica parabant. (historici tradiderunt) _____

_____

_____

d. Iuno et Minerva temporibus antiquis deae clarae erant. _____

_____

e. Multa flumina in mare influunt. (constat) _____

_____

f. Primum *Carmina* Horatii legeras, tum *Epistulas* Ciceroni legisti, hodie *Metamorphoses* Ovidii legis. (gaudeo) _____

_____

g. Epistulas multas scribebatis et ad amicos vestros mittebatis. (scio) _____

_____

h. Numquam ducem reliquimus. (exercitus fortis dixit) _____

_____

i. Iuppiter omnes deos deasque ad epulas convocaverat. (Poetae tradunt) _____

_____

j. Dux vulnus mortiferum accepit. (Milites viderunt) _____

_____

k. Ulixes⁶⁰ noluit bello Troiano interesse. (Homerus narrat) _____

_____

l. Romani multa bella cum hostibus gerebant. (Constat) _____

_____

m. Graeci Troiam ceperunt omnesque incolas necaverunt (In libro *Iliados* legimus) _____

_____

n. Hannibal⁶¹ a puerulo gentem Romanam oderat et cum Romanis semper pugnare iurabat. (Scimus) _____

_____

o. Omnibus militibus una via salutis erat. (Imperator dixit) _____

_____

⁶⁰ Ulixes, is *m* – Odysseusz.

⁶¹ Hannibal, alis *m* – Hannibal

 3. Przetłumacz tekst *Nasica*⁶² *Ennium*⁶³ poetam visitat.

Nasica aliquando ad Ennium poetam venit, cui ab ostio quaerenti ancilla dixit dominum domi non esse. Nasica tamen sensit eam id domini iussu dixisse et poetam domi fuisse.

Paucis diebus post ad Nasicam Ennius venit eumque ad ianuam quaerebat. Tum Nasica exclamat se domi non esse. Cui Ennius: 'Quid? Ego non cognosco vocem tuam?!' Ei Nasica: 'Homo es impudens. Ego ancillae tuae dicenti te domi non fuisse credidi, tu mihi non credis?'

---

 4. Przetłumacz tekst.

Aeneam Romanorum proavum fuisse scimus. Audivistis enim Aeneam cum paucis amicis Troiam a Graecis captam reliquisse. Vergilius narrat Troianos primum in Macedoniam venisse. Etiam Livius ex Macedonia Aeneam in Siciliam navigavisse, postremo in Italiam venisse tradidit. Tum in Italia Latinum regnavisse eaque loca tenuisse scitis eumque Laviniam, filiam suam, Aeneae in matrimonium dedisse non ignoratis. Tum Aeneam novum oppidum aedificavisse idque oppidum Lavinium appellavisse constat.

---

⁶² *Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio* (zm. 132 p.n.e.) – rzymski kapłan i polityk.

⁶³ *Quintus Ennius* (239 p.n.e. - 169 p.n.e.) – poeta rzymski, uważany za ojca literatury rzymskiej.

33. SENTENCJE 2

1. Połącz sentencje, wyrażające podobną treść.

1	Aetate prudentiores reddimur.	A	<i>Aequat omnia cinis, impares nascimur, pares morimur.</i>
2	Aliud est facere, aliud dicere.	B	<i>Alium silere quod voles, primus sile.</i>
3	Amantes amentes	C	<i>Amare simul et sapere ipsi lovi non datur.</i>
4	Amicus certus in re incerta cognoscitur.	D	<i>Amor coecus est.</i>
5	Asinus asino et sus sui pulcher.	E	<i>Annosa vulpes haud capitur laqueo.</i>
6	Asinus manebis in saecula saeculorum	F	<i>Barba crescit, caput nescit</i>
7	Cedendum (est) multitudini.	G	<i>Carpe diem.</i>
8	Clavum clavo pellere.	H	<i>De gustibus non est disputandum.</i>
9	Comedamus et bibamus, cras enim moriemur.	I	<i>Exitus acta probat.</i>
10	Corvi mali male ovum.	J	<i>Gloria virtuti resonat tamquam imago.</i>
11	Dum spiro, spero.	K	<i>In angustiis amici apparent.</i>
12	Faber est suae quisque fortunae.	L	<i>Lucri bonus est odor.</i>
13	Finis coronat opus.	M	<i>Melius est leo mortuus cane vivo.</i>
14	Ligna in silvam portare.	N	<i>Mortuos rursus occidere.</i>
15	Mors omnibus communis.	O	<i>Mulier insidiosa est.</i>
16	Mulieri ne credas, ne mortuae quidem.	P	<i>Multi semper volunt, faciunt numquam.</i>
17	Ne Iuppiter quidem omnibus placet.	Q	<i>Nec Hercules contra plures.</i>
18	Novit mala et bona.	R	<i>Novit, quid album, quid nigrum.</i>
19	Pecunia non olet.	S	<i>Omnia homini, dum vivit, speranda sunt.</i>
20	Qualis vir, talis oratio.	T	<i>Quale principium, talis et clausula.</i>
21	Qualis vita, et mors ita.	U	<i>Qualis mater, talis filia.</i>
22	Quamquam sera, tamen gravis est ira deorum.	V	<i>Quod sequitur, spectat.</i>
23	Qui quae vult dicit, quae non vult, audiet.	W	<i>Requiescat in pace</i>
24	Quidquid agis, prudenter agas, et respice finem.	X	<i>Si bellum omittimus, numquam pace fruemur.</i>
25	Quisquis amat ranam, ranam putat esse Dianam. Quisquis amat cervam, cervam putat esse Minervam.	Y	<i>Simile gaudet simili.</i>
26	Senecta leonis praestantior hinnulorum iuventa.	Z	<i>Similia similibus curantur.</i>
27	Si vis pacem, para bellum.	AA	<i>Stultus stulta loquitur.</i>
28	Sit ei terra levis.	BB	<i>Sui cuique mores fingunt fortunam hominibus.</i>
29	Virtus gloriam parit.	CC	<i>Vindicta tarda, sed gravis.</i>

34. CZASOWNIKI ZŁOŻONE. ZŁOŻENIA Z *ESSE*

W łacinie, podobnie jak w polskim i innych językach, wiele jest **czasowników złożonych**. Składają się one z czasownika **właściwego** i **przedrostka**. Odmienieniają się w łacinie zwykle jak czasownik właściwy, mają jednak często nieco inne niż on znaczenie⁶⁴. Rolę **przedrostków** pełnią najczęściej **spójniki** (w, na, od, do itp.).

Warto umieć rozpoznawać złożenia, bo daje to możliwość łatwego znalezienia znaczenia (pozwala bowiem zauważyć, że na pozór niezrozumiałe słowo składa się z dwóch dobrze znanych części, np. popularnego czasownika i znanego przyimka).

Zasady dokonywania złożeń:

1. W niektórych czasownikach, gdy wchodzi one w złożenia, zmienia się samogłoska w pierwszej sylabie czasownika właściwego. Jest to przeważnie zmiana z *a* na *i*, np.: **facio**: *con-ficio*, *de-ficio*, *ef-ficio*; **specto**: *de-spicio*, *con-spicio*, *in-spicio*.
2. Niektóre przyimki, łącząc się z pewnymi czasownikami, ulegają drobnym przekształceniom, np. *ex*, ale *ef-ficio*. Mamy tu do czynienia z tzw. *upodobnieniem wstecznym* (ostatnia litera przyimka upodabnia się do pierwszej litery czasownika właściwego).

PRZYIMEK	W ZŁOŻENIU	PRZYKŁAD
a (ab, abs)	a-, au-	au-fero (*ab-fero ⁶⁵)
ad	af-, as-, ar-, al-	af-ficio (*ad-facio); as-sero (*ad-sero); ar-rodo (*ad-rodo); al-lego (*ad-lego)
ex	ef-	ef-ficio (*ex-facio);
cum	con-, col-, cor-	con-ficio (*cum-facio); col-laudo (*cum-laudo); cor-ripio (cum-ripio)
in	im-, il-, ir-	im-mitto (*in-mitto), il-lino (*in-lino), ir-rideo (*in-rideo)
per	pel-	pel-luceo (per-luceo)
sub	suc-, suf-, sum-sup-, sur-, sus-	succurro (*suc-curro); suf-ficio (*sub-facio); sum-mitto (*sub-mitto); sup-pono (*sub-pono); sur-ripio (*sub-ripio); sus-cipio (*sub-cipio)

⁶⁴ Np. *robić*: *ny-robić*, *na-robić*, *od-robić* itd.

⁶⁵ Formy z * są formami nieistniejącymi.

 1. Wstaw odpowiednie przedrostki, tworząc czasowniki złożone. Przetłumacz utworzone formy.

a. duco 3, duxi, ductum – prowadzę

- cum + duco = _____ – _____
- de + duco = _____ – _____
- e + duco = _____ – _____
- in + duco = _____ – _____
- per + duco = _____ – _____
- re⁶⁶ + duco = _____ – _____

b. pono 3, posui, positum – kładę

- cum + pono = _____ – _____
- de + pono = _____ – _____
- in + pono = _____ – _____
- per + duco = _____ – _____
- ab + duco = _____ – _____

c. facio 3, feci, factum – robię

- cum + facio = _____ – _____
- per + facio = _____ – _____
- de + facio = _____ – _____
- in + facio = _____ – _____
- re + facio = _____ – _____

d. specto 1 (-are, -avi, -atum) – oglądam

- cum + specto = _____ – _____
- de + specto = _____ – _____
- re + specto = _____ – _____
- a + specto = _____ – _____
- in + specto = _____ – _____

e. lego 3, legi, lectum – czytam

- cum + lego = _____ – _____
- de + lego = _____ – _____
- per + lego = _____ – _____
- ex + lego = _____ – _____

f. mitto 3, misi, missum – posyłam

- cum + mitto = _____ – _____
- a + mitto = _____ – _____
- re + mitto = _____ – _____
- ad + mitto = _____ – _____

---

⁶⁶ *re* nie jest przyimkiem; oznacza w łacinie robienie czegoś ponownie, lub wstecz.

 2. Napisz, od jakich łacińskich czasowników pochodzą następujące polskie słowa.

- a. depozyt _____
- b. kompozycja _____
- c. elekcja _____
- d. kondukt _____
- e. repozytorium _____
- f. dymisja _____
- g. remisja _____
- h. kolekcja _____
- i. dysleksja _____
- j. abdykacja _____
- k. renowacja _____
- l. supozycja _____
- m. ekstradycja _____
- n. defolracja _____
- o. konspekt _____
- p. aspekt _____
- r. komisja _____
- s. imponować _____
- t. antycypować _____
- u. dedukcja _____
- w. kondukt _____
- x. despekt _____
- y. respekt _____
- z. perfekcja _____
- aa. abstynencja _____
- bb. indukcja _____
- cc. innowacja _____
- dd. elaborat _____
- ee. kolaboracja _____
- ff. kondolencje _____
- gg. introligator _____
- hh. konserwa _____
- ii. antycypować _____
- jj. koncepcja _____
- kk. abnegacja _____
- ll. promotor _____
- mm. retencja _____
- nn. ekstrakcja _____
- oo. kontrakt _____
- pp. denominacja _____
- rr. rezerwacja _____
- ss. abstynencja _____
- tt. prohibicja _____

34.1 ZŁOŻENIA Z *ESSE*

Czasowniki złożone z *esse* odmieniają się jak *esse* (z przedrostkiem)⁶⁷.

Czasowniki złożone z *esse* mają INNE znaczenie niż *ESSE*.⁶⁸

W łacinie pojawia się 11 złożzeń z *esse*

1. ab-sum, ab-esse	jestem oddalony, jestem nieobecny
2. ad-sum, ad-esse	jestem obecny, pomagam
3. de-sum, de-esse	nie ma mnie, brak mnie
4. in-sum, in-esse	jestem w czymś
5. inter-sum, inter-esse	uczestniczę
6. ob-sum, ob-esse	szkodzę
7. POSSUM, POSSE ⁶⁹	MOGĘ
8. prae-sum, prae-esse	jestem na czele, dowodzę
9. pro-sum, prodesse ⁷⁰	pomagam
10. sub-sum, sub-esse	jestem pod czymś
11. super-sum, super-esse	pozostaję (przy życiu)

Tylko dwa z tych złożzeń odmieniają się w *praesens* nieco inaczej niż samo *esse*.

	praesens	
1sg	pos-sum	<i>mogę</i>
2sg	pot-es	
3sg	pot-est	
1pl	pos-sumus	
2pl	pot-estis	
3pl	pos-sunt	

	praesens	
1sg	pro-sum	<i>pomagam</i>
2sg	prod-es	
3sg	prod-est	
1pl	pro-sumus	
2pl	prod-estis	
3pl	pro-sunt	

W pozostałych czasach na temacie praesentis *possum* i *prosum* odmieniają się identycznie jak *esse* z przedrostkiem pot- i prod-.

W czasach na temacie perfecti *possum* i *prosum* odmieniają się, jak każdy inny czasownik.

⁶⁷ Poza czasownikiem *possum, posse prosum* i *prodesse* w *praesens*.

⁶⁸ Jak polskie *do-być, na-być, od-być* itp.

⁶⁹ Odmienia się w *praesens* nieco inaczej niż *esse*.

⁷⁰ Odmienia się w *praesens* nieco inaczej niż *esse*.

34.2 DATIVUS POSSESSIVUS Z CZASOWNIKIEM *DESUM*

Zauważ, jak zbudowana jest ta nazwa: składa się ona z nazwy przypadku *Dativus* (*Celownik*) i określenia *Possessivus* (*posiadania*). *Dativus Possessivus* to **funkcja przypadku** Dativu. Funkcja przypadku = specjalne tłumaczenie tego przypadku.

DATIVUS POSSESSIVUS składa się z conajmniej dwóch elementów:

1. **Dativus** rzeczownika (dowolnej deklinacji, liczby i rodzaju)
2. Czasownika *esse* lub **de-esse** (w dowolnym czasie i trybie)⁷¹

Jeśli zauważysz takie połączenie w obrębie jednego zdania – weź pod uwagę możliwość pojawienia się funkcji **DATIVUS POSSESSIVUS**.

Dativus w połączeniu z czasownikiem **deesse** wyraża zaprzeczony **stan posiadania**. Przy tłumaczeniu na język polski rzeczownik w dative staje się podmiotem (mianownik), a orzeczenie (czasownik *deesse*) tłumaczy się przez odpowiednią formę polskiego czasownika *nie mieć*.

SPOSÓB TŁUMACZENIA I TWORZENIA *DATIVU POSSESSIVU*

ZASADA TWORZENIA:

W **Dative** stawiamy osobę / rzecz, która czegoś nie posiada

W **Nominative** stawiamy osobę / rzecz nieposiadaną

Czasownik **deesse** uzgadnia swoją formę z **łacińskim Nominativem** (osobą / rzeczą nieposiadaną)⁷².

1. Napisz po łacinie.

- a. Nie ma wrogów. _____
- b. Nie masz imienia. _____
- c. On nie ma rodziców. _____
- d. Ona nie miała czasu. _____
- e. Zwierzę nie miało jedzenia. _____
- f. Nie mieliśmy wielkiego wojska. _____
- g. Nie macie dzielnego wodza. _____
- f. Senat nie miał dobrych praw (ustaw). _____

⁷¹ Jest to jedyny sposób stworzenia zaprzeczenia Dativu Possessivum, nie tworzy się konstrukcji typu: *puellae amica non est*, tylko konstrukcje z *desum*: *Puellae amica deest*.

⁷² Przy próbie tłumaczenia Dativu Possessivum bez świadomości jego obecności, powstają zdania typu: *Dziewczynce liczne przyjaciółki są, Chłopcom były ciekawe książki*, itp. Takie brzmienie zdania powinno uczulić tłumacza na obecność DATIVU POSSESSIVU.

34.3 RZĄD ZŁOŻEŃ Z ESSE

1. absum *ab aliquo / aliqua re* = jestem oddalony od *kogoś / czegoś* (**Abl.**)
2. adsum *alicui / alicui rei* = pomagam *komuś / czemuś* (**Dat.**)
3. desum *alicui / alicui rei* = nie ma mnie / brak mnie (**Dat.**)
4. insum *in re* = jestem w *czymś / kimś* (**Abl.**)
5. intersum *in re / alicui rei* = biorę udział w *kimś, czymś* (**Dat., Abl.**)
6. obsum *alicui / alicui rei* = szkodzę *komuś / czemuś* (**Dat.**)
7. praesum *alicui / alicui rei* = przewodzę *komu / czemu* (**Dat.**)
8. prosum *alicui / alicui rei* = pomagam *komu / czemu* (**Dat.**)
9. subsum *alicui / alicui rei* = jestem pod *kimś / czymś* (**Dat.**)
10. supersum *alicui / alicui rei* = przeżywam (żyję dłużej niż) *kogoś / coś* (**Dat.**)

 2. Przetłumacz zdania.

- a. Castra Romanorum a castris inimicorum longe aberant. _____
_____
- b. Viri nostri multis proeliis intererant et gloriam aeternam sibi parabant. _____
_____
- c. Viris probis in vita amicitia bonorum non defuit. _____
_____
- d. Pecunia mihi deest. _____
- e. In pugna Salaminia magnus numerus navigiorum Persarum non proderat, sed oberat. _____
_____
- f. Cur ludis ceterorum studentium non interfuistis? _____
_____
- g. In periculo amicis adesse magna gloria est. _____
_____
- h. Nuntius erat in urbe et de periculo belli futuri nobis narrabat. _____
_____
- i. Inter amicos invidia abesse debet. _____
_____

 3. Uzupełnij przedrostki tak, powstały sensowne zdania. Przetłumacz zdania.

- a. Amici nobis semper _____ esse possunt. _____
_____
- b. Quae nobis _____ sunt, ea et _____ esse possunt. _____
_____
- c. Pecunia mihi _____ est. _____
- d. Dux peritus exercitui nostro _____ fuit. _____
- e. Nihil plus facere _____ eratis. _____

35. INDICATIVUS FUTURI PRIMI ACTIVI I PASSIVI

NA CZAS TEMACIE PRAESENTIS

- **Futurum primum (I) jest czasem przyszłym prostym.**
- Tworzy się **na temacie PRAESENTIS** i za pomocą końcówek znanych z **PRAESENS**.
- Passivum tworzy się przez podmianę końcówek *activi* na końcówki *passivi*.
- **Jeśli chcemy wyrazić zdarzenie przyszłe bez następstwa w czasie, posługujemy się futurum primum.**
- **Futurum primum nie ma przypisanego aspektu.** Możemy tłumaczyć je przez polskie formy *syntetyczne* (np. *zrobię*) lub *analityczne* (np. *będę robił*).

ZESTAW KOŃCÓWEK DLA FUTURUM PRIMUM

-o lub -m / -r	-mus / -mur
-s / -ris	-tis / -mini
-t / -tur	-nt / -ntur

FUTURUM PRIMUM INDICATIVI ACTIVI

	I	II	III	IV
1	lauda- b -o <i>pochwałę</i>	mone- b -o <i>upomnę</i>	vinc- a -m <i>zwycięzę</i>	audi- a -m <i>usłyszę</i>
2	lauda- bi -s	mone- bi -s	vinc- e -s	audi- e -s
3	lauda- bi -t	mone- bi -t	vinc- e -t	audi- e -t
1	lauda- bi -mus	mone- bi -mus	vinc- e -mus	audi- e -mus
2	lauda- bi -tis	mone- bi -tis	vinc- e -tis	audi- e -tis
3	lauda- b - <i>u</i> -nt	mone- b - <i>u</i> -nt	vinc- e -nt	audi- e -nt

FUTURUM PRIMUM INDICATIVI PASSIVI

	I	II	III	IV
1	lauda- bor <i>zostanę pochwalony</i>	mone- bor <i>zostanę upomniany</i>	vinc- a -r <i>zostanę zwyciężony</i>	audi- a -r <i>zostanę usłyszany</i>
2	lauda- b - <i>e</i> -ris (re ⁷³)	mone- b - <i>e</i> -ris (re)	vinc- e -ris (re)	audi- e -ris (re)
3	lauda- bi -tur	mone- bi -tur	vinc- e -tur	audi- e -tur
1	lauda- bi -mur	mone- bi -mur	vinc- e -mur	audi- e -mur
2	lauda- bi -mini	mone- bi -mini	vinc- e -mini	audi- e -mini
3	lauda- b - <i>u</i> -ntur	mone- b - <i>u</i> -ntur	vinc- e -ntur	audi- e -ntur

⁷³ *re* jest końcówką oboczną, stosowaną niekiedy zamiast końcówki *ris*.

Łatwiej zapamiętać końcówki *futuri primi* razem z cechą czasu.

koniugacja I-II		koniugacja III-IV (III miękka)	
futurum activi	futurum passivi	futurum activi	futurum passivi
temat praesentis +		temat praesentis +	
bo	bar	am	ar
bis	beris	es	eris
bit	betur	et	etur
bimus	bemur	emus	emur
bitis	bimini	etis	emini
bunt	buntur	ent	entur

 1. Jak widzisz, koniugacje I-II i III-IV robią futurum primum w odmienny sposób. Opisz ten sposób. _____

---

 2. Od poniższych czasowników podaj formy indicativu *futuri I* i przetłumacz je.

	czasownik	osoba, liczba, strona	utworzona forma	znaczenie
a	amo 1	2. sg. pass.		
b	capio 3	2 sg. pass.		
c	dico 3	1 sg. act.		
d	facio 3	1 sg. act.		
e	invenio 4	3 pl. act.		
f	iubeo 2	1 pl. act.		
g	mitto 3	2 pl. pass.		
h	moveo 2	3 pl. pass.		
i	punio 4	2 pl. pass.		
j	puto 1	1 sg. act.		
k	quaero 3	3 sg. pass.		
l	scribo 3	1 sg. act.		

 3. Od poniższych czasowników podaj pozostałe czasy. Zachowaj tryb, stronę, osobę, liczbę. Przetłumacz utworzone formy.

	praesens	imperfectum	futurum I	perfectum	plusquamper.
a	agis				
b		scribebam			
c			venient		
d				traxi	
e					laudaveratis

35.1 FUTURUM PRIMUM *ESSE* I JEGO ZŁOŻEŃ

Czasownik *esse* i jego złożenia tworzą *futurum I* w inny sposób niż czasowniki, należące do koniugacji.

INDICATIVUS FUTURI PRIMI   sum, esse - jestem TRYB ORZEKAJĄCY CZASU PRZYSZŁEGO PROSTEGO

	singularis	pluralis
1	ero <i>bedę</i>	erimus
2	eris	eritis
3	erit	erunt

Większość złożzeń z *esse* tworzy *futurum I* jak *esse* z odpowiednim przedrostkiem. Jedyne dwa z nich: *possum* (*mogę*) i *prosum* (*pomagam*) wykazują niewielkie zmiany w temacie.

futurum primum <i>possum, posse</i>		
	singularis	pluralis
1	pot-ero <i>bedę mógł</i>	pot-erimus
2	pot-eris	pot-eritis
3	pot-erit	pot-erunt

futurum primum <i>prosum, prodesse</i>		
	singularis	pluralis
1	prod-ero <i>pomogę</i>	prod-erimus
2	prod-eris	prod-eritis
3	prod-erit	prod-erunt

4. Napisz po łacinie.

a. będziemy _____

e. zostaną przy życiu _____

b. stanę na czele _____

f. pomożecie _____

c. zaszkodzicie _____

g. wezmę udział _____

d. będziesz mógł _____

h. nie będzie ich _____

5. Przetłumacz zdania.

a. Iustus germinabit sicut lilium et florebit in aeternum ante Dominum. _____

b. Gratias tuas, Domine, in aeternum cantabo. _____

c. Exsultabimus, Deus, in tua misericordia et in iustitia tua liberabis servos tuos. _____

d. In memoria aeterna erit iustus. _____

e. Ego ero Deus vester et vos eritis populus meus. _____

- f. Multi Christianorum non erunt in caelo. In purgatorio aut in inferno erunt. _____
-
-
- g. Sancti tui, Domine, benedicent te, gloriam regni tui dicent.
-
-
- h. Qui sperant in Domino, assument pennas sicut aquilae, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient. _____
-
-
- i. Tu, Domine, servabis nos et custodies nos in aeternum. _____
-
-
- j. *Ecce ego aperiam tumulos vestros et educam vos de sepulcris vestris et inducam vos in terram Israël dicit Dominus.* _____
-
-

6. Przetłumacz tekst *De Heleni*⁷⁴ oraculo

Aeneam ad Epiri⁷⁵ oram advenire in opere Vergilii legimus. Ibi Helenus, Priami filius, qui vates erat, habitabat. Helenus fata futura sentire poterat. Itaque Aeneas Helenum interrogat: “Quamdiu fata me per terras undasque iactabunt?” Cui Helenus: “Pauca tibi narrabo. Diu nave longa in Italiam veheris. Tempestates primum vos ad Siciliam admovebunt. Ibi videbitis fretum angustum, ubi Scylla et Charybdis, monstra horrida, nautas occidere solent. Quae hominibus semper imminet et vobis imminebunt. Ea tamen vitabitis, si circum Siciliam navigabitis.”

Helenum ab Aenea iterum rogari audimus: “Quae pericula praeterea inveniam?” Helenus respondet: “Varia pericula invenies et multa vinces, priusquam in Italiam advenies. Cum Siciliam circumvenietis, Aetnam, quae saxa flammasque ad caelum mittit, cernetis. Praeterea Troiani profugi, cum Siciliam circumvenient, Polyphemum — monstrum horrendum homines devorans — videbunt. In Sicilia pater tuus Anchises de vita decedet. Deinde venti Troianos ad Libyae oras agent. Post multos denique annos Troiani in Italiam pervenient.”

---

⁷⁴ Helenus, i m – Helenos, syn Priama, wieszczek, królewicz trojański.

⁷⁵ Epirus, i m - kraina położona w północno-zachodniej części Grecji, nad Morzem Jońskim.

 7. Przetłumacz tekst *Aeneas Romae futurae fata cognoscit*

Aeneam in Italia ad inferos descendere ibique umbram patris Anchisae mortui invenire Vergilius narrat. Apud inferos laudem Romae futurae ab Anchisa Aeneae monstrari legimus: “Aenea, mi fili!” — Anchises dixit — “mox magna Romae laus a te videbitur. Celebres Romae futurae viri tibi monstrabuntur. Oppidum Lavinium a te aedificabitur, ab Ascanio autem, filio tuo, Alba Longa, urbs nova, struetur. Alba Longa a multis viris prudentibus gubernabitur. Ibi post multos annos Rhea Silvia pueros geminos habebit”. “Vade mecum, Aenea” — inquit porro Anchises — “mox optimi Romanorum a te cognoscentur”. Primum Aenean Anchisenque pueris geminis appropinquare⁷⁶ et Anchisen dicere ferunt: “Vos, pueri gemini, Romulus et Remus vocabimini et Roma aeterna a vobis condetur”. Deinde Anchises ad hominem dixit: “Tu Caius Iulius Caesar diceris. Multa bella ferocia a te gerentur et tota Gallia subigetur”. Tandem Augusto eos accedere⁷⁷ legimus: “Tu Augustus diceris et aureum saeculum a te in orbem terrarum reducetur”.

---

⁷⁶ appropinquo + Dat = zbliżyć się do

⁷⁷ accedere + Dat = podchodzić do

36. INDICATIVUS FUTURI EXACTI ACTIVI

CZAS NA TEMACIE PERFECTI

FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

temat <i>praesentis</i>	infinitivus <i>praesentis</i>	temat <i>perfecti</i>	<i>supinum</i>
duc/o	duc/ĕre	dux/i	duct/um
1 os. sg. ind. praes. act.	infinitivus praes. act.	1 os. sg. ind. perf. act.	<i>supinum</i>
↓	↓	↓	↓
indicativus praes. act. indicativus praes. pass. participium praes. act. indicativus imperf. act. indicativus imperf. pass.	infinitivus praes. pass.	INDICATIVUS PERFECTI ACTIVI	
		INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI ACTIVI	?
INDICATIVUS FUTURI PRIMI ACTIVI I PASSIVI		INDICATIVUS FUTURI EXACTI ACTIVI	

FUTURUM EXACTUM jest czasem przedprzyszłym. Wyraża czynność, mającą miejsce w przyszłości **przed** czynnością wyrażoną w *futurum primum*. Można tłumaczyć go polskimi formami czasu przyszłego z aspektem **dokonanym** lub **niedokonanym**, w zależności od kontekstu.

Jak uzyskać temat perfecti?

Należy od trzeciej formy podstawowej czasownika (1 os. ind. perf. act.) odciąć końcówkę -i. Do uzyskanego w ten sposób tematu dostawiamy bezpośrednio (bez żadnych spójek) końcówki *futuri exacti activi*.

KOŃCÓWKI FUTURI EXACTI ACTIVI	
sg.	pl.
1. -ero	1. -erimus
2. -eris	2. -eritis
3. -erit	3. -erint ⁷⁸

⁷⁸ Jest to odmiana czasownika *sum,esse* w *futurum primum*, jedynie 3 os. pl. ma odmienną końcówkę, w przeciwnym bowiem razie forma ta pokrywałaby się z formą 3 os. pl. *perfecti activi*.

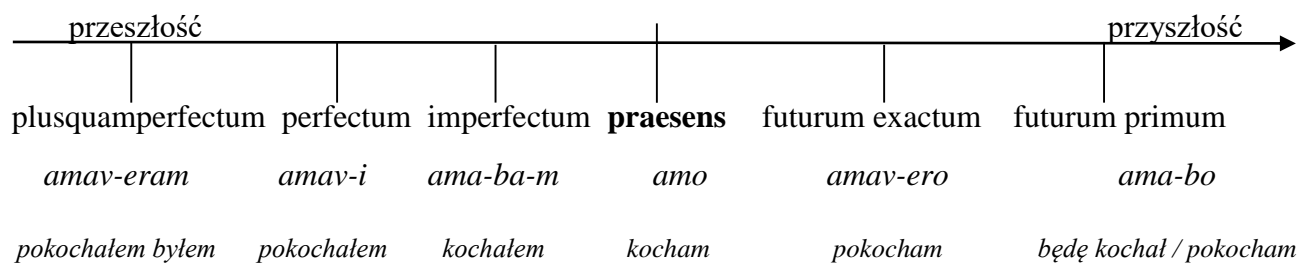
Futurum exactum nie rozróżnia czasowników regularnych i nieregularnych.

- KAŻDY czasownik odmienia się w ten sam sposób.
- Nie ma tu znaczenia specyfika koniugacji III miękkiej.
- Czasownik *sum,esse* odmienia się w ten sam sposób, co *amo,amare*
- Futurum exactum pojawia się w zdaniu niemal wyłącznie wtedy, gdy pojawia się w nim również czasownik w *futurum primum*.

INDICATIVUS FUTURI EXACTI ACTIVI

	I	II	III	IV	SUM,ESSE
temat	laudav-	monu-	leg-	audi-	
1	amav-ero <i>pochwałę</i>	monu-ero <i>upomnę</i>	leg-ero <i>przeczytam</i>	audi-ero <i>usłyszę</i>	fu-ero <i>będę</i>
2	amav-eris	monu-eris	leg-eris	audi-eris	fu-eris
3	amav-erit	monu-erit	leg-erit	audi-erit	fu-erit
1	amav-erimus	monu-erimus	leg-erimus	audi-erimus	fu-erimus
2	amav-eritis	monu-eritis	leg-eritis	audi-eritis	fu-eritis
3	amav-erint	monu-erint	leg-erint	audi-erint	fu-erunt

SCHEMAT UKŁADU CZASÓW

 1. Od następujących czasowników podaj formy *futuri primi* i *futuri exacti activi*. Przetłumacz utworzone formy.

	czasownik	os., liczba	futurum I	futurum II	przekład
a	advenio 4	1 sg.			
b	capio 3	3 pl.			
c	do 1	2 sg.			
d	facio 3	3 sg.			
e	iubeo 2	1 pl.			
f	mitto 3	2 pl.			
g	possum, posse	3 pl.			
h	sterno 1	3 sg.			
i	sum,esse	2 sg.			

 2. Przetłumacz zdania. Która czynność wydarzy się wcześniej?

a. Quidquid egero, continuo scies. _____

b. Peribo, si non eam uxorem duxero. _____

c. Heredem tibi me, Catulle, dicis. Non credam, nisi legero, Catulle. _____

d. Si Paris⁷⁹ ex Graecis uxorem duxerit oris, excidium Troiae ducet et omne malum. _____

e. Si perdiderit Phidias statuam, protinus alteram faciet. _____

 3. Przetłumacz przepisy kulinarne Apicjusza⁸⁰.

a. *Ad ventrem.*

Betas minutas et porros requietos elixabis, in patina compones. Teres piper, cuminum, suffundes liquamen, passum (sic quaedam dulcedo erit). Cum ferbuerit, inferes.

---

b. *Patina cotidiana*

Accipies frusta suminis cocti, pulpas piscium coctas, pulpas pulli coctas. Ea omnia concides diligenter. Accipias patellam aeneam, ova confringes in caccabum et dissolves. Adicies in mortarium piper, ligusticum, fricabis, suffundes liquamen, vinum, passum, oleum modice, reexinanes in caccabum. Cum ferbuerit et obligas. Pulpas, quas subcultrasti, in ius mittis. Substerne diploides in patinam aeneam, et trullam plenam pulpa, et disparges oleum, et laganum pones similiter. Quotquot lagana posueris, tot trullas impensae adicies. Unum laganum fistula percuties a superficie, in superficiem pones. Piper asperges et inferes.

---

⁷⁹ Paris, idis *m* – Parys.

⁸⁰ Marcus Gavius Apicius (czasy Augusta), autor fragmentów *De re coquinaria libri decem*.

VOCABULARIUM

caccabus, *i m* – garnek
 cum = kiedy
 cuminum, *i n* – kminek
 diplois, idis *f* – placek
 laganum, *i n* – placek
 ligusticum, *i n* – lubczyk
 mortarium, *i n* – moździerz
 passum, *i n* – wino rodzynekowe
 porrus, *i n* – por
 quaedam = pewna
 requietus = dojrzały
 sumen, inis *n* – wymię świńskie
 trulla, ae *f* – chochla

37. DE ROMAE SITU. SKŁADNIA NAZW MIAST

37.1 SKŁADNIA NAZW MIAST

Miasta i wyspy występują **BEZ PRZYIMKA** (jak *domus*) w odpowiedzi na pytania:

- *dokąd?*
- *skąd?*
- *gdzie?*

PYTANIE	DEKLINACJA	PRZYPADEK	PRZYKŁAD
<i>Quo? Dokąd?</i>	wszystkie	accusativus	Varsovia <i>m do Warszawy</i> ; Gdanum <i>do Gdańska</i> ; Carthagine <i>m do Kartaginy</i>
<i>Unde? Skąd?</i>	wszystkie	ablativus	Varsovia <i>z Warszawy</i> ; Gdano <i>z Gdańska</i> ; Carthagine <i>z Kartaginy</i>
<i>Ubi? Gdzie?</i>	I, II	genetivus	Varsoviae <i>w Warszawie</i> ; Gdani <i>w Gdańsku</i>
	III i <i>pluralia</i>	ablativus	Carthagine <i>w Kartaginie</i> ; Athenis <i>w Atenach</i> ; Delphis <i>w Delfach</i>

 1. Napisz po łacinie.

- a. Cezar wysłał wojsko z Ancjum do Hiszpanii. _____
- b. Archyta filozof urodził się w Tarencie. _____
- c. Grecy pożeglowali do Troi. _____
- d. Hannibal przybył do Rzymu. _____
- e. Cynceron ze swoją rodziną przybył do Brundyzjum. _____
- _____
- f. W Syrakuzach panował okrutny tyran Dionizjusz⁸¹
- _____
- _____
- g. Odys błądził przez wiele lat po wyspach Morza Egejskiego, ale w końcu wrócił do Itaki. _____
- _____
- _____
- h. Filozof Sokrates⁸² żył w Atenach. _____

⁸¹ Dionisius,i m – Dionizjusz.

⁸² Socrates,is m – Sokrates.

Morza i oceany

Adriatyk – Mare Hadriaticum
 Bałtyk – Mare Balticum
 Morze Czarne – Pontus Euxinus
 Morze Czerwone – Mare Rubrum
 Morze Egejskie – Mare Aegeum
 Morze Jońskie – Mare Ionium
 Morze Północne – Mare Germanicum
 Morze Śródziemne – Mare Internum
 Morze Tyrreńskie – Mare Tyrrheneum

Rzeki

Dniepr – Borysthenes, *is m*
 Dniestr – Tyras, *ae m*
 Don – Tanais
 Dunaj – Danuvius, *i*; Danubius, *i m*
 Garonna – Garumna, *ae f*
 Loara – Liger, *m*
 Łaba – Albis, *Ilva f*
 Nil – Nilus, *i m*
 Odra – Viadrus, *i m*
 Pad – Padus, *i m*
 Ren – Rhenus, *i m*
 Sekwana – Sequana, *ae f*
 Tamiza – Tamesis, *is f*
 Tyber – Tiberis, *is m*
 Wisła – Vistula, *ae f*

Państwa

Anglia – Britannia, *ae f*
 Austria – Austria, *ae f*
 Belgia – Belgium, *i n*; Belgica, *ae f*
 Białoruś – Albaruthenia, *f*; Alba Russia, *f*
 Czechy – Bohemia, *ae f*
 Dania – Dania, *ae f*
 Egipt – Aegyptus, *i f*
 Francja – Francogallia, *ae f*
 Hiszpania – Hispania, *ae f*
 Grecja – Graecia, *ae f*
 Holandia – Batavia, *ae f*; Hollandia, *ae f*
 Litwa – Lithuania, *ae*; Lettavia, *ae f*
 Łotwa – Livonia, *ae f*
 Niemcy – Germania, *ae f*
 Polska – Polonia, *ae f*
 Portugalia – Lusitania, *ae f*
 Rosja – Russia, *ae f*
 Rumunia – Dacoromania, *ae f*; Dacia, *ae f*
 Szkocja – Scotia, *ae f*

Miasta

Aleksandria – Alexandria, *ae f*
 Amsterdam – Amst(a)elodamum, *n*
 Ancjum – Antium, *i n*
 Ateny – Athenae, *arum fpl*
 Augsburg – Augusta Vindelicorum, Zigaris, *f*
 Bar – Barium, *n*
 Barcelona – Barcinona, *ae f*; Coeliobriga, *ae f*
 Bazylea – Basilea, *ae f*; Colonia Rauracorum
 Bizancjum – Byzantium, *n*; Constantinopolis, *f*
 Bruksela – Bruxellae, *arum fpl*; Bruxella, *f*
 Brandyżjum – Brundisium, *i n*
 Budapeszt – Budapestinum, *i n*; Buda Aquincum
 Bydgoszcz – Bidgostia, *ae f*
 Cambrigde – Cantabrigia, *ae f*
 Chelmno – Chelmia, *ae f*; Culma, *ae f*
 Chocim – Chocimum, *i n*; Carsidava, *ae f*
 Delfy – Delphi, *orum mpl*
 Drezno – Dresda, *ae f*
 Elbląg – Elbinga, *ae f*; Elbingum, *i n*
 Epidauros – Epidaurum, *i n*
 Frombork – Fraumberga, *ae f*
 Gdańsk – Gedanum, *i n*
 Genewa – Genava, *ae f*; Augusta Allobrogum
 Głogów – Glogovia, *e f*
 Gniezno – Gnesna, *ae f*
 Jerozolima – Ierusalem, *m*; Hierosolyma, *ae f*
 Kalisz – Calissia, *ae f*; Calissium, *n*
 Kartagina – Carthago, *inis f*
 Kijów – Kijovia, *ae f*; Chiovia, *ae f*
 Kolonia – Colonia Agrippina
 Kopenhaga – Haunia, *ae f*; Hafnia, *ae f*
 Korynt – Corinthus, *i f*
 Kraków – Cracovia, *ae f*
 Lizbona – Lissabona, *ae f*; Ulisbona, *ae f*
 Lidzbark Warmiński – Heisberga, *ae f*; Heilsberg
 Londyn – Londin(i)um, *i n*
 Louvain – Lovanium, *i n*
 Lwów – Leopoldis, *is f*
 Lyon – Lugdunum, *i n*
 Łęczycza – Lencicia, *ae f*
 Łowicz – Lovitia, *ae f*; Lovitium, *i n*
 Madryt – Matritum, *i n*; Madritum, *i n*
 Malbork – Marienburgum, *i n*; Castrum Mariae
 Mediolan – Mediolanum, *i n*
 Mons Regius, Regiomontium – Królewiec
 Moskwa – Moscovia, *ae f*; Moscua, *ae f*

Szwecja – Suecia, *ae f*

Węgry – Hungaria, *ae f*

Włochy – Italia, *ae f*

Regiony, kontynenty, góry, wyspy

Etna – Aetna Mons

Afryka – Africa, *ae f*

Albania – Albania, *ae f*; Illyricum, *i n*

Alpy – Alpes, *ium fpl*

Andaluzja – Vandalitia, *ae f*

Arabia – Arabia, *ae f*

Azja – Asia, *ae f*

Bawaria – Bavaria, *ae f*

Cypr – Cyprus, *i f*

Dalmacja – Dalmatia, *ae f*

Europa – Europa, *ae f*

Flandria – Flandria, *ae f*

Golgota – Gulgota, *ae f*

Illyricum – Illyricum, *i n*

Karpaty – Carpat(h)es *fpl*; Carpatici Montes

Katalonia – Catalaunia, *ae f*; Catalonia, *ae f*

Kaukaz – Caucasus, *i m*

Korsyka – Corsica, *ae f*

Krym – Chersonesus Taurica

Lotaryngia – Lotharingia, *ae f*

Malta – Melita, *ae f*

Mauretania – Mauretania, *ae f*

Moguncja – Moguntia, *ae f*; Mogontiacum, *i n*

Moldawia – Moldavia, *ae f*

Normandia – Normandia, *ae f*

Olimp – Olympus Mons

Pannonia – Pannonia, *ae f*

Prusy – Borussia, *ae f*; Prussia, *ae f*

Saksonia – Saxonia, *ae f*

Sardynia – Sardinia, *ae f*

Sparta – Lacedaemon; Sparta, *ae f*

Sycylia – Sicilia, *ae f*; Trinacria, *ae f*

Walia – Valia, *ae f*; Cambria, *ae f*

Wezuwiusz – Vesuvius Mons

Miasta c.d.

Neapol – Neapolis, *is f*

Norymberga – Norimberga, *ae f*;

Nowy Targ – Novum Forum; Neoforum, *i n*

Olimpia – Olympia, *ae f*

Olsztyn – Allensten(i)um, *i n*; Holsten *n*

Oxford – Oxonia, *ae f*; Oxonium, *i n*

Parma – Iulia Augusta

Paryż – Lutetia Parisiorum, Parisii, *orum mpl*

Placencia, *ae* – Placencia *f*

Plateje – Plataeae *fpl*

Poznań – Posnania, *ae f*

Praga – Praga Bohemorum

Rzym – Roma, *ae f*

Ryga – Civitas Rigensis

Sandomierz – Sandomiria, *ae f*

Sieradz – Siradia, *ae f*

Sewilla – Hispalis, *is f*

Syrakuzy – Siracusae, *arum fpl*

Tarent – Tarentum, *i n*

Troja – Troia, *ae f*

Toruń – T(h)orunia, *ae f*; T(h)orunium, *i n*

Trydent – Tridentum, *i n*

Turyń – Taurinum, *i n*; Alba Regia

Uppsala – Up(p)sala, *ae f*

Warszawa – Varsovia, *ae f*; Varsavia, *ae f*

Wenecja – Venetia, *ae f*

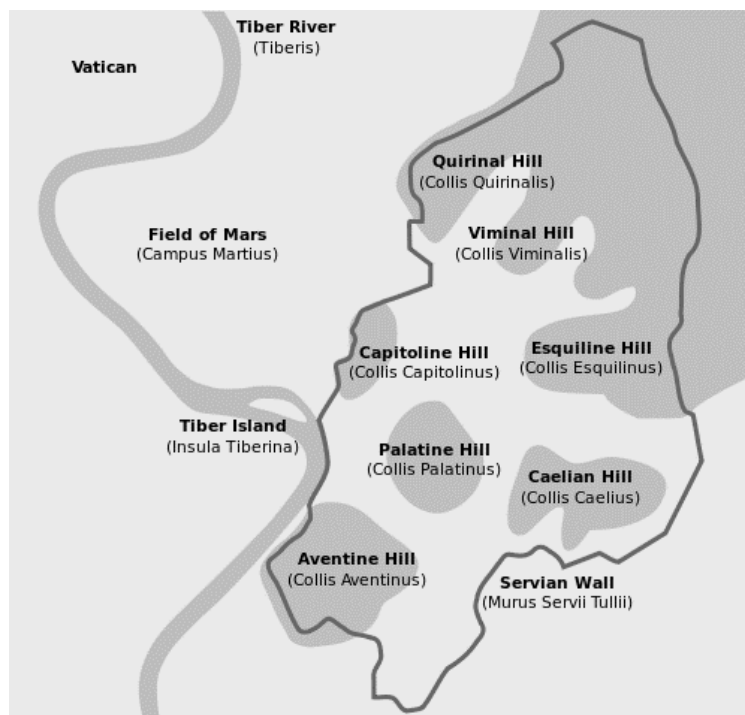
Wiedeń – Vindobona, *ae f*

Wilno – Vilna, *ae f*

Wrocław – Vratislavia, *ae f*

37.2 DE ROMAE SITU

Estne urbs loco magis idoneo aedificata, quam Roma? Cui montes ardui praesidio sunt, plures fontes aquam salubrem praebent, flumine vero Tiberi omnia ad vitam necessaria e mari navibus exportantur. Romam enim in septem montibus condiderunt, quorum nomina sunt: *Mons Aventinus*, *Mons Palatinus*, *Collis Quirinalis*, *Collis Viminalis*, *Mons Caelius*, *Mons Capitolinus*, *Mons Esquilinus*. Adsunt Romae alii quoque colles: *Pincius*, *Velia*, *Oppius* et *Fagutalis* (in *Esquilino*), *Cispus* (in *Viminale*), *Ianiculum*, *Vaticanus*, *Arx* et *Tarpeium* (partes *Capitolii*).

Romam *via Appia* venire possumus. *Via Appia*, praecipua est via Romana, quam anno 312 a.C.n. censor Appius Claudius Caecus stravit. Capuam primum duxerat, postea usque ad Brundisium extenta est. Ad quam, prope Urbem, iter facientes reliquias multorum sepulcrorum conspiciere possunt. Mos enim fuit Romanis corpora mortuorum cremare et ossa in urnis, quas in sepulcris ponebant, servare. In eis monumentis non solum nomina mortuorum, sed etiam versus legetis, exempli gratia tales: *PVIA ARNTVS NVMSIS VRNASIS LAVTNITHA* (*Arntusii Numisis Urnasis uxor – serva*). Sunt etiam Romae aliae viae maximae: *Via Aemilia*, quae Arimino Placentiam duxit, *Via Aurelia*, quae Roma in Francogalliam duxit (241 a.C.n.), *Via Cassia*, quae Roma Tuscanam duxit, *Via Flaminia*, quae Roma Ariminum duxit (220 a.C.n.), *Via Raetia*, quae Verona ad Septentrionem duxit, *Via Salaria*, quae Roma ad Adriaticum Mare duxit. Romae etiam *Via Sacra* fuit, quam viam principalem antiquae Romae putamus. Qua in via Quintus Horatius Flaccus molestabatur a garrulo quodam molesto poeta nomine tantum noto, qui se misero Horatio adiunxit, volens Maecenatem, auctorem consultoremque Augusti principis, se in numero sociorum suorum accepisse. Horatius in satira I 9 eum occursum hilariter descripsit, quae satira incipitur: *Ibam forte via sacra, sicut meus est mos...*

 2. Wypisz łacińskie nazwy siedmiu wzgórz, na których położony jest Rzym.

a. _____	e. _____
b. _____	f. _____
c. _____	g. _____
d. _____	

 3. Wypisz łacińskie nazwy największych dróg, prowadzących z/do Rzymu i w Rzymie.

- a. _____
- b. _____
- c. _____
- d. _____
- e. _____
- f. _____
- g. _____
- h. _____
- i. _____

 4. Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu. Napisz po łacinie. Uzupełnij łacińską nazwę drogi.

- a. Droga, prowadząca z Placencji do Rzymu, to _____.
- b. Najpierw z Kapui⁸³, potem z Brundysium prowadziła droga do Rzymu, zwana _____.
- c. Droga, która prowadziła z Galii do Rzymu to: _____.
- d. Droga, prowadząca z Rzymu do Toskanii to: _____.
- e. Z Arminium⁸⁴ do Rzymu prowadziła _____.
- f. Z Rzymu przez Weronę do Adriatyku prowadziła _____.
- g. Od Adriatyku do Rzymu prowadziła _____.
- h. Droga w Rzymie, o której pisał Horacy, to _____.

⁸³ Capua,ae f – Kapua.

⁸⁴ Arminium,i n – Arminium.

✎ 5. Wpisz odpowiednią literę w odpowiednie miejsce na mapie.

a. Aetna Mons	i. Padus
b. Alpes	j. Roma
c. Antium	k. Sardinia
d. Brundisium	l. Sicilia
e. Carthago	m. Syracusae
f. Hadriaticum Mare	n. Tarentum
g. Ionicum Mare	o. Tiberis
h. Neapolis	p. Tyrrhenum Mare

38. DEKLINACJA V. ZAIMEK *HIC, HAEC, HOC*

38.1 DEKLINACJA V

O przynależności rzeczownika do jednej z pięciu łacińskich deklinacji decyduje końcówka Gen. sg.⁸⁵

Nominativus nie dostarcza dostatecznych informacji na temat przynależności tego rzeczownika do konkretnej deklinacji. Dlatego rzeczowniki łacińskie należy podawać w dwóch formach (w formach podstawowych): **Nom. sg.**, **Gen. sg.**, np.: *res, ei* (lub *res, rei*), a nie tylko w Nominativie, np.: *res*.

DEKLINACJA V

Nom. sg.: -es

Gen. sg.: -ei⁸⁶

Nom. pl.: -es

Gen. pl.: -erum⁸⁷

Rodzaj: *feminina (żeńskie)*

Części mowy: *rzeczownik*

Wyjątki: *masculina*

Przykłady: *res, rei f* | *acies, ei f* | *dies, ei mf*

ODMIANA RZECZOWNIKA V DEKLINACJI

	res <i>rzecz</i>		dies <i>dzień</i>	
	sg.	pl.	sg.	pl.
Nom.	res	res	dies	dies
Gen.	r-ei	r-erum	di-ei	di-erum
Dat.	r-ei	r-ebus	di-ei	di-ebus
Acc.	r-em	res = nom. pl.	di-em	dies = nom. pl.
Abl.	r-e	r-ebus	di-e	di-ebus
Voc.	res = nom. sg.	res = nom. pl.	dies = nom. sg.	dies = nom. pl.

UWAGA

W deklinacji V końcówka -es powtarza się pięciokrotnie: Nom., Voc. sg.; Nom., Acc., Voc. pl.

⁸⁵ W przypadku rzeczowników, które nie mają liczby pojedynczej (tzw. *pluralia tantum*), jest to Gen. pl.

⁸⁶ Końcówka -ei po przecinku w formach podstawowych jest skrótem, stosowanym przez niektóre słowniki zamiast całego *Genetivus*. Np. *pernicies, ei f* = *pernicies, perniciei f*. Słowniki zaoszczędzają w ten sposób miejsce.

⁸⁷ W przypadku *pluralia tantum*.

 1. Odmień przez przypadki.

- a. ea res nova, quae
- b. ea acies Romana, quae
- c. is dies felix, qui
- d. ea dies prima, quae
- e. ea facies tristis, quae

 2. Napisz po łacinie.

a. Dziewczyna miała piękną twarz, ale złą figurę. _____

b. To był pierwszy dzień kwietnia⁸⁸. _____

c. Oto całkowita⁸⁹ zagłada⁹⁰ imperium rzymskiego. _____

d. Wódz rozkazał żołnierzom utworzyć szyk bojowy. _____

f. Charon⁹¹ był starcem steranym⁹² brudem⁹³ i siwizną⁹⁴ (brudnym i siwym). _____

 3. Przetłumacz.

a. Dies irae, dies illa⁹⁵ solvet saeculum⁹⁶ in favilla teste David et Sybilla. _____

b. Carpe diem! _____

c. Nulla dies sine linea. _____

d. *De republica* libri Ciceronis inscribuntur. _____

e. *Medicamina faciei femininae* libri Ovidii inscribuntur. _____

f. Aegroto dum spes est, vita est. _____

g. Lumen fidei _____

h. Videmus nunc per speculum in aenigmate: tunc autem facie ad faciem. _____

⁸⁸ Aprilis, is *m* – kwiecień

⁸⁹ totalis, e – całkowity

⁹⁰ pernicies, ei *f* – zagłada

⁹¹ Charon, onis *m* – Charon

⁹² confectus 3 – sterany, zmorzony

⁹³ squalor, oris *m* – brud

⁹⁴ canities, ei *f* – siwizna

⁹⁵ illa = ów

⁹⁶ saeculum = saeculum

 4. Przetłumacz zdania.

a. Respublica est res populi, ut Cicero in libris suis *De republica* explicat. _____

_____

b. Spes fidei auxiliique deorum apud antiquos populos magna erat. Romani antiqui quoque deis deabusque fidem habebant⁹⁷ et in rebus secundis et in rebus adversis. _____

_____

_____

c. Medium diem Romani meridiem nominabant. _____

_____

d. Romae permulti dies fasti erant. At diebus festis cuncti homines aras deorum ornabant. _____

_____

e. Exitum rerum humanarum incertum esse philosophi antiqui putabant. _____

_____

f. Senatus et multi magistratus rei publicae Romanae praeerant.

_____

_____

g. Ariovistus⁹⁸, dux Sueborum⁹⁹, priusquam cum exercitu Romano acie pugnabat, exercitum suum multos dies castris continuit. _____

_____

_____

h. Romani saepe parva manu magnas adversarium copias superabant. Bello Punico¹⁰⁰ secundo autem hostes exercitibus Romanis interdum pernicii et interitui erant. _____

_____

_____

i. In cornibus exercituum Romanorum equitatus vel auxilia pugnare solebant, peditatus mediam aciem habuit. _____

_____

_____

⁹⁷ fidem habere *alicui* – wierzyć w *kogoś* / *coś*.

⁹⁸ Ariovistus, *i m* - Ariowist

⁹⁹ Suebi, *orum* – Swebowie

¹⁰⁰ Punicus 3 – punicki, kartagiński

38.2 ZAIMEK HIC, HAEC, HOC

Hic, haec, hoc jest zaimkiem **wskazującym**. Oznacza *ten, ta, to*.

Cechy deklinacji zaimkowej

1. Oddzielne końcówki rodzajowe dla każdego rodzaju w *Nominativie singularis*.
2. GENETIVUS singularis wspólny dla wszystkich rodzajów, zakończony na *-ius*.
3. DATIVUS singularis wspólny dla wszystkich rodzajów.
4. DATIVUS i ABLATIVUS pluralis taki sam i wspólny dla wszystkich rodzajów.
5. Większość form przybiera cechy podobne do: dla żeńskich-I deklinacji, męskich-II deklinacji, nijakich-II deklinacji.
6. *Neutra* mają Nom. = Acc. w obu liczbach.
7. Brak *Vocativu*.

zaimek wskazujący *hic*¹⁰¹, *haec, hoc* – *ten, ta, to*

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	hic	haec	hoc	hi	hae	haec
Gen.	huius			horum	harum	horum
Dat.	huic			his		
Acc.	hunc	hanc	hoc	hos	has	haec
Abl.	hoc	hac	hoc	his		

Zauważ, że zaimek *hic, haec, hoc* przybiera niektóre końcówki podobne, jak przymiotniki deklinacji I/II

Wskaż te końcówki _____

_____

_____

 1. Odmień przez przypadki. Przetłumacz wyrażenia.

- a. *hic homo fortis, qui* _____
- b. *haec legio prima, quae* _____
- c. *hoc cornu longum, quod* _____
- d. *hic vir audax, qui* _____
- e. *haec acies Romana, quae* _____
- f. *hoc tempus vernum, quod* _____

 2. Do poniższych rzeczowników dobierz odpowiednią formę zaimka *hic, haec, hoc* tak, by powstał związek zgody.

- a. *agricolas* _____
- b. *verba* _____
- c. *arborem* _____
- d. *poetarum* _____
- e. *morti* _____
- f. *rerum* _____
- g. *incolae* _____

- h. *pini* _____
- i. *mari* _____
- j. *genu* _____
- k. *quercum* _____
- l. *itinere* _____
- m. *reges* _____
- n. *castra* _____

¹⁰¹ Uważaj: forma *hic* może znaczyć również *tu*. Nie jest wówczas zaimkiem wskazującym.

 3. Przetłumacz zdania.

- a. Hoc est enim corpus meum, quod pro vobis tradetur. _____
_____
- b. Hic est enim calix sanguinis mei, novi et aeterni testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum. _____
_____
- c. Hic et nunc. _____
- d. Incolae harum terrarum deum Martem colunt. _____
_____
- e. Hunc hominem timeo, hunc odi, hic hostis meus est. _____
_____
- f. Hic iacet homo ignotus. _____
- g. Hoc erat in votis¹⁰². _____
- h. Haec est fides.¹⁰³ _____
- i. Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria haec: maxima autem horum est caritas. _____
_____
- j. Hic est canis sepultus. _____
- k. Et dixit eis his verbis: „Haec est veritas”. _____
_____

 4. Wstaw odpowiedni zaimek: osobowy, dzierżawczy, wskazująco-osobowy, zwrotny, względny lub wskazujący w odpowiedniej formie. Musisz oczywiście przetłumaczyć tekst.

- a. Ecce _____ fortes milites Romani, _____ cum Hannibale apud Zamam pugnabant.
- b. _____ enim tempore exercitus Romanus multis in bellis hostes _____ vincebat.
- c. Publius Cornelius Scipio Africanus Minor, _____ cum Karthagina pugnare non desinebat Hannibalem, ducem fortiem vicit.
- d. Arminius¹⁰⁴, _____ fuit fortis Germanorum princeps, Germanos ad pugnam incitans _____ verbis et _____ oratione militum _____ animos firmabat: “Romanos in magno periculo esse scite! _____ milites _____ angustiarum et _____ regionum imperiti sunt”.
- e. In _____ silvis nulla via Romanis aperta est.
- f. _____ patria _____, _____ sol, _____ caelum testes sunt iniuriarum Romanorum.”

¹⁰² Hor., *Sat.*, 2.6.1. Chodzi o otrzymanie przez Horacego wielkiej posiadłości ziemskiej.

¹⁰³ Ostatnie słowa cesarza Nerona (Suet. *Nero*, 49).

¹⁰⁴ Arminius, i m – Arminiusz.

39. CO POWINIENES JUŻ UMIEĆ 5

39.1 ZAKRES MATERIAŁU

MATERIAŁ Z POPRZEDNICH SEKCJI (CO POWINIENES JUŻ UMIEĆ 1, 2, 3, 4)

PODSTAWY

- Umieć rozpoznać słówka, należące do deklinacji V
- Wiedzieć, co to jest temat perfecti i jak go uzyskać.
- Wiedzieć, jakim czasem jest *futurum primum*, jak się go tworzy i tłumaczy.
- Wiedzieć, jakim czasem jest *futurum exactum*, jak się go tworzy i tłumaczy.
- Umieć rozróżnić tematy *praesentis* i *perfecti*
- Znać różnice pomiędzy zaimkami osobowymi, dzierżawczymi, osobowo-dzierżawczymi, względnymi i wskazującymi
- Rozumieć, na czym polega tkz. *składnia nazw miast*
- Umieć rozpoznać złożenia z podstawowymi czasownikami, w tym wszystkie złożenia z czasownikiem *esse*
- Wiedzieć, jakimi przypadkami rządzą czasowniki złożone z *esse*
- Rozumieć, jak stworzyć zaprzeczenie *Dativu possessivum*

W DZIEDZINIE FLEKSJI i SKŁADNI

- Umieć odmieniać czasowniki w *indicativie futuri primi activi* i *passivi*
- Umieć odmieniać czasowniki w *indicativie futuri exacti activi*
- Umieć odmieniać rzeczowniki deklinacji V
- Umieć odmieniać zaimkek *hic, haec, hoc*
- Umieć odmieniać złożenia z być w *indicativie praesentis, imperfecti, futuri primi, perfecti* i *plusquamperfecti* oraz w *imperativie praesentis*
- Umieć uzależnić od *verbum regens* zdanie w każdym czasie przeszłym *activi*, tworząc konstrukcję AcI

W DZIEDZINIE PRZEKŁADU

- Umieć przetłumaczyć na język polski prosty tekst oryginalny i skomplikowany tekst preparowany.

W DZIEDZINIE ŚWIADOMOŚCI JĘZYKOWEJ

- Mieć dobre pojęcie o podobieństwach i różnicach pomiędzy językiem polskim i łacińskim
- Umieć dostrzec ten sam rdzeń w różnych łacińskich częściach mowy
- Znać zjawiska gramatyczne i składniowe w języku polskim

W DZIEDZINIE KULTURY

- Umieć wymienić wszystkie wzgórza, na których leży Rzym oraz 5 najważniejszych dróg w Rzymie / biegnących przez Rzym

2. Od następujących czasowników podaj określone formy. Przetłumacz utworzone formy.

- a. sum,esse *ind. fut. II act., 3 pl.* _____
 b. pono 3 *ind. fut. I pass. 3 sg.* _____
 c. prosum,prodesse *ind. imperf. 1 pl.* _____
 d. odi,odisse *ind. plqmparf. 2 pl.* _____

3. Odmień przez przypadki w obu liczbach wyrażenie *hic dies brevis, qui*

- N. _____
 G. _____
 D. _____
 Acc. _____
 Abl. _____

4. Napisz po łacinie.

- a. Nie mam nadziei. _____
 b. Nigdy nie mieliście dzieci. _____
 c. Pomożesz swojemu bratu. _____
 g. Hannibal nienawidzi Rzymian. _____

5. Napisz po łacinie.

- a. Mieszkalem w Warszawie, teraz studiuje łacine w Rzymie, niedlugo poplyne do Grecji, gdzie bede uczyl sie greki. _____
 _____
 _____

- b. Odyseusz po wielu latach przybedzie do domu. _____
 _____

- c. Aleksander¹⁰⁵ rozkaze zabic tego, który pierwszy ukaże mu się w bramie miasta. _____
 _____
 _____

6. Zdanie *Diebus festis per octoginta introitus magnae virorum feminarumque manus amphitheatrum intrabant* uzależnij od czasownika *constat*, tworząc konstrukcję AcI.
 _____
 _____

7. Podaj łacińskie nazwy trzech wzgórz i trzech dróg rzymskich.

- a. _____
 b. _____
 c. _____
 d. _____
 e. _____
 f. _____

¹⁰⁵ Alexander, dri *m* – Aleksander.

40. ĆWICZENIA ZE SŁOWNICTWA

 1. Odpowiedz na pytania, wpisując po kilka łacińskich słów.

- a. Quid strui potest? _____
- b. Quo vehi potest? _____
- c. Quo cani potest? _____
- d. Quid legi potest? _____
- e. Cum quo pugnare potest? _____
- f. Quid scribi potest? _____
- g. Ubi iacere potest? _____
- h. Quo ascendere potest? _____
- i. Quid acui potest? _____
- j. Quid aperiri potest? _____
- k. Quid tegi potest? _____
- l. Quid impleri potest? _____
- m. Quid miles facere possunt? _____
- n. Quid medicus facere potest? _____
- o. Quid orator facere potest? _____
- p. Quid rex facere potest? _____
- q. Quid nauta facere potest? _____
- r. Quid agricola facere potest? _____
- s. Quid incola facere potest? _____

 2. Opisz po łacinie pojęcia, np. **rex** est is, qui regnat albo **equus** est animal, quo homines vebuntur.

- a. acies _____
- b. amans _____
- c. amicus _____
- d. artifex _____
- e. avis _____
- f. cor _____
- g. currus _____
- h. domus _____
- i. dux _____
- j. elephans _____
- k. hostis _____
- l. legatus _____
- m. liber _____
- n. mare _____
- o. patria _____
- p. pirata _____
- q. poeta _____
- r. scriba _____
- s. scriptor _____
- t. senatus _____
- u. servus _____
- v. sol _____

 3. Wypisz wszystkie znane Ci łacińskie części mowy, utworzone na następujących rdzeniach:

- a. reg- _____
 b. leg- _____
 c. nav- _____
 d. scrib- _____
 e. mis- _____
 f. fug- _____
 g. milit- _____
 h. vic- _____
 i. gn- _____

 4. Napisz synonimy.

a. lumen _____	g. mons _____
b. pontus _____	h. caritas _____
c. dives _____	i. aedes _____
d. miser _____	j. volucris _____
e. dux _____	k. via _____
f. serva _____	l. ianua _____

 5. Domyśl się, bez zaglądania do słownika, co oznaczają następujące słowa.

a. mortalis,e _____	f. sessio,onis _____
b. portatio,onis _____	g. manualis,e _____
c. regnicola _____	h. dator,oris _____
d. contractio,onis _____	i. potentialis,e _____
e. impietas,atis _____	j. ignifer _____

 6. Podaj rzeczowniki lub/i przymiotniki związane z następującymi czasownikami:

a. amo 1 _____	g. scribo 3 _____
b. curro 3 _____	h. lego 3 _____
d. vinco 3 _____	i. facio 3 _____
e. spero 1 _____	j. possum, posse _____
f. spiro 1 _____	k. acuo 3 _____

 7. Uzupełnij zdania odpowiednią formą odpowiedniego słowa. Przetłumacz tekst.

De exercitu Romano et de re publica Romana

De exercitu Romano multis in _____ narratur. Exercitus Romanus ex peditatu et _____ constabat. Gloria exercitus Romani magna _____. Exercitui Romano consules _____, qui exercitum Romanum in alienas terras _____. Consulibus ex senatus consulto dilectum habere licebat. Cornicen ante pugnam _____ canebat. Cornus _____ milites ad pugnam vocabat. _____ cornuum cantu vocati ad pugnam properabant. Cornua etiam ab hostibus _____. Cantu _____ hostes terrebantur.

41. CZASOWNIKI NIEREGULARNE *VOLO, NOLO, MALO*

Czasowniki nieregularne to takie, które **nie należą do żadnej koniugacji**, a ich infinitivus nie kończy się ani na *-are*, ani na *-ēre*, ani na *-ēre*, ani na *-ire*.

Czasownikiem nieregularnym jest **esse** i wszystkie **jego złożenia**.

Istnieje również w łacinie kilka innych czasowników nieregularnych.

CECHY NIEREGULARNOŚCI

- dotyczy **wyłącznie** czasów tworzonych na temacie *praesentis* (*praesens, imperfectum, futurum I*)¹⁰⁶
- **dotyczy** tematów *praesentis* i spójek
- **nie dotyczy** końcówek osobowych

Czasownik *volo, velle* (chcieć)¹⁰⁷ i złożenia z nim *nolo, nolle* (nie chcieć) oraz *malo, malle* (woleć) odmieniają się w podobny sposób. Ich nieregularność dotyczy wyłącznie czasu PRAESENS. Nie mają *passivum*. Są czasownikami modalnymi (wymagają bezokolicznika).

nolo = **non volo* (nie chce); *malo* = **magis volo* (**bardziej chce* = woleć)

VOLO, VELLE, VOLUI <i>CHCIEĆ</i>						
	praesens activi		imperfectum activi		futurum I activi	
	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
1	volo <i>chcę</i>	volumus	vole-ba-m <i>chciałem</i>	vole-ba-mus	vol-a-m <i>zechcę, będę chciał</i>	vol-e-mus
2	vis	vultis	vole-ba-s	vole-ba-tis	vol-e-s	vol-e-tis
3	vult	volunt	vole-ba-t	vole-ba-nt	vol-e-t	vol-e-nt
infinitivus: velle - chcieć						

NOLO, NOLLE, NOLUI <i>NIE CHCIEĆ</i>						
	praesens activi		imperfectum activi		futurum I activi	
	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
1	nolo <i>nie chce</i>	nolumus	nole-ba-m <i>nie chciałem</i>	nole-ba-mus	nol-a-m <i>nie zechcę</i>	nol-e-mus
2	non vis	non vultis	nole-ba-s	nole-ba-tis	nol-e-s	nol-e-tis
3	non vult	nolunt	nole-ba-t	nole-ba-nt	nol-e-t	nol-e-nt
infinitivus: nolle - nie chcieć						

¹⁰⁶ Wszystkie czasowniki nieregularne tworzą czasy na temacie *perfecti* i *supini* w sposób identyczny, jak czasowniki, należące do koniugacji I-IV.

¹⁰⁷ Nie mylić z *volo, volare* (latać).

MALO, MALLE, MALUI WOLEĆ						
	praesens activi		imperfectum activi		futurum I activi	
	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>	<i>singularis</i>	<i>pluralis</i>
1	malo <i>wolę</i>	malumus	male-ba-m <i>wolātem</i>	male-ba-mus	mal-a-m <i>będę wolał</i>	mal-e-mus
2	mavis	mavultis	male-ba-s	male-ba-tis	mal-e-s	mal-e-tis
3	mavult	malunt	male-ba-t	male-ba-nt	mal-e-t	mal-e-nt
infinitivus: malle - woleć						

 1. Napisz po łacinie.

- a. Czego chcesz? _____
- b. Wolę kobiety niż mężczyzn. _____
- c. Nie chcecie pracować. _____
- d. Ten żołnierz nie chce walczyć. _____
- e. Wolimy zawrzeć przymierze niż wypowiedzieć wojnę. _____
- _____
- f. Nigdy nie zechcę poślubić tej kobiety. _____
- g. Wrogowie woleli pozostać w obozie wojskowym. _____
- h. Chciałem, żebyś przeczytał tę książkę. _____
- i. Nasi żołnierze chcieli utworzyć sztyk bojowy. _____
- _____
- j. Będziemy woleli zostać zabici, niż pokonani. _____
- k. Nie chcesz żyć? _____
- l. Wódz chce ukrzyżować tego człowieka. _____
- m. Nie chcemy prosić wrogów o pokój. _____
- n. Zrobiłem, co zechciałem. _____
- o. Nie zechcę odpowiedzieć. _____
- p. Wojsko Rzymskie będzie chciało wydać wrogom bitwę. _____
- _____
- r. Odyseusz chciał dotrzeć do domu. _____
- s. Woleliśmy zostać w domu niż wypuścić się w morze. _____
- _____
- t. Flota grecka wolała okrążyć Sycylię. _____
- u. Persefona nie chciała pozostawać przez cały rok w podziemiach. _____
- _____

 2. Przetłumacz zdania.

a. Nisi potest id effici, quod vis, id velle debes, quod potes. _____

b. Saepe volumus, quae facere non possumus. _____

c. Qui prudens est, et sibi et aliis prodesse vult. _____

d. Si vis amari, ama! _____

e. Idem¹⁰⁸ velle et idem nolle, ea demum firma amicitia est. _____

f. Qui te meliorem facere non vult, is tibi mavult nocere quam prodesse. _____

g. Homines sapientes malunt sine amicis virtutem colere, quam per amicos a virtute abduci. _____

h. Qui malet bonus videri quam esse, eum vita! _____

i. Non raro e duobus amicis alter¹⁰⁹ vult, quod alter non vult. _____

j. Stultum facit natura, quem vult perdere. _____

k. Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro. _____

l. Et prodesse volunt et delectare poetae. _____

m. Spiritus flat, ubi vult. _____

n. Asinus stramenta mavult quam aurum. _____

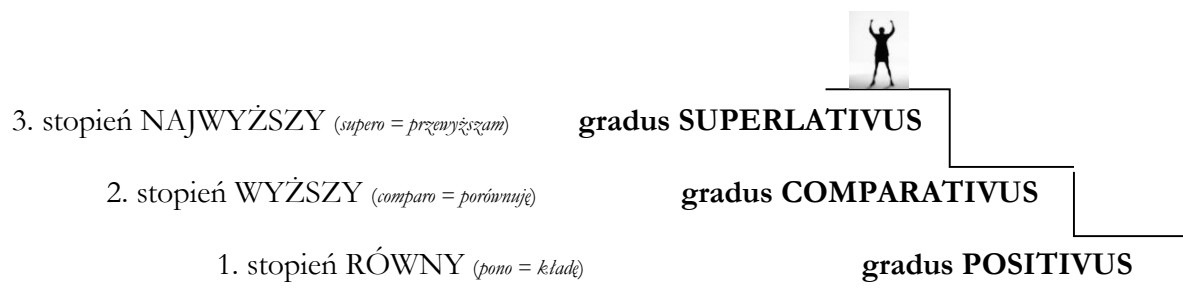
o. Qui a nuce nucleum esse vult, frangit nucem. _____

p. Qui, quae vult, dicit, quae non vult, audiet. _____

¹⁰⁸ idem, eadem, idem – ten sam, ta sama, to samo.

¹⁰⁹ alter, altera, alterum – jeden z dwóch, jedna z dwóch, jedno z dwóch; alter ... alter = jeden ... drugi.

42. STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW. PRZYSŁÓWKI. ABLATIVUS COMPARATIONIS

W języku polskim i łacińskim stopniują się:

1. **przymiotniki**
2. **przysłówki**

42.1 STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW

Na potrzeby stopniowania dzielimy przymiotniki na:

1. regularne
2. nieregularne
3. opisowe

42.1.1 STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW REGULARNYCH

I. GRADUS POSITIVUS

Przymiotniki w stopniu równym odmieniają się wg **I/II** deklinacji i wg **III** deklinacji np. *clarus 3*

|| *pulcher, chra, chrum* || *vetus, eris; facilis, e* || *acer, cris, e*

1. Odmień przez przypadki.

a. *carus 3* || b. *pauper, eris, e* || c. *similis, e* || *pulcher, chra, chrum* || e. *sapiens, entis*

II. GRADUS COMPARATIVUS

- Gradus comparativus tworzymy na temacie fleksyjnym przymiotnika (od formy genetiwu odcinamy końcówkę). Do uzyskanego w ten sposób tematu fleksyjnego przymiotnika dodajemy przyrostek:
-ior (dla *m* i *f*) lub -ius (dla *n*).
- Przymiotniki w stopniu wyższym odmieniają się zawsze wg grupy **SPÓŁGŁOSKOWEJ** (abl. sg. -e; gen. pl. -um; nom., acc., voc. pl. *n* -a) **III** deklinacji.

stopień równy: carus 3 || gen. sg. = car-i || temat fleksyjny: car-

	<i>mf</i>	<i>n</i>	<i>mf</i>	<i>n</i>
	singularis		pluralis	
<i>Nom.</i>	car-ior ¹¹⁰ <i>droższy, droższa</i>	car-ius <i>droższe</i>	carior-es	carior-a
<i>Gen.</i>	carior-is		carior-um	
<i>Dat.</i>	carior-i		carior-ibus	
<i>Acc.</i>	carior-em	= nom. sg.	carior-es	= nom. pl.
<i>Abl.</i>	carior-e		carior-ibus	
<i>Voc.</i>	carior	= nom. sg.	carior-es	= nom. pl.

stopień równy: similis,e || gen. sg. = simil-is || temat fleksyjny: simil-

	<i>mf</i>	<i>n</i>	<i>mf</i>	<i>n</i>
	singularis		pluralis	
<i>Nom.</i>	simil-ior <i>droższy, droższa</i>	simil-ius <i>droższe</i>	similior-es	similior-a
<i>Gen.</i>	simil-is		similior-um	
<i>Dat.</i>	simil-i		similior-ibus	
<i>Acc.</i>	simil-em	= nom. sg.	similior-es	= nom. pl.
<i>Abl.</i>	simil-e		similior-ibus	
<i>Voc.</i>	similior	= nom. sg.	similior-es	= nom. pl.

 2. Utwórz i przetłumacz *comparativus* przymiotników. Przetłumacz utworzone formy.

<i>przymiotnik</i>	<i>comparativus</i>	<i> tłumaczenie</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>comparativus</i>	<i> tłumaczenie</i>
castus 3			aequus 3		
difficilis,e			citus 3		
acer,cris,e			humilis,e		
miser,era,erum			mobilis,e		

III. GRADUS SUPERLATIVUS odmienia się wg deklinacji I/II (jak przymiotniki na -us,-a, -um)

1. Przymiotniki zakończone w *Nom. sg. m* na -er (*miser,era,erum; acer,cris,e*)

- Do **Nominatiwu sg. masculini (pulcher-, acer-)** przymiotników zakończonych w stopniu równym *m* na -er (mogą to być przymiotniki deklinacji I/II np. *pulcher,ebra,ebrium* lub III np. *acer,cris,e*) dodajemy przyrostki:

-rimus *m*

-rima *f*

-rimum *n*

Powstają formy, jak: *pulcher-rimus, pulcher-rima, pulcher-rimum; acer-rimus, acer-rima, acer-rimum*

¹¹⁰ Forma Genetiwu singularis staje się tematem, na którym odmieniamy stopień wyższy (odcinamy od niej końcówkę Gen. sg. -is, i dodajemy kolejne końcówki przypadków.

stopień równy: *pulcher* (II) | | przyrostek: -rimus, -rima, -rimum
 stopień równy: *acer* (III) | | przyrostek: -rimus, -rima, -rimum

positivus	masculinum	femininum	neutrum
I/II	pulcher	pulchra	pulchrum
	II m	I f	II n
<i>Nom. sg.</i>	pulcher-rim-us <i>najpiękniejszy</i>	pulcher-rim-a <i>najpiękniejsza</i>	pulcher-rim-um <i>najpiękniejsze</i>
	acer-rim-us <i>najostrzejszy</i>	acer-rim-a <i>najostrzejsza</i>	acer-rim-um <i>najostrzejsze</i>
<i>Gen. sg.</i>	pulcher-rim-i acerrim-i	pulcher-rim-ae acerrim-ae	pulcher-rim-i acerrim-i

2. Sześć przymiotników:

- similis,e – podobny | | temat simil-
- dissimilis,e – niepodobny | | temat dissimil-
- facilis,e – łatwy | | temat facil-
- difficilis,e – trudny | | temat difficil-
- gracilis,e – wdzięczny | | temat gracil-
- humilis,e – unізony | | temat humil-

tworzy *superlativus* przez dodanie do **tematu fleksyjnego** (po odcięciu końcówki Gen. sg. od przymiotnika w stopniu równym) przyrostków:

-limus m

-lima f

-limum n

stopień równy: *facilis* (III) | | gen. sg. = facil-is | | temat fleksyjny: facil-

positivus	masculinum	femininum	neutrum
III	facilis		facile
	II m	I f	II n
<i>Nom. sg.</i>	facil-lim-us <i>najłatwiejszy</i>	facil-lim-a <i>najłatwiejsza</i>	facil-lim-um <i>najłatwiejsze</i>
<i>Gen. sg.</i>	facillim-i	facillim-ae	facillim-i

3. Pozostałe przymiotniki regularne tworzą *superlativus* przez dodanie do **tematu fleksyjnego** (po odcięciu końcówki Gen. sg. od przymiotnika w stopniu równym) przyrostków:

-issimus m

-issima f

-issimum n

stopień równy: *carus* (II) | | gen. sg. = car-i | | temat fleksyjny: car-

positivus	masculinum	femininum	neutrum
I/II	carus	cara	carum
	II m	I f	II n
<i>Nom. sg.</i>	car-issimus	car-issima	car-issimum
<i>Gen. sg.</i>	car-issim-i	carissim-ae	carissim-i

 3. Utwórz i przetłumacz *superlativus* przymiotników.

<i>przymiotnik</i>	<i>superlativus</i>	<i>tłumaczenie</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>superlativus</i>	<i>tłumaczenie</i>
miser,era,erum			dulcis,e		
purus 3			fortis,e		
iustus 3			pauper,eris,e		
dissimilis,e			crudelis,e		

42.1.2 OPISOWE STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW

Opisowo stopniują się wyłącznie przymiotniki zakończone w stopniu równym w Nom. sg. *m* na

-eus

-ius

-uus

- Są to wyłącznie przymiotniki deklinacji I/II
- Nie zaliczają się do tej grupy przymiotniki zakończone w w Nom. sg. *m* na -quus

I. GRADUS COMPARATIVUS

Stopniujemy za pomocą poprzedzającego przymiotnik w stopniu równym przysłówka *magis*.

Przymiotnik odmienia się identycznie, jak w *positivie*.

II. GRADUS SUPERLATIVUS

Stopniujemy za pomocą poprzedzającego przymiotnik w stopniu równym przysłówka *maxime*.

Przymiotnik odmienia się identycznie, jak w *positivie*.

idoneus 3 – stosowny
necessarius 3 – konieczny
arduus 3 – stromy

POSITIVUS		COMPARATIVUS	SUPERLATIVUS
idoneus,-a,-um	<i>stosowny</i>	magis idoneus,-a,-um <i>bardziej stosowny</i>	maxime idoneus,-a,-um <i>najbardziej stosowny</i>
necessarius,a,-um	<i>potrzebny</i>	magis necessarius,-a,-um <i>bardziej potrzebny</i>	maxime necessarius,-a,-um <i>najbardziej potrzebny</i>
arduus,-a,-um	<i>stromy</i>	magis arduus,-a,-um <i>bardziej stromy</i>	maxime arduus,-a,-um <i>najbardziej stromy</i>

 4. Utwórz i przetłumacz *comparativus* i *superlativus* przymiotników.

<i>przymiotnik</i>	<i>comparativus</i>	<i>tłumaczenie</i>	<i>superlativus</i>	<i>tłumaczenie</i>
strenuus				
exigua				
praecipuum				
antiquus				

42.1.3 STOPNIOWANIE PRZYMIOTNIKÓW NIEREGULARNYCH

Najpopularniejsze przymiotniki zarówno w łacinie, jak w innych językach, stopniują się nieregularnie. Nieregularność nie dotyczy sposobu odmiany (jest identyczny jak dla przymiotników regularnych) ani sposobu tworzenia (te same przyrostki, co dla przymiotników regularnych). Nieregularne są tylko tematy *comparativu* i *superlativu*. Trzeba zapamiętać te tematy.

Porównaj: *dobry/lepszy/najlepszy* || *good/better/the best* || *gut/besser/am besten* || *bon/meilleur*

W łacinie **nieregularnie** stopniuje się **pięć** przymiotników:

1. bonus 3 *dobry*
2. malus 3 *zły*
3. magnus 3 *duży*
4. parvus 3 *mały*
5. multi,-ae,-a *liczni* (przymiotnik *plurale tantum*)

Nieregularność dotyczy zarówno *comparativu*, jak i *superlativu*

I. GRADUS COMPARATIVUS tworzymy na nieregularnym temacie przymiotnika, dodając do niego najczęściej przyrostek: **-ior** (dla *m* i *f*) lub **-ius** (dla *n*), ale może też on wyglądać nieco inaczej.

Przymiotniki w stopniu wyższym odmieniają się zawsze wg grupy **SPÓŁGŁOSKOWEJ** (abl. sg. -e; gen. pl. -um; nom., acc., voc. pl. *n* -a) **III** deklinacji.

II. GRADUS SUPERLATIVUS tworzymy na nieregularnym temacie przymiotnika, dodając końcówki -us, -a, -um

POSITIVUS		COMPARATIVUS		SUPERLATIVUS	
I/II		III		I/II	
bonus, -a, -um	<i>dobry</i>	melior <i>mf</i> , melius <i>n</i>	<i>lepszy</i>	optimus, -a, -um	<i>najlepszy</i>
malus, -a, -um	<i>zły</i>	peior <i>mf</i> , peius <i>n</i>	<i>gorszy</i>	pessimus, -a, -um	<i>najgorszy</i>
magnus, -a, -um	<i>wielki</i>	maior <i>mf</i> , maius <i>n</i>	<i>większy</i>	maximus, -a, -um	<i>największy</i>
parvus, -a, -um	<i>mały</i>	minor <i>mf</i> , minus <i>n</i>	<i>mniej</i>	minimus, -a, -um	<i>najmniej</i>
multi, -ae, -a	<i>liczni</i>	plures <i>mf</i> , plura <i>n</i>	<i>liczniejsi</i>	plurimi, -ae, -a	<i>najliczniejsi</i>

JAK ODMIENIEĆ *COMPARATIVUS*?

Przymiotniki regularne i nieregularne w *comparativie* odmieniają się przez przypadki wg **deklinacji III** typu **spółgłoskowego**.

Jak uzyskać temat przymiotnika, by móc go dalej odmieniać?

- Jest on taki sam, jak pełna forma **Nominatiwu sg. mf** (kończy się zawsze na -ior)

Do tej formy dostawiamy końcówki kolejnych przypadków, pamiętając o specyficznych cechach *neutrón*.

carus → temat *positivu* car- → dostawiamy końcówki -ior *mf* lub -ius *n* → powstają formy *carior* *mf* i *carius* *n* → temat *comparativu* **carior**- → Gen. sg. *carior-is*, Dat. sg. *carior-i* itd.

FAQ

1. Jak rozpoznam w tekście superlatiwus?

Zauważ, że regularne SUPARLATIWY są bardzo charakterystyczne: długie i zawierające w środku geminatę (podwójną taką samą spółgłoskę): pulcherrim^{us}, facillim^{us}, carissim^{us}. Jedyne, z czym można je pomylić, to infinitivus perfecti activi, np. *amavisse, dixisse* i coniunctivus plusquamperfecti activi, np. *amavissemus, dixissemus*.

2. Czy wszystkie przymiotniki łacińskie można stopniować?

Podobnie jak w innych językach, nie wszystkie przymiotniki łacińskie da się stopniować. O tym decyduje znaczenie.

3. Jak tłumaczy się łacińskie superlatiwu i comparatiwu na język polski?

a. Łacińskie formy stopnia wyższego i najwyższego można oddawać w tłumaczeniu na polski w sposób zwykły lub opisowy, bez względu na sposób, w jaki zostały te stopnie utworzone w łacinie. O wyborze decyduje tylko natura języka polskiego, np. *magis idoneus* = *bardziej stosowny* lub *stosowniejszy*; *felicissimus* = *najbardziej szczęśliwy* lub *najszczęśliwszy* itd.

b. GRADUS **ELATIVUS** to takie użycie SUPERLATIWU, w którym nie tłumaczymy stopnia wyższego lub najwyższego jako „bardziej”, „najbardziej”, „naj-”, ale jako „bardzo”. Dzieje się tak wtedy, kiedy spotykamy któryś z tych stopni, ale nie w kontekście porównywania. Np.: *Puella pulcherrima omnium* = *Dziewczyna najpiękniejsza ze wszystkich* ale *Puella pulcherrima hic habitat* = *tu mieszka bardzo piękna dziewczyna (elativus)*.

4. Jak akcentuje się superlatiwu?

Wszystkie superlatiwu czasowników regularnych i nieregularnych mają akcent cofnięty na sylabę trzecią od końca, np. *carissimus, optimus, facillimus*

5. W jaki sposób stopniuje się większość przymiotników?

Większość przymiotników stopniuje się regularnie, a *superlativus* robi przez dodanie do tematu fleksyjnego przyrostka *-issimus, -issima, -issimum*

✎ 6. Utwórz tematy przymiotnika: *positivu* (temat fleksyjny), *comparativu* i *superlatiwu*.

	przymiotnik	tem. <i>positivu</i>	tem. <i>comparativu</i>	tem. <i>superlatiwu</i>	znaczenie
a.	similis,e				
b.	parvus 3				
c.	clarus 3				
d.	bonus 3				
e.	celeber,bris,e				
f.	antiquus 3				
g.	altus 3				
h.	facilis,e				
i.	pauper,eris,e				
j.	malus 3				
k.	gravis,e				

✎ 7. Uzupełnij tabelę, podając wszystkie stopnie poniższych przymiotników i zachowując przypadek, liczbę i rodzaj. Przetłumacz utworzone formy.

	<i>positivus</i>	<i>comparativus</i>	<i>superlativus</i>
a.	divitem		
b.		minus	
c.			gracillimis
d.	acrium		
e.	strenua		
f.			novissimi
g.		pulchriores	
h.	turpe		
i.			plurimi
j.	suavia		
k.		dulciorum	
l.	misero		
m.		celeris	
n.			aegrissimas
o.	lentum		
p.		magis mutuus	
r.	aequus		
s.			iustissimae
t.		meliora	
u.			timidissimorum

Czy zauważyłeś, że wśród trzech stopni przymiotników regularnych i nieregularnych dwa muszą zawsze odmieniać się wg tej samej deklinacji, a jeden wg innej?

POSITIVUS	COMPARATIVUS	SUPERLATIVUS
I/II carus 3	III carior, -ius	I/II carissimus 3
III facilis,e	III faciliior, -ius	I/II facillimus 3

8. Przetłumacz zdania.

a. Romulus, vir excellentissimā prudentiā, urbi, quam condere in animo habebat, locum maxime idoneum delegit. Neque enim eam ad mare admovit, quod ei facillimum fuit, neque in ostio Tiberis fluminis construxit, quem in locum multis annis post rex Ancus coloniam deduxit. _____

---

b. Apud Helvetios longe nobilissimus et potentissimus fuit Orgetorix¹¹¹. _____

---

c. Fertilissima et felicissima regio Italiae Campania erat. Sed clarissima et florentissima omnium urbium Italiae Roma erat. _____

---

d. Exercitus populi Romani fortissimi et audacissimi erant, duces eorum belli peritissimi. _____

---

e. Pericles¹¹² vir acerrimi ingenii erat, mors tamen Periclis miserrima erat, nam pestilentia taeterrima Pericli causa mortis erat. _____

---

f. Mores Germanorum antiquorum similiores moribus Scytharum quam Romanorum erant. Romanis pulcherrima aedificia erant, Germanis humillima angustissimaque. _____

---

g. Magnum erat regnum Persarum, maius Alexandri Magni, maximum quidem imperium Romanorum. _____

---

h. De misera morte Hectoris poeta plura quam de Achillis morte narravit. _____

---

i. Fames est optimus coquus. _____

j. Deo Optimo Maximo¹¹³ (D.O.M.) _____

k. Et optima et pessima pars corporis est lingua. _____

---

l. Optimum medicamentum quies est. _____

¹¹¹ Orgetorix,igis *m* – Orgetoryks.

¹¹² Pericles,is *m* – Perykles.

¹¹³ Deo Optimo Maximo ☺: Bardzo dobre odświeżenie || Największemu daję najmocniej.

42.2 STOPNIOWANIE PRZYŚLÓWKÓW

I. PRZYŚLÓWKI REGULARNE

Przyśłówki regularne nie są podawane w słowniku. Ich *positivus* należy utworzyć od przymiotnika w *positivie*. Ich znaczenia szukać należy pod znaczeniem przymiotnika.

1. GRADUS POSITIVUS

przymiotnik	dodajemy do tematu
I/II deklinacji	-e
III deklinacji	-iter
zakończone na -ns	-er

<i>przymiotnik</i>	<i>znaczenie</i>	<i>temat</i>	<i>cecha przysłówka</i>	<i>przysłówek</i>	<i>znaczenie</i>
carus,-a,-um	<i>drogi</i>	car-	-e	car-e	<i>drogo</i>
pulcher,-chra,-chrum	<i>piękny</i>	pulchr-	-e	pulchr-e	<i>pięknie</i>
brevi,s,e	<i>krótki</i>	brev-	-iter	brev-iter	<i>krótko</i>
sapiens,ntis	<i>mądry</i>	sapient-	-er	sapient-er	<i>mądrze</i>

 9. Od poniższych przymiotników utwórz przysłówki w stopniu równym.

<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>	<i>tłumaczenie</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>	<i>tłumaczenie</i>
clarus 3			similis,e		
turpis,e			verus 3		
sapiens,ntis			felix,icis		
utilis,e			certus 3		
facilis,e ¹¹⁴			dificilis,e		
durus 3			sincer,era,erum		

2. GRADUS COMPARATIVUS

Gradus comparativus przysłówka tworzymy, dodając do tematu fleksyjnego przymiotnika w stopniu równym końcówkę **-IUS** (jak dla *n* przymiotnika).

<i>przymiotnik</i>	<i>znaczenie</i>	<i>temat</i>	<i>cecha przysłówka</i>	<i>przysłówek</i>	<i>znaczenie</i>
carus,-a,-um	<i>drogi</i>	car-	-ius	car-ius	<i>drożej</i>
pulcher,-chra,-chrum	<i>piękny</i>	pulchr-		pulchr-ius	<i>piękniej</i>
brevi,s,e	<i>krótki</i>	brev-		brev-ius	<i>krócej</i>
sapiens,ntis	<i>mądry</i>	sapient-		sapient-ius	<i>mądrzej</i>

¹¹⁴ Przymiotnik *facilis* i jego złożenia tworzą przysłówek w stopniu równym nietypowo – przez dodanie do tematu fleksyjnego przymiotnika w *positivie* przyrostka -e (a nie -iter).

✎ 10. Od poniższych przymiotników utwórz przysłówki w stopniu wyższym.

<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>	<i>tłumaczenie</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>	<i>tłumaczenie</i>
clarus 3			similis,e		
turpis,e			verus 3		
sapiens,ntis			felix,icis		
utilis,e			certus 3		
facilis,e ¹¹⁵			dificilis,e		
durus 3			sincer,era,erum		

3. GRADUS SUPERLATIVUS

Gradus superlativus przysłówek tworzymy od przymiotnika w stopniu równym na trzy sposoby (na tej samej zasadzie, co superlativus przymiotników).

1. do przymiotników zakończonych w stopniu równym *m* na **-er** (mogą to być przymiotniki deklinacji I/II np. *pulcher,ebra,ebrium* lub III np. *acer,cris,e*) dodajemy przyrostek **-rime** do **nominatiwu sg. masculini (pulcher-, acer- + -rime)**.

<i>przymiotnik</i>	pulcher
<i>przysłówek</i>	pulcher-rime

2. dla 6 przymiotników: **facilis** (łatwy), **dificilis** (trudny), **similis** (podobny), **dissimilis** (niepodobny), **humilis** (niski, pokorny), **gracilis** (wdzięczny) dodajemy do **tematu** fleksyjnego przymiotnika w stopniu równym przyrostek **-lime**.

<i>przymiotnik</i>	facil-is
<i>przysłówek</i>	facil-lime

3. dla większości pozostałych przymiotników dodajemy do **tematu** fleksyjnego przymiotnika w stopniu równym przyrostek **-issime**.

<i>przymiotnik</i>	car-us
<i>przysłówek</i>	car-issime

¹¹⁵ Przymiotnik *facilis* i jego złożenia tworzą przysłówek w stopniu równym nietypowo – przez dodanie do tematu fleksyjnego przymiotnika w *positivie* przyrostka -e (a nie -iter).

✎ 11. Od poniższych przymiotników utwórz przysłówki w stopniu najwyższym.

<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>	<i>tłumaczenie</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>	<i>tłumaczenie</i>
clarus 3			similis,e		
turpis,e			verus 3		
sapiens,ntis			felix,icis		
utilis,e			certus 3		
facilis,e ¹¹⁶			dificilis,e		
durus 3			sincer,era,erum		

II. OPISOWE STOPNIOWANIE PRZYSŁÓWKÓW

Opisowo stopniują się wyłącznie przysłówki, utworzone od przymiotników zakończonych w stopniu równym w Nom. sg. *m* na

-eus

-ius

-uus

- Są to wyłącznie przymiotniki deklinacji I/II

Nie zaliczają się do tej grupy przymiotniki zakończone w w Nom. sg. *m* na –quus

I. GRADUS POSITIVUS

Tworzymy według zasad, dotyczących tworzenia przysłówek regularnych

II. GRADUS COMPARATIVUS

Stopniujemy za pomocą poprzedzającego przysłówek w stopniu równym przysłówka *magis*.

III. GRADUS SUPERLATIVUS

Stopniujemy za pomocą poprzedzającego przysłówek w stopniu równym przysłówka *maxime*.

idoneus 3 (idoneus,idonea,idoneum) – stosowny
necessarius 3 (necessarius,necessaria,necessarium) – konieczny
arduus 3 (arduus,ardua,arduum) – stromy

POSITIVUS		COMPARATIVUS	SUPERLATIVUS
idoneus,-a,-um	<i>stosowny</i>	magis idonee <i>bardziej stosownie</i>	maxime idonee <i>najbardziej stosownie</i>
necessarius,a,-um	<i>potrzebny</i>	magis necessarie <i>bardziej potrzebnie</i>	maxime necessarie <i>najbardziej potrzebnie</i>
arduus,-a,-um	<i>stromy</i>	magis ardue <i>bardziej stromo</i>	maxime ardue <i>najbardziej stromo</i>

¹¹⁶ Przymiotnik *facilis* i jego złożenia tworzą przysłówek w stopniu równym nietypowo – przez dodanie do tematu fleksyjnego przymiotnika w *positivie* przyrostka -e (a nie -iter).

✎ 12. Utwórz i przetłumacz *comparativus* i *superlativus* przysłówków, utworzonych od następujących przymiotników.

<i>przymiotnik</i>	<i>comparativus</i>	<i>tłumaczenie</i>	<i>superlativus</i>	<i>tłumaczenie</i>
strenuus 3				
exiguus 3				
praecipuus 3				
antiquus 3				

III. STOPNIOWANIE PRZYSŁÓWKÓW NIEREGULARNYCH

Najpopularniejsze przysłówki zarówno w łacinie, jak w innych językach, stopniują się nieregularnie. Nieregularne są w nich tematy *comparativu* i *superlativum*. Trzeba je zapamiętać.

W łacinie **nieregularnie** stopniuje się **pięć** przysłówków (pochodzących od pięciu nieregularnych przymiotników):

1. bene *dobrze* → od bonus 3 *dobry*
2. male *źle* → od malus 3 *zły*
3. magnopere *bardzo* → od magnus 3 *duży*
4. parum *mało* → od parvus 3 *mały*
5. multum *wiele* → od multi,ae,a *liczni* (przymiotnik *plurale tantum*)

Nieregularność dotyczy zarówno *comparativu*, jak i *superlativum*

POSITIVUS		COMPARATIVUS		SUPERLATIVUS	
bene	<i>dobrze</i>	melius	<i>lepiej</i>	optime	<i>najlepiej</i>
male	<i>źle</i>	peius	<i>gorzej</i>	pessime	<i>najgorzej</i>
magnopere	<i>bardzo</i>	magis	<i>bardziej</i>	maxime	<i>najbardziej</i>
parum	<i>mało</i>	minus	<i>mniej</i>	minime	<i>najmniej</i>
multum	<i>wiele</i>	plus	<i>więcej</i>	plurimum	<i>najwięcej</i>

✎ 13. Utwórz i przetłumacz *comparativus* i *superlativus* przysłówków, utworzonych od następujących przymiotników.

<i>przymiotnik</i>	<i>comparativus</i>	<i>tłumaczenie</i>	<i>superlativus</i>	<i>tłumaczenie</i>
bonus 3				
multi,ae,a				
malus 3				
parvus 3				
magnus 3				

 15. Z powyższego tekstu wypisz wszystkie przymiotniki i przysłówki, wstaw je w odpowiednie pola tabeli i uzupełnij tabelę. Zachowaj przypadek, liczbę, rodzaj z tekstu.

	positivus	comparativus	superlativus
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			
11			
12			
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			

42.2 ABLATIVUS COMPARATIONIS

Zauważ, jak zbudowana jest ta nazwa: składa się ona z nazwy przypadku *Ablativus* (*Narzędnik*) i określenia *Comparationis* (*porównania*). *Ablativus comparationis* to **funkcja przypadku** Ablatiwu. Funkcja przypadku = specjalne tłumaczenie tego przypadku.

ABLATIVUS COMPARATIONIS składa się z conajmniej¹¹⁷ jednego elementu:

1. **Ablatiwu** rzeczownika (dowolnej deklinacji, liczby i rodzaju)

Ablativus Comparationis wyraża porównywanie czegoś z czymś i stanowi ekwiwalent dla wyrażen z *quam* (*niż*). Wylącznie od fantazji autora tekstu zależy, czy posłuży się wyrażeniem przyimkowym z *quam*, czy funkcją przypadku *Ablativus comparationis*. Oba sposoby wyrażenia porównania tłumaczy się na język polski tak samo. W przypadku *Ablativus Comparationis* należy dodać w tłumaczeniu przyimek *od, niż*.

¹¹⁷ Rzeczownikowi może towarzyszyć dowolna ilość przydawek (przymiotników, zaimków, liczebników, imiesłowów itp.).

W **ablatiue comparationis** kładziemy osobę lub rzecz, z którą coś porównujemy.

- a. Puer fortior est QUAM PUELLA. = Puer **PUELLĀ** fortior est.
Chłopiec jest silniejszy NIŻ dziewczyna.
- b. Avis celerior est QUAM EQUUS. = Avis **EQUO** celerior est.
Ptaka jest szybszy NIŻ koń.
- c. Romani fortiores erant QUAM GERMANI. = Romani fortiores **GERMANIS** erant.
Rzymianie byli dzielniejsi NIŻ Germanie.
- d. Platonem plus QUAM ARISTOTELEM existimo. = Platonem plus **ARISTOTELE** existimo
Platona cenię bardziej NIŻ Arystotelesa.

ABLATIVUS COMPARATIONIS występuje wyłącznie przy stopniach wyższych ptzymiotników i przysłówków.

 16. Napisz po łacinie.

- a. Argentum quam aurum vilius est. _____
- b. Aurum quam virtus vilius est. _____
- c. Exegi monumentum quam aes perennius. _____
- d. Hoc est quam sol clarius. _____
- e. Nihil citius quam lacrimae arescit. _____
- f. Ex Nestoris lingua quam mel dulcior fluit oratio. _____

 17. Przetłumacz zdania.

- a. Graeci fama litterarum et artium praestantiores fuerunt, Romani peritia rei militaris et fortitudine. Romani enim fortiores Graecis fuerunt. _____
- b. Vincula verae amicitiae firmiora ferro sunt. _____
- c. Vita turpis miserior morte honesta est. _____
- d. Nihil est anno velocius. _____
- e. Nihil est bello civili miserius. _____
- f. Nihil est veritatis luce dulcius. _____
- g. Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos te deus? _____
- h. Melior est canis vivus leone mortuo. _____
- i. Exegi monumentum aere perennius. _____
- j. Fama candida rosa dulcior. _____

- k.** Lingua stulti celerior est eius mente. _____
_____
- l.** Nemo melior fuit homine hoc, nemo clarior, nemo honestior. _____
_____
- m.** Epicurus putavit solem aut tantum esse, quantum videmus, aut paulo maiorem. _____
_____
- n.** Quid stultius est, quam incerta pro certis habere, falsa pro veris? _____
_____
- o.** Graviore et difficilior animi sunt morbi, quam corporis. _____
_____
- p.** Antiqui putabant nihil sale et sole utilius esse. _____
_____
- r.** Proletarii erant pauperrimi homines in plebe Romana. _____
_____
- s.** Vetera proverbia breviter et simpliciter verbis prudentiam exprimunt. _____
_____
- t.** Aures nostrae audita velocius quam lecta praetereunt. _____
_____
- u.** Imitatio bonorum hominum ex indoctis doctos, ex doctis doctiores facit. _____
_____
- w.** Laco¹¹⁸ quidam¹¹⁹ homini, dicenti maximum esse hostium numerum, respondit: "Tanto maior gloria nostra erit." _____
_____

 18. Poniższe zdania zapisz za pomocą Ablatiwu comparatiwu / wyrażenia z quam.

- a.** Romani enim fortiores Graecis fuerunt. _____
- b.** Vincula verae amicitiae firmiora ferro sunt. _____
- c.** Vita turpis miserior morte honesta est. _____
- d.** Nihil est anno velocius. _____
- e.** Nihil est bello civili miserius. _____
- f.** Nihil est veritatis luce dulcius. _____
- g.** Exegi monumentum aere perennius. _____
- h.** Melior est canis vivus leone mortuo. _____
- i.** Lingua stulti celerior est eius mente. _____
- j.** Antiqui putabant nihil sale et sole utilius esse. _____
_____
- k.** Fama candida rosa dulcior. _____
- l.** Nemo melior fuit homine hoc, nemo clarior, nemo honestior. _____
_____

¹¹⁸ Laco, onis *m* – lakończyk, Lacedemończyk, Spartiata.

¹¹⁹ quidam, quaedam, quoddam – pewien, pewna, pewne.

43. SUPINUM. PARTICIPIUM PERFECTI PASSIVI

43.1 SUPINUM

SUPINUM to czwarta forma podstawowa czasownika. Jest zawsze zakończona na **-um**.

TEMAT SUPINI uzyskujemy, odcinając od formy podstawowej końcówkę -um. Temat ten służy za podstawę do tworzenia dwóch *participiów* (*perfecti passivi* i *futuri activi*) i trzech czasów w stronie biernej (*perfectum*, *plusquamperfectum*, *futurum II*).

Samo **SUPINUM** jest **rzeczownikiem odsłownym**. Pojawia się rzadko. Występuje w dwóch formach:

- supinum na **-um** (forma podstawowa) pełni funkcję **akusatiwu**. Oznacza cel czynności przy czasownikach wyrażających ruch, np.:
  - Legati **salutatam** veniunt = Posłowie przybywają **aby pozdrowić***
  - Ad Caesarem legatos miserunt auxilium **rogatum** = Posłali do Cezara posłów **aby prosili/ aby prosić/ z prośbą o pomoc***
- supinum na **-u** (po odcięciu -m od formy podstawowej) pełni funkcję **ablatiwu**. Występuje przy niektórych przymiotnikach, np.:
  - facilis **dictu** = łatwy **do powiedzenia***
  - difficilis **factu** = trudny **do zrobienia***
  - hoc est iucundum **auditu** = to jest przyjemne **w słuchaniu***

1. Napisz po łacinie.

- To jest trudne do zrozumienia. _____
- To jest bardzo łatwe do zrobienia. _____
- Wojska przybyły, by stoczyć bitwę. _____
- Wódz powiedział, że przybył do Rzymu, by odbyć tryumf¹²⁰. _____
- Ta książka jest trudna do czytania. _____
- Pojedziemy wozem do Krakowa, by kupić konie. _____
- Ludzie przychodzą do teatru, by oglądać aktorów. _____
- Będzie to dla mnie bardzo trudne do zrobienia. _____
- Przychodzimy do domu, by pracować. _____
- Studenci przychodzą na uniwersytet, by czytać łacińskie księgi. _____

¹²⁰ triumpho 1 – odbywać tryumf.

 2. Przetłumacz zdania.

a. Quod scire vis de vita mea, difficile dictu est de singulis. _____

b. Milites nostri venerunt urbem oppugnatam. _____

c. Mater pompam me spectatum duxit. _____

d. Eo tempore in regia prodigium visu eventuque mirabile fuit. _____

e. Haec, quae dicam, non solum nuntiatu tristia, sed etiam auditu acerba sunt. _____

f. Facile dictu, difficile factu _____

43.2 PARTICIPIUM PERFECTI PASSIVI (PPP)

PARTICIPIUM = IMIESŁÓW (przymiotnik lub przysłówek odsłowny)

1. Rozwiń nazwę *participium perfecti passivi* _____

Imiesłów jest formą deklinacyjną, pochodzącą od czasownika. Wszystkie łacińskie imiesłowy zachowują się jak przymiotniki (tworzą związek zgody z rzeczownikami).

2. Jakie znasz imiesłowy w języku polskim? Czy wszystkie zachowują się jak przymiotniki?

_____

A. Sposób tłumaczenia *participium perfecti passivi*.

Participium praesentis activi tłumaczymy przez polski **imiesłów przymiotnikowy bierny** (np. *pokończony, zrobiony, obejrzany* itp.) lub polski **imiesłów przysłówkowy uprzedni** (na *-wszy*). Łacińska forma w przypadku obu sposobów tłumaczenia jest taka sama (zachowuje się jak przymiotnik).

B. Sposób tworzenia *participium perfecti passivi*.

<i>infinitivus</i>	<i>temat supini</i>	<i>koncówka rodzajowa</i>	<i>forma / przykład</i>
laudare	laudat-	-us, -a, -um	laudat-us, laudat-a, laudat-um (laudatus 3) <i>pochwalony, pochwalona, pochwalone; pochwalimszy</i>
monere	monit-	us, -a, -um	monit-us, monit-a, monit-um (monitus 3) <i>upomniany, upomniana, upomniane; upomniawszy</i>
legere	lect-	us, -a, -um	lect-us, lect-a, lect-um (lectus 3) <i>przeczytany, przeczytana, przeczytane; przeczytawszy</i>
audire	audit-	us, -a, -um	audit-us, audit-a, audit-um (auditus 3) <i>usłysznany, usłysznana, usłysznane; usłysznawszy</i>

C. Sposób odmiany *participium perfecti passivi*.

Participium praesentis activi odmienia się według **deklinacji I/II** (jak przymiotnik *altus 3*).

D. Jak znaleźć *participium perfecti passivi* w słowniku.

Participium perfecti passivi nie bywa zapisywane w słowniku. Jego znaczenia szuka się pod formą podstawową czasownika, od którego pochodzi. Należy patrzeć na **temat supini** czasownika.

E. **Participium perfecti passivi** nie ma żadnych spójek. Czasowniki regularne i nieregularne (choć te ostatnie rzadko mają *ppp*) tworzą to participium w taki sam sposób.

F. **Supinum** (a co za tym idzie i *participium perfecti passivi*) mają w łacinie wyłącznie czasowniki, tworzące *passivum* (może to być niekiedy zaskakujące dla Polaków). Jeśli czasownik nie ma podanej w słowniku formy *supini*, nie ma również *ppp* i odmiany w *passivum*.¹²¹

 3. Od podanych czasowników utwórz *supinum* w obu przypadkach oraz *ppp* i *ppa*. Przetłumacz utworzone formy.

formy podstawowe	supinum	participium	
		perfecti passivi	praesentis activi
dico,3,dixi,dictum			
facio,3, feci, factum			
amo 1			
mollio 4			
paro 1			
ago,3,egi,actum			
punio 4			
video,2,vidi,visum			

¹²¹ Do takich czasowników należą np. *esse* i jego złożenia oraz nieregularne czasowniki *volo, nolo, malo*. Jest też wiele czasowników regularnych, niemających *supinum*.

 4. Napisz po łacinie.

- a. pochwaleni żołnierze _____
- b. zwyciężone wojsko _____
- c. podany przykład _____
- d. Posyłam ci ten napisany list. _____
- e. Spiesząc na rynek, mówca powtarzał przygotowaną mowę. _____
- f. Idę na siusiu¹²² (żeby zrobić siusiu) lub na kupkę¹²³ (żeby zrobić kupkę). _____
- g. Zniszczona flota wrogów ledwie dotarła na Sycylię. _____
- h. Pokonani żołnierze pierwszego legionu stoczą ostatnią bitwę. _____
- i. Zobaczyliśmy zabitego strzałą Achillesa¹²⁴. _____
- j. Spalony przez Nerona Rzym został odbudowany przez wybranego w Hiszpanii przez żołnierzy Galbę¹²⁵. _____
- k. Ciała zabitych żołnierzy leżały na polu niepogrzebane przez wiele dni. _____
- l. Otwarta księga, którą przepisywał skryba, leżała otwarta w skryptorium. _____
- m. Przeczytaliśmy listy wyrzuconego z Miasta Cycerona. _____
- n. Wybrana przez Parysa bogini otrzymała¹²⁶ złote jabłko. _____
- o. Zamknięte przez mieszkańców bramy, są zdobywane przez posłanych przodem¹²⁷ żołnierzy. _____
- p. Wybrani z najlepszych mężowie zostaną posłani do Rzymu, by walczyć na arenie. _____
- r. Porwana przez Hadesa Persefona, musiała pozostawać w podziemiach. _____
- s. Porwany przez Zeusa Ganimedes¹²⁸, został podczaszym bogów. _____
- t. Zerwany przez Persefonę owoc, oddał ją w moc Hadesa. _____

¹²² mingo 3, minxi, mictum – siusiam.

¹²³ caco 1 – robię kupę.

¹²⁴ Achilles, is m – Achilles.

¹²⁵ Galba, ae m – Galba.

¹²⁶ accipio 3.

¹²⁷ praemitto 3 – posyłam przodem.

¹²⁸ Ganimedes, is m – Ganimedes.

 5. Przetłumacz zdania.

- a. Narrata refero. _____
- b. Dionisius tyrannus, Syracusis expulsus, Corinthi pueros docebat. _____
- c. Orgetorix¹²⁹, dux Helvetiorum, regni cupiditate adductus, coniurationem fecit. _____
- d. Helvetii omnium rerum inopia adducti, legatos de pace ad Caesarem miserunt. _____
- e. Stultitia est, pater, venatum ducere invitas canes. Hostis est uxor, invita quae viro nuptum datur. _____

 6. Do podanego *participium* dopisz drugie, zachowując przypadek i liczbę oraz dostosowując je do rzeczownika. Przetłumacz utworzone formy wraz z towarzyszącymi im rzeczownikami.

- a. puella amans _____
- b. lex servata _____
- c. animal occisum _____
- d. parentes castigantes _____
- e. rex victus _____
- f. imperator eligens _____

 7. Przetłumacz tekst *De leone et musculo*.

Prope leonem dormientem muscoli ludebant. Unus eorum leoni appropinquavit atque animalium regem ex somno excitavit. Leo ex somno excitatus musculum cepit devorare eum cupiens, sed a musculo rogatus ignovit ei et vitam donavit. Paulo post leo per silvam praedam parum caute investigans in rete, quod venatores tetenderunt, incidit. Diu frustra ex rete se expedire temptans magno clamore totam silvam implevit. Musculus vocem leonis, cui ipse vitam debebat, audivit, celeriter ei appropinquavit, dentibus acribus rete rupit et leonem periculo liberavit.

¹²⁹ Orgetorix,igis m – Orgetoryks.

7a. Wskaż przyczyny błędów powstałych w poniższym tłumaczeniu.

1. Unus eorum (musculorum) animalium regem ex somno excitavit. Leo ex somno excitatus musculum cepit devorare eum cupiens, sed a musculo rogatus vitam ei donavit.
  - ❖ *Tylko jeden zwierzę panował nawet we śnie. Mysz przebudziła lwa ze snu i chciał on ją ładnie zjeść z cebulą.*
2. Musculus vocem leonis, cui ipse vitam debebat, audivit, celeriter ei appropinquavit, dentibus acribus rete rupit et leonem liberavit.
  - ❖ *Myszka zawałowała lwa, będąc mu dłużną za życie, usłyszała nagle, jak zbliżał się do niej zębaty, sprytny lew „ach biada mi biada”.*

8. Przetłumacz tekst *De amicitia*.

Duo amici, qui per montes iter faciebant, subito procul ursum appropinquantem conspexerunt. Tum alter eorum celeriter arborem ascendit, alter relictus certam habebat ante oculos mortem. Tum ‘ursus mortuorum corpora non attingit’ — in mentem ei venit. Itaque humi se prostravit spiritumque continuit. Ursus iacenti appropinquavit, corpus eius temptavit, denique discessit iuvenem intactum relinquens. Tum alter amicorum ex arbore descendit et amicum per iocum interrogavit: ‘Quid ursus tibi in aures insusurravit?’ ‘Pulchrum et notum proverbium — respondit alter — *Amicus certus in re incerta cernitur.*’

8a. Wskaż przyczyny błędów powstałych w poniższym tłumaczeniu.

1. Dwóch przyjaciół wędrowało przez góry, nagle z boku zaczął zbliżać się niedźwiedź. Wtedy następny schodził szybko z drzewa, następny pewny siebie zdeptał zaniedbanego na śmierć. Wtedy nieprzytomne ciało niedźwiedzia przygłębło w szczękach uległo złagodzeniu. W taki sposób biedny położył siebie na ziemię i oddychali razem. Niedźwiedź oddalił się od zwłok, nietknięty młody został osierocony. Wtedy następny młody zszedł z drzewa i zapytał: — „Co niedźwiedź tobie powiedział?” — „Piękne i sławne przysłowie: „Wiernych przyjaciół poznaje się w zawodzie.”
2. Tum “ursus mortuorum corpora non attingit” — in mentem ei venit. Itaque humi se prostravit spiritumque continuit.
  - ❖ *Wówczas „niedźwiedź śmiertelny (niebezpieczny) ciała nie dosięgnie” — w głowie sobie wyjaśnił. Zatem, by pokazać uległość, wstrzymał oddech.*
  - ❖ *Wtedy „martwego ciała niedźwiedź nie dotknie” — w myślach biada mi dojsć do czegoś. I tak ziemię rozciągnął, porzucił go i westchnął.*
  - ❖ *Wtedy „niedźwiedź martwych ciał nie dotyka” — doszedł w myślach tamten.*
  - ❖ *Wtedy „niedźwiedź dotknął ciała” — w brodzie łaska. Silne ciało niedźwiedzia zostawiło młodego nietkniętego.*
  - ❖ *Wtedy ciało niedźwiedzia nie dosięgło go, ale zbliżył się z broda. I następnie pokornie powalił się.*

44. INDICATIVUS PERFECTI, PLUSQUAMPERFECTI I FUTURI EXACTI PASSIVI

44.1 INDICATIVUS PERFECTI PASSIVI

CZAS NA TEMACIE SUPINI

FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

temat <i>praesentis</i>	infinitivus <i>praesentis</i>	temat <i>perfecti</i>	<i>supinum</i>
duc/o	duc/ĕre	dux/i	duct/um
1 os. sg. ind. praes. act.	infinitivus praes. act.	1 os. sg. ind. perf. act.	<i>supinum</i>
↓	↓	↓	↓
indicativus praes. act. indicativus praes. pass. participium praes. act. indicativus imperf. act. indicativus imperf. pass.	infinitivus praes. pass.	indicativus perfecti activi	INDICATIVUS PERFECTI PASSIVI

PERFECTUM jest **czasem przeszłym dokonanym**. Oznacza to, że należy go, ilekroć to możliwe, tłumaczyć polskimi formami czasu przeszłego z aspektem **dokonanym**. Czas **imperfectum** tłumaczy się polskimi formami czasu przeszłego z aspektem **niedokonanym**¹³⁰.

FORMY PERFECI PASSIVI są **dwuczłonowe**. Składają się z czasownika posilkowego *esse* w *praesens* i *participium perfecti passivi*.

Perfectum nie rozróżnia czasowników regularnych i nieregularnych.

- KAŻDY czasownik odmienia się w ten sam sposób.
- Nie ma tu znaczenia specyfika koniugacji III miękkiej.

PERFECTUM PASSIVI tworzymy na **TEMACIE SUPINI** (podczas gdy *perfectum activi* – na temacie *perfecti*). *Passivum* w *perfectum* składa się z dwóch elementów: **participium perfecti passivi** + odmiana czasownika *esse* w *praesens*. *Participium* może pojawić się tylko w *Nominativie* lub *Accusativie* wszystkich rodzajów obu liczb. Tłumaczenie rozpoczynamy od słowa *zostałem itd.* i dodajemy imiesłów przymiotnikowy bierny w formie dokonanej, np.: *pochwalony*.

czasownik	supinum	temat supini	ppp	cz. posilkowy	IND. PERF. PASS.
lego <i>czytam</i>	lectum	lect-	lectus,a,um	sum...	lectus,a,um sum

¹³⁰ Aspekt dokonany: *został przeczytany*; aspekt niedokonany: *był czytany*. Aspekt dokonany: *został zrobiony*; aspekt niedokonany: *był robiony*, itd.

INDICATIVUS PERFECTI PASSIVI

	laudo: laudatum	moneo: monitum	lego: lectum	audio: auditum
1sg.	amatus/a/um sum <i>zostałem/am pokochany/a</i>	monitus/a/um sum <i>zostałem/am upomniany/a</i>	lectus/a/um sum <i>zostałem/am przeczytany/a</i>	auditus/a/um sum <i>zostałem/am wysłuchany/a</i>
2	amatus/a/um es	monitus/a/um es	lectus/a/um es	auditus/a/um es
3	amatus/a/um est	monitus/a/um est	lectus/a/um est	auditus/a/um est
1pl.	amati/ae/a sumus	moniti/ae/a sumus	lecti/ae/a sumus	auditi/ae/a sumus
2	amati/ae/a estis	moniti/ae/a estis	lecti/ae/a estis	auditi/ae/a estis
3	amati/ae/a sunt	moniti/ae/a sunt	lecti/ae/a sunt	auditi/ae/a sunt

 1. Zamień poniższe formy z *activum* na *passivum* lub z *passivum* na *activum*. Przetłumacz utworzone formy.

	activum	passivum	przekład		activum	passivum	przekład
a	<i>egerunt</i>			f		<i>dicta sunt</i>	
b		<i>missa est</i>		g	<i>relinquit</i>		
c	<i>sustulisti</i>			h		<i>quaesiti sumus</i>	
d		<i>scripti sunt</i>		i	<i>straverunt</i>		
e	<i>excitavi</i>			j		<i>datae estis</i>	

 2. Zamień poniższe formy na *perfectum* (zachowaj tryb, stronę, osobę liczbę). Przetłumacz utworzone formy.

	inny czas	perfectum	przekład		inny czas	perfectum	przekład
a	<i>geruntur</i>			f	<i>traditur</i>		
b	<i>dicebaris</i>			g	<i>videberis</i>		
c	<i>mittar</i>			h	<i>struxit</i>		
d	<i>punimur</i>			i	<i>oderatis</i>		
e	<i>trahemini</i>			j	<i>regebamur</i>		

 3. Napisz po łacinie.

a. Rzym został zdobyty i spalony przez barbarzyńców. _____

b. Te słowa zostały powiedziane przez znanego poetę. _____

c. Wiele okrutnych wojen zostało stoczonych przez wojsko rzymskie. _____

d. Eurydyka¹³¹ została zabita przez węża, ukrywającego¹³² się w trawie. _____

e. Żona nie została przez Orfeusza¹³³ wyprowadzona z podziemi. _____

¹³¹ Eururidice, dices *f* – Eurydyka.

¹³² lateo 2 – ukrywam się.

¹³³ Orpheus, *i m* – Orfeusz.

44.2 INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI PASSIVI

CZAS NA TEMACIE SUPINI

FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

<i>temat praesentis</i>	<i>infinitivus praesentis</i>	<i>temat perfecti</i>	<i>supinum</i>
duc/o	duc/ĕre	dux/i	duct/um
<i>1 os. sg. ind. praes. act.</i>	<i>infinitivus praes. act.</i>	<i>1 os. sg. ind. perf. act.</i>	<i>supinum</i>
↓	↓	↓	↓
indicativus praes. act. indicativus praes. pass. participium praes. act. indicativus imperf. act. indicativus imperf. pass.	infinitivus praes. pass.	indicativus plusquamperfecti activi	INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI PASSIVI

PLUSQUAMPERFECTUM jest czasem zaprzeszłym bez przypisanego aspektu. Oznacza to, że można go tłumaczyć polskimi formami czasu przeszłego z aspektem **dokonanym** lub **niedokonanym**.

FORMY PLUSQUAMPERFECI PASSIVI są dwuczłonowe. Składają się z czasownika posiłkowego *esse* w *imperfectum* i *participium perfecti passivi*.

Plusquamperfectum nie rozróżnia czasowników regularnych i nieregularnych.

- KAŻDY czasownik odmienia się w ten sam sposób.
- Nie ma tu znaczenia specyfika koniugacji III miękkiej.

PLUSQUAMPERFECTUM PASSIVI tworzymy na TEMACIE SUPINI (podczas gdy plusquamperfectum activi – na temacie perfecti). Passivum w plusquamperfectum składa się z dwóch elementów: **participium perfecti passivi** + odmiana czasownika *esse* w *imperfectum*. Participium może pojawić się tylko w Nominativie lub Accusativie wszystkich rodzajów obu liczb. Tłumaczenie rozpoczynamy od słowa *zostałem* lub *byłem itd.* i dodajemy imiesłów przymiotnikowy bierny w formie dokonanej, np.: *pochwalony* lub *chwalony*.

czasownik	supinum	temat supini	ppp	cz. posiłkowy	IND. PERF. PASS.
lego <i>czytam</i>	lectum	lect-	lectus,a,um	eram...	lectus,a,um eram

INDICATIVUS PLUSQUAMPERFECTI PASSIVI

	laudo: laudatum	moneo: monitum	lego: lectum	audio: auditum
1sg.	amatus/a/um eram <i>byłem/am kochany/a</i>	monitus/a/um eram <i>byłem/am upominany/a</i>	lectus/a/um eram <i>byłem/am czytany/a</i>	auditus/a/um eram <i>byłem/am słuchany/a</i>
2	amatus/a/um eras	monitus/a/um eras	lectus/a/um eras	auditus/a/um eras
3	amatus/a/um erat	monitus/a/um erat	lectus/a/um erat	auditus/a/um erat
1pl.	amati/ae/a eramus	moniti/ae/a eramus	lecti/ae/a eramus	auditi/ae/a eramus
2	amati/ae/a eratis	moniti/ae/a eratis	lecti/ae/a eratis	auditi/ae/a eratis
3	amati/ae/a erant	moniti/ae/a erant	lecti/ae/a erant	auditi/ae/a erant

 4. Zamień poniższe formy z *activum* na *passivum* lub z *passivum* na *activum*. Przetłumacz utworzone formy.

	activum	passivum	przekład		activum	passivum	przekład
a	<i>scripserant</i>			f		<i>ductae eramus</i>	
b		<i>fracta erat</i>		g	<i>petiveratis</i>		
c	<i>habueram</i>			h		<i>posita erant</i>	
d		<i>occisi erant</i>		i	<i>curaverat</i>		
e	<i>tetigeras</i>			j		<i>caesi eratis</i>	

 5. Zamień poniższe formy z *perfectum* na *plusquamperfectum* lub z *plusquamperfectum* na *perfectum* (zachowaj tryb, stronę, osobę liczbę). Przetłumacz utworzone formy.

	perfectum	plqamperf.	przekład		perfectum	plqamperf.	przekład
a	<i>victi sunt</i>			f	<i>ustum est</i>		
b		<i>coeperant</i>		g		<i>recta erant</i>	
c	<i>liberatus sum</i>			h	<i>emptae sumus</i>		
d		<i>fugata erat</i>		i		<i>venditi eratis</i>	
e	<i>motae estis</i>			j	<i>fui</i>		

 6. Napisz po łacinie.

a. Mąż, który przybył z Troi do Kartaginy, został pokochany przez kartagińską królową. _____

b. Zwierzę ofiarne¹³⁴, sprowadzone z Aten, zostało złożone na ofiarę¹³⁵ przez kapłanów. _____

c. Bardzo piękne świątynie zostały wybudowane w Rzymie, zanim zaczął panować August. _____

d. Góry zostały poruszone (poruszyły się), ale nic gorszego się nie stało. _____

e. Wojska Cezara zostały najpierw poprowadzone do Ancjum, a potem stoczyły bitwę. _____

¹³⁴ hostia,ae f – zwierzę ofiarne.

¹³⁵ immolo 1 – składam na ofiarę.

44.3 INDICATIVUS FUTURI EXACTI PASSIVI

CZAS NA TEMACIE SUPINI

FORMY PODSTAWOWE CZASOWNIKA

temat <i>praesentis</i>	infinitivus <i>praesentis</i>	temat <i>perfecti</i>	<i>supinum</i>
duc/o	duc/ěre	dux/i	duct/um
<i>1 os. sg. ind. praes. act.</i>	<i>infinitivus praes. act.</i>	<i>1 os. sg. ind. perf. act.</i>	<i>supinum</i>
↓	↓	↓	↓
indicativus praes. act. indicativus praes. pass. participium praes. act. indicativus imperf. act. indicativus imperf. pass.	infinitivus praes. pass.	indicativus futuri exacti activi	INDICATIVUS FUTURI EXACTI PASSIVI

FUTURUM EXACTUM jest czasem przyszłym uprzednim bez przypisanego aspektu. Oznacza to, że można go tłumaczyć polskimi formami czasu przyszłego z aspektem **dokonanym** lub **niedokonanym**.

FORMY FUTURI EXACTI PASSIVI są dwuczłonowe. Składają się z czasownika posiłkowego *esse* w *futurum primum* i *participium perfecti passivi*.

Futurum exactum nie rozróżnia czasowników regularnych i nieregularnych.

- KAŻDY czasownik odmienia się w ten sam sposób.
- Nie ma tu znaczenia specyfika koniugacji III miękkiej.

FUTURUM EXACTUM PASSIVI tworzymy na TEMACIE SUPINI (podczas gdy futurum exactum activi – na temacie perfecti). Passivum w futurum exactum składa się z dwóch elementów: **participium perfecti passivi** + odmiana czasownika *esse* w *futurum primum*. Participium może pojawić się tylko w Nominativie lub Accusativie wszystkich rodzajów obu liczb. Tłumaczenie rozpoczynamy od słowa **zostanę** lub **będę** *itd.* i dodajemy imiesłów przymiotnikowy bierny w formie dokonanej, np.: **pochwalony** lub **chwalony**.

czasownik	supinum	temat supini	ppp	cz. posiłkowy	IND. PERF. PASS.
lego <i>czytam</i>	lectum	lect-	lectus,a,um	ero...	lectus,a,um ero

INDICATIVUS FUTURI EXACTI PASSIVI

	laudo: laudatum	moneo: monitum	lego: lectum	audio: auditum
1sg.	amatus/a/um ero <i>byłem/am kochany/a</i>	monitus/a/um ero <i>byłem/am upominany/a</i>	lectus/a/um ero <i>byłem/am czytany/a</i>	auditus/a/um ero <i>byłem/am słuchany/a</i>
2	amatus/a/um eris	monitus/a/um eris	lectus/a/um eris	auditus/a/um eris
3	amatus/a/um erit	monitus/a/um erit	lectus/a/um erit	auditus/a/um erit
1pl.	amati/ae/a erimus	moniti/ae/a erimus	lecti/ae/a erimus	auditi/ae/a erimus
2	amati/ae/a eritis	moniti/ae/a eritis	lecti/ae/a eritis	auditi/ae/a eritis
3	amati/ae/a erunt	moniti/ae/a erunt	lecti/ae/a erunt	auditi/ae/a erunt

 7. Zamień poniższe formy z *activum* na *passivum* lub z *passivum* na *activum*. Przetłumacz utworzone formy.

	activum	passivum	przekład		activum	passivum	przekład
a	<i>dederitis</i>			f		<i>intellecti erimus</i>	
b		<i>mutatae erunt</i>		g	<i>quaesiverit</i>		
c	<i>clausero</i>			h		<i>pulsa erit</i>	
d		<i>vexiti eritis</i>		i	<i>luseritis</i>		
e	<i>composueris</i>			j		<i>factus eris</i>	

 8. Zamień poniższe formy z *futurum primum* na *futurum exactum* lub z *futurum exactum* na *futurum primum* (zachowaj tryb, stronę, osobę liczbę). Przetłumacz utworzone formy.

	futurum I	futurum II	przekład		futurum I	futurum II	przekład
a	<i>putaberis</i>			f	<i>trademini</i>		
b		<i>pepegero</i>		g		<i>potueritis</i>	
c	<i>occidentur</i>			h	<i>rapietur</i>		
d		<i>lectae erunt</i>		i		<i>mandata erunt</i>	
e	<i>mittemur</i>			j	<i>iaciemini</i>		

 9. Napisz po łacinie.

a. Jeśli starsza córka zostanie wydana za męża, matka złoży dzięki bogom. _____

b. Wieczorem uzbrojeni Grecy zostaną zamknięci w wielkim brzuchu drewnianego konia, a nocą Troja zostanie przez nich zdobyta. _____

c. Jeśli Achilles nie pozostanie w domu, Troja zostanie zniszczona przez Greków. _____

d. Jeśli ta kobieta nie zostanie mi dana przez rodziców, zostanie przeze mnie porwana. _____

e. Kiedy Alpy zostaną pokonane przez wojska Hannibala, Rzym będzie bardzo wielkim niebezpieczeństwem. _____

 10. Zamień zdania ze strony biernej na czynną lub z czynnej na bierną. Przetłumacz zdania

a. Neptunus navem parvam Ulixis magna vi fregit. _____

_____

b. Alexander Magnus ab Aristotele¹³⁶, viro sapienti, eruditus est. _____

_____

c. Romulus et Remus a lupa aliti, a pastoribus autem educati erant. _____

_____

d. Hostes primum Caesarem rogaverint, tum Romam legatos mittent. _____

_____

e. Magna classis Persarum parvo numero navium Graecorum apud Salaminam victa est. _____

_____

f. Ego tibi has litteras misi. _____

_____

g. Legati ad Caesarem ab iis nationibus, quae trans Rhenum incolunt, missi sunt. _____

_____

h. Rebus in arduis philosophus aequam servavit mentem. _____

_____

i. In Gallia multae urbes a Caesare deletae erunt. _____

_____

j. Oppida, quae ab Helvetiis incensa erant, a Caesare restituta sunt. _____

_____

k. Acies a duce instructa erit. _____

_____

l. Tu omnes homines quaesiveras. _____

_____

¹³⁶ Aristoteles, is *m* – Arystoteles.

 11. Podane formy czasownika wpisz w odpowiednie rubryki, a następnie uzupełnij tabelę. Zachowaj tryb, stronę, osobę, liczbę, rodzaj. Przetłumacz utworzone formy.

cantaverunt, data sunt, tulerant, profuisti, capti eritis, vicit, vidi, puniveramus, deleta eras, fuere

activum			passivum		
perf.	plqmpperf.	futurum II	perf.	plqmpperf.	futurum II

 12. Zamień ze strony czynnej na bierną lub z biernej na czynną. Zachowaj czas i tryb. Przetłumacz utworzone formy.

a. traxit -	i. occīdimus -
b. amavisti -	j. paratae estis -
c. ducta erat -	k. dilexi -
d. missi sunt -	l. redemptus est -
e. monueritis -	m. legerant -
f. lecta est -	n. visi sunt -
g. reliqueramus -	o. spectati erunt -
h. rexerint -	p. datae sunt -

45. ACCUSATIVUS DUPLEX. ZAIMEK ILLE, ILLA, ILLUD I IPSE, IPSA, IPSUM.

45.1 ACCUSATIVUS DUPLEX

ACCUSATIVUS DUPLEX (PODWÓJNY ACCUSATIVUS)

Zauważ, jak zbudowana jest ta nazwa: składa się ona z nazwy przypadku *Accusativus* (*Biernik*) i określenia *Duplex* (*podwójny*). Accusativus Duplex to **funkcja przypadku** Accusatiwu. Funkcja przypadku = specjalne tłumaczenie tego przypadku.

ACCUSATIVUS DUPLEX składa się z conajmniej dwóch elementów:

1. **Accusativus** rzeczownika (dowolnej deklinacji, liczby i rodzaju)
2. **Accusativus** rzeczownika (dowolnej deklinacji, liczby i rodzaju)

ACCUSATIVUS DUPLEX występuje po poniższych i im podobnych czasownikach:

appello, dico, nomino, voco = nazywam (nazywam KOGO? CO? (chłopca) **KOGO? CO?** (bohaterem))
eligo, designo = wybieram, mianuję (mianuję KOGO? CO? (obywatela) **KOGO? CO?** (senatorem))
facio, efficio, reddo = robię, tworzę, czynię (czynię KOGO? CO? (senat) **KOGO? CO?** (nadzorcą państwa))
me praebeo, me praesto = okazuję się (okazuje KOGO? CO? (się) **KOGO? CO?** (tchórzem))
puto, duco, iudico = uważam za (uważam KOGO? CO? (Cicerona) za **KOGO? CO?** (polityka))

1. Przetłumacz zdania.

- a. Populus Romanus Ciceronem consulem ceravit. _____
_____
- b. Dionysius superbum se praebuit. _____
_____
- c. Te heredem meum feci. _____
_____
- d. Multi Ovidium optimum poetarum Romanorum appellant. _____
_____

2. Napisz po łacinie.

- a. Dlaczego nazywasz mnie kłamcą? _____
- b. Mistrzu, uczyniłeś mnie swoim uczniem. _____
- c. Okażę się człowiekiem wiernym na wieki wieków. _____
_____
- d. Wielu arcykardynałów wybrało Franciszka na papieża. _____
_____
- e. Poeta nazywa uciekających żołnierzy zającami¹³⁷ noszącymi hełmy¹³⁸. _____
_____

¹³⁷ lepus, oris *m* – zając.

¹³⁸ galeatus 3 – noszący hełm.

45.2 ZAIMEK *ILLE, ILLA, ILLUD*

Zaimek *ille, illa, illud* jest zaimkiem wskazującym. Znaczący *ów, owa, owo; tamten, tamta, tamto*

Cechy deklinacji zaimkowej

1. Oddzielne końcówki rodzajowe dla każdego rodzaju w *Nominativie singularis*.
2. GENETIVUS singularis wspólny dla wszystkich rodzajów, zakończony na –ius
3. DATIVUS singularis wspólny dla wszystkich rodzajów.
4. DATIVUS i ABLATIVUS pluralis taki sam i wspólny dla wszystkich rodzajów.
5. Większość form przybiera cechy podobne do: dla żeńskich-I deklinacji, męskich-II deklinacji, nijakich-II deklinacji.
6. *Neutra* mają Nom. = Acc. w obu liczbach.
7. Brak *Vocativu*.

ille, illa, illud = tamten, tamta, tamto; ów, owa, owo (ten znany, ta znana, to znane)

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	ille	illa	illud	illi	illae	illa
Gen.	illius			illorum	illarum	illorum
Dat.	illi			illis		
Acc.	illum	illam	illud	illos	illas	illa
Abl.	illo	illa	illo	illis		

Zaimek *ille, illa, illud* występuje często w jednym zdaniu z zaimkiem *hic, haec, hoc*. W takiej sytuacji zaimek *ille, illa, illud* odnosi się do elementu wymienionego w zdaniu *wcześniej*, a **hic, haec, hoc** do elementu wymienionego **później**.

Memoria *Themistoclis* et **Aristidis** apud Athenienses immortalis erit. *Illius*, quod nobis magnam classem comparavit, **huius**, quod pecuniam publicam maxima diligentia administravit.

Pamięć o *Temistoklesie* i **Arystydesie** będzie nieśmiertelna wśród Ateńczyków. *Owego (Temistoklesa)*, ponieważ przygotował nam wielką flotę, **tego (Arystydesa)**, ponieważ zarządzał publicznymi pieniędzmi z wielką pilnością.

 3. Napisz po łacinie.

- a. Jowiszowi i Naptunowi poświęcone są inne zwierzęta. Temu – koń, owemu – orzeł. _____
 _____
- b. Święty Hieronim i Święty Grzegorz Wielki są bardzo znanymi ludźmi. Ów, ponieważ przetłumaczył na łacinę całą Biblię, ten – ponieważ zreformował¹³⁹ kalendarz. _____
 _____
- c. Uważamy Hannibala i Scypiona Afrykańskiego Młodszego za zwielkich wodzów. Owego, ponieważ zaatakował miasto Rzym, tego – ponieważ pokonał Kartaginę. _____
 _____
- d. Jednych ludzi ocenił Sokrates jako mądrych, drugich jako głupich. Tych – ponieważ są źli, owych – ponieważ są dobrzy. Mądrość bowiem uważał Sokrates za cnotę. _____
 _____
- e. Rzymianie składali ofiary ze zwierząt bogom niebiańskim¹⁴⁰ i bogom podziemnym. Tym – ponieważ się ich bali, owym – ponieważ chcieli ich zjednać¹⁴¹. _____
 _____
- f. Rzymianie i Germanie zwyciężali w wielu bitwach. Ci Rzymian w lesie teutoburskim¹⁴², owi – Hannibala pod Zamą¹⁴³ w Afryce. _____
 _____
- g. Siła wojsk Greków i Rzymian leżała w biegłości żołnierzy. U owych – floty, u tych – konnicy i piechoty. _____
 _____
- h. I Grecy i Rzymianie byli doświadczeni w wielu rzeczach. Owi – w literaturze i sztuce, ci – w sztuce wojennej i prawodawstwie. _____
 _____
- i. Cicerona i Owidiusza nazywamy wielkimi twórcami. Tego, bo napisał *Przemiany*, owego – bo (napisał) wiele znanych mów. _____
 _____

¹³⁹ reformo 1 – reformuję.

¹⁴⁰ superus 3 – niebiański.

¹⁴¹ exoro 1 – zjednuję.

¹⁴² las teutoburski - Teutoburgiensis saltus; bitwa stoczona jesienią 9 roku n.e.

¹⁴³ Zama,ae f– Zama; bitwa pod Zamą 19 października 202 roku p.n.e. zakończyła II wojnę punicką.

45.3 ZAIMEK *IPSE, IPSA, IPSUM*

Zaimek *ipse, ipsa, ipsum* jest zaimkiem wskazującym. Znaczy *(on) sam, (ona) sama, (ono) samo*¹⁴⁴, *we własnej osobie*¹⁴⁵.

Cechy deklinacji zaimkowej

1. Oddzielne końcówki rodzajowe dla każdego rodzaju w *Nominativie singularis*.
2. GENETIVUS singularis wspólny dla wszystkich rodzajów, zakończony na *-ius*
3. DATIVUS singularis wspólny dla wszystkich rodzajów.
4. DATIVUS i ABLATIVUS pluralis taki sam i wspólny dla wszystkich rodzajów.
5. Większość form przybiera cechy podobne do: dla żeńskich-I deklinacji, męskich-II deklinacji, nijakich-II deklinacji.
6. *Neutra* mają Nom. = Acc. w obu liczbach.
7. Brak *Vocativu*.

ipse, ipsa, ipsum = (on) sam, (ona) sama, (ono) samo

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	ipse	ipsa	ipsum	ipsi	ipsae	ipsa
Gen.	ipsius			ipsorum	ipsarum	ipsorum
Dat.	ipsi			ipsis		
Acc.	ipsum	ipsam	ipsum	ipsos	ipsas	ipsa
Abl.	ipso	ipsa	ipso	ipsis		

** 4. Napisz po łacinie.**

a. *O tempora, o mores!* – te słowa powiedział sam Ciceró, którego uważamy za największego ze wszystkich autorów rzymskich. _____

b. Sam Owidiusz nie mógł stworzyć wiersza piękniejszego niż ten. _____

c. Ta kobieta sama przybyła do Rzymu i domagała się sprawiedliwości od senatu. _____

d. Horacy wspomniał o Świętej Drodze w Rzymie. On sam napisał w satyrze: *Szedłem kiedyś Świętą Drogą, jak to mam w zwyczajcu...* _____

¹⁴⁴ Odpowiada w dużej mierze angielskiemu *myself*.

¹⁴⁵ Zaimek *ipse, ipsa, ipsum* nie oznacza nigdy *samotny, osamotniony*. Znaczy *we własnej (szacownej) osobie*.

46. CZASOWNIKI NIEREGULARNE *FERO, FERRE* I *EO, IRE*

46.1 CZASOWNIK *FERO, FERRE, TULI, LATUM*

Czasowniki nieregularne to takie, które **nie należą do żadnej koniugacji**, a ich infinitivus nie kończy się ani na *-are*, ani na *-ēre*, ani na *-ēre*, ani na *-ire*.

Czasownikiem nieregularnym jest **esse** i wszystkie **jego złożenia** oraz czasowniki *velle*, *nolle* i *malle*. Istnieje również w łacinie kilka innych czasowników nieregularnych.

CECHY NIEREGULARNOŚCI

- dotyczy **wyłącznie** czasów tworzonych na temacie *praesentis* (*praesens*, *imperfectum*, *futurum I*)¹⁴⁶
- **dotyczy** tematów *praesentis* i spójek
- **nie dotyczy** końcówek osobowych

Nieregularność czasownika *fero* dotyczy wyłącznie czasu PRAESENS w *activum* i *passivum* oraz IMPERATIVU PRAESENTIS (patrz LINGVA LATINA pars prima, punkt. 11.3.4 s. 46)

Czasownik **fero, ferre** ma trzy zasadnicze znaczenia:

1. nosić coś (fizycznie)
2. znosić coś psychicznie
3. mówić (tylko jako *verbum regens* przy AcI)

fero, ferre, tuli, latum – niosę, znoszę, mówię ACTIVUM

	praesens activi		imperfectum activi		futurum I activi	
	singularis	pluralis	singularis	pluralis	singularis	pluralis
1	fer-o	fer-i-mus	fere-ba-m	fere-ba-mus	fer-a-m	fer-e-mus
2	fer-s	fer-tis	fere-ba-s	fere-ba-tis	fer-e-s	fer-e-tis
3	fer-t	fer-u-nt	fere-ba-t	fere-ba-nt	fer-e-t	fer-e-nt
infinitivus: ferre – nieść, znosić						

fero, ferre, tuli, latum – niosę, znoszę, mówię PASSIVUM

	praesens passivi		imperfectum passivi		futurum I passivi	
	singularis	pluralis	singularis	pluralis	singularis	pluralis
1	fero-r	fer-i-mur	fere-ba-r	fere-ba-mur	fer-a-r	fer-e-mur
2	fer-ris	fer-i-mini	fere-ba-ris	fere-ba-mini	fer-e-ris	fer-e-mini
3	fer-tur	fer-u-ntur	fere-ba-tur	fere-ba-ntur	fer-e-tur	fer-e-ntur
infinitivus: ferri – być niesionym						

¹⁴⁶ Wszystkie czasowniki nieregularne tworzą czasy na temacie *perfecti* i *supini* w sposób identyczny, jak czasowniki, należące do koniugacji I-IV.

UWAGA

1. Czasownik *fero, ferre* ma nieregularne formy (część pozbawiona spójek) wyłącznie w *praesens activi* i *passivi*
2. W *imperfectum* i *futurum primum* odmienia się jak czasownik koniugacji III
3. Ma nieregularny *imperativus praesentis*
4. Tematy *praesentis, perfecti* i *supini* bardzo się od siebie różnią (fer-, tul-, lat-)
5. W czasach na temacie *perfecti* i *supini* odmienia się regularnie, jak pozostałe czasowniki
6. Użyty jako *verbum regens* nabiera znaczenia *mówić*
7. Bardzo chętnie wchodzi w złożenia, które odmieniają się jak *fero* z przedrostkiem, który ulegać może drobnym zmianom (patrz LINGVA LATINA pars secunda, punkt 34, s. 166).

Najpopularniejsze złożenia, zmieniające przedrostek, to:

- a. **af-fero**, af-ferre, at-tuli, al-latum – przynoszę
- b. **au-fero**, au-ferre, abs-tuli, ab-latum – zabieram, odbieram
- c. **con-fero**, con-ferre, con-tuli, col-latum – znoszę
- d. **dif-fero**, dif-ferre, dis-tuli, di-latum – różnić się
- e. **ef-fero**, ef-ferre, ex-tuli, e-latum – wynosić, wydobywać
- f. **in-fero**, in-ferre, in-tuli, il-latum – wnosić
- g. **of-fero**, of-ferre, ob-tuli, ob-latum – podaję
- h. **re-fero**, re-ferre, ret-tuli, re-latum – odnoszę

 1. Napisz, z jakimi przyimkami są złożone te czasowniki:

a. affero = _____ + fero	d. effero = _____ + fero
b. aufero = _____ + fero	e. infero = _____ + fero
c. confero = _____ + fero	f. offero = _____ + fero

 2. Od poniższych czasowników podaj formy żądane formy. Przetłumacz te formy.

	czasownik	określenie formy	utworzona forma	tłumaczenie
a.	affero	ind. fut. I act. 3 pl.		
b.	aufero	ind. perf. act. 3 sg.		
c.	confero	ind. fut. II act. 2 pl.		
d.	confero	imperat. praes. act. 2 sg.		
e.	effero	ind. perf. pass. 1 sg. <i>f</i>		
f.	fero	ind. praes. pass. 2 sg.		
g.	fero	inf. praes. pass.		
h.	fero	ind. fut. I pass. 3 pl.		
i.	infero	ind. plqmpperf. pass. 3 pl. <i>n</i>		
j.	offero	ind. imperf. act. 1 pl.		
k.	refero	ind. praes. act. 3 sg.		

 3. Uzupełnij tabelę formami pozostałych czasów. Zachowaj tryb, stronę, osobę, liczbę, rodzaj.

	praesens	imperfect.	futurum I	perfectum	plqmparf.	futurum II
		ferebas				
			auferam			
				ablata sunt		
	confers					
						oblata erit
	effertur					
			inferent			
					rettuleratis	
				distulimus		
						lati eritis

 4. Przetłumacz zdania.

a. Homo sapiens feret, quae mutari non possunt, ut viri magni ferebant suas calamitates. _____
 _____

b. Homines, si patienter ferunt, quae accidunt, mala ipsa minuunt. _____
 _____

c. Quodcumque¹⁴⁷ sors feret, ferte animo aequo! _____
 _____

d. Calamitatem patienter ferre non solum laus magna, sed etiam solatium magnum est. _____
 _____

e. Homo fortis res adversas constanti animo fert et in rebus adversis alteram sortem sperat. _____
 _____

f. Leviter fertur, quod patienter fertur. _____
 _____

g. Fer patienter onus, fac sapienter opus! _____
 _____

h. *In nova fert animus mutatas dicere formas*¹⁴⁸. _____
 _____

i. Una manu lapidem fert, alter panem ostedit. _____
 _____

j. Post mediam noctem ferunt vera esse somnia. _____
 _____

k. Homines inter se studiis, moribus, omni vitae ratione differunt. _____
 _____

¹⁴⁷ quicumque, quaecumque, quodcumque – jakikolwiek, cokolwiek.

¹⁴⁸ Ov. Met.

46.2 CZASOWNIK *EO,IRE,II,ITUM*

Eo,ire,ii (ivi),itum – idę

Nieregularność czasownika *eo* dotyczy wyłącznie czasu PRAESENS w *activum* i *passivum*.

eo, ire, ii, itum – idę

	praesens activi		imperfectum activi		futurum I activi	
	singularis	pluralis	singularis	pluralis	singularis	pluralis
1	eo <i>idę</i>	imus	i-ba-m <i>szedłem</i>	i-ba-mus	i-b-o <i>pójde</i>	i-bi-mus
2	is	itis	i-ba-s	i-ba-tis	i-bi-s	i-bi-tis
3	it	eunt	i-ba-t	i-ba-nt	i-bi-t	i-bu-nt
infinitivus: ire - iść			Bywa używana forma 3 os. sg. passivi: itur = <i>idzie się</i>			
imperativus praesentis: 2 sg.: Idź! 2 pl.: Icie! Idźcie!						
participium praesentis activi: <i>iens, euntis</i>						

Czasownik *eo,ire,ii,itum* bardzo chętnie wchodzi w złożenia. Odmieniają się one jak czasownik *eo* z przedrostkiem, który nie ulega zmianom.

 5. Napiszpo łacinie.

a. idę _____	d. obchodzę _____
b. przychodzę _____	e. wchodzę do _____
c. wychodzę _____	f. ginę (przechodzę) _____

 6. Od poniższych czasowników podaj formy żądane formy. Przetłumacz te formy.

	czasownik	określenie formy	utworzona forma	tłumaczenie
a.	adeo	ind. fut. II act. 2 pl.		
b.	adeo	ind. plgmperf. act. 3 pl.		
c.	circumeo	inf. praes. act.		
d.	eo	ind. fut. I act. 3 pl.		
e.	eo	imperat. praes. act. 2 sg.		
f.	eo	ind. praes. pass. 3 sg.		
g.	eo	ind. praes. act. 3 sg.		
h.	exeo	ind. perf. act. 3 sg.		
i.	ineo	ind. praes. act. 2 sg.		
j.	pereo	ind. perf. act. 1 sg.		
k.	redeo	ind. imperf. act. 1 pl.		

 7. Uzupełnij tabelę formami pozostałych czasów. Zachowaj tryb, stronę, osobę, liczbę, rodzaj.

	praesens	imperfect.	futurum I	perfectum	plqmparf.	futurum II
		ibam				
			redibis			
				exiit (exivit)		
	adeunt					
						inierimus
	itis					
			peribis			
					ieramus	
				perii (perivi)		
						abieritis

 8. Przetłumacz zdania.

a. Qui Deo confidit, is forti animo omnibus periculis obviam ibit eaque superabit. _____

_____

b. Sic itur ad astra. _____

c. Mi fili, i, quocumque te Deus vocabit. Ubicumque ibis, signa divini amoris et divinae sapientiae invenies. _____

_____

d. Et alter angelus exivit de templo clamans voce magna ad sedentem super nubem.¹⁴⁹ _____

_____

e. Factum est autem in diebus illis exiit edictum a Caesare Augusto.¹⁵⁰ _____

_____

f. Si magistratus id sciverint, ibis in crucem. _____

_____

g. Ibam forte Via Sacra, sicut meus est mos.¹⁵¹ _____

_____

¹⁴⁹ Vulg. *Ap.*

¹⁵⁰ Vulg. *Lc.*

¹⁵¹ Hor. *Sat.*

47. CO POWINIENES JUŻ UMIEĆ 6

47.1 ZAKRES MATERIAŁU

MATERIAŁ Z POPRZEDNICH SEKCJI (CO POWINIENES JUŻ UMIEĆ 1, 2, 3, 4, 5)

PODSTAWY

- Umieć rozpoznać w słowniku czasowniki nieregularne
- Wiedzieć, co to jest temat supini, i jak go uzyskać
- Wiedzieć, czym jest *supinum* i jak się je tworzy i tłumaczy.
- Wiedzieć, czym jest *participium perfecti passivi* i jak się je tworzy i tłumaczy.
- Umieć rozróżnić tematy *supini* i *perfecti*
- Znać różnice pomiędzy zaimkami *ille, illa, illud; hic, haec, hoc* i *ipse, ipsa, ipsum*
- Rozumieć, na czym polega *accusativus duplex*
- Umieć rozpoznać złożenia z podstawowymi czasownikami, w tym wszystkie złożenia z czasownikiem *fero* i *eo*
- Wiedzieć, na czym polega stopniowanie przymiotników oraz tworzenie i stopniowanie przysłówków

W DZIEDZINIE FLEKSJI i SKŁADNI

- Umieć odmieniać czasowniki w *indicativie perfecti passivi*
- Umieć odmieniać czasowniki w *indicativie plusquamperfecti passivi*
- Umieć odmieniać czasowniki w *indicativie futuri exacti passivi*
- Odmieniać zaimkek *ille, illa, illud* i *ipse, ipsa, ipsum*
- Odmieniać złożenia z *fero* i *eo* oraz *volo, nolo, malo, fero* we wszystkich czasach *indicativu* oraz *imperativie praesentis*
- Umieć przestopniować każdy przymiotnik
- Umieć utworzyć i przestopniować przysłówkek
- Umieć utworzyć i przetłumaczyć *Accusativus Duplex*

W DZIEDZINIE PRZEKŁADU

- Umieć przetłumaczyć na język polski prosty tekst oryginalny i skomplikowany tekst preparowany.

W DZIEDZINIE ŚWIADOMOŚCI JĘZYKOWEJ

- Mieć dobre pojęcie o podobieństwach i różnicach pomiędzy językiem polskim i łacińskim
- Umieć dostrzec ten sam rdzeń w różnych łacińskich częściach mowy
- Znać zjawiska gramatyczne i składniowe w języku polskim
- Umieć rozpoznać i przetłumaczyć czasowniki złożone

W DZIEDZINIE KULTURY

- Umieć wymienić wszystkie wzgórza, na których leży Rzym oraz 5 najważniejszych dróg w Rzymie / biegnących przez Rzym

47.2 SPRAWDZIAN 6

 1. Przetłumacz tekst.

Aesopus, vir sapientissimus, aliquando Athenis ibat multa secum cogitans. Subito viator quidam¹⁵² ei obviam iens: “Quot horas — inquit — usque ad urbem ibo?” Hic nihil respondere ferunt. Postquam ille iratus aliquantum prodiit, Aesopus, qui eum euntem observabat, magna voce: Duas — dixit — horas ibis, amice optime.” Tum ille: “Cur — inquit — non statim respondisti?” Et Aesopus: “Nunc tantum video quam te celeriter ire posse.”

---

2. Wstaw formy przymiotników i przysłówków z tekstu w odpowiednie pola tabeli i uzupełnij tabelę formami pozostałych form. Zachowaj przypadek, liczbę i rodzaj z tekstu.

	gradus positivus	gradus comparativus	gradus superlativus
a.			
b.			
c.			
d.			
f.			

3. Wstaw wszystkie formy czasowników nieregularnych z tekstu w odpowiednie pola tabeli i uzupełnij tabelę. Zachowaj tryb, stronę, liczbę i rodzaj z tekstu.

	praesens	imperfect.	futurum I	perfectum	plqmpperf.	futurum II
a.						
b.						
c.						
d.						
e.						
f.						

4. Wstaw wszystkie formy czasowników regularnych z tekstu w odpowiednie pola tabeli i uzupełnij tabelę. Zachowaj tryb, stronę, liczbę i rodzaj z tekstu.

	praesens	imperfect.	futurum I	perfectum	plqmpperf.	futurum II
a.						
b.						
c.						
d.						

¹⁵² quidam, quaedam, quoddam – pewnien, jakiś.

5. Od poniższych czasowników utwórz *supinum* w *Accusatiwie* i *Ablatiwie* oraz *ppp*. Przetłumacz utworzone formy.

	czasownik	supinum <i>Acc.</i>	supinum <i>Abl.</i>	ppp
a.	lego 3			
b.	facio 3			
c.	laudo 2			
d.	audio 4			

6. Do poniższych rzeczowników dobierz formę zaimka *ille, illa, illud* i *ipse, ipsa, ipsum* w odpowiedniej formie tak, by powstał związek zgody.

- a. ducis _____ d. homini _____
 b. exercituum _____ e. reginam _____
 c. rei _____ f. tempus _____

7. Od poniższych czasowników podaj określone formy. Przetłumacz te formy.

- a. fero *indicativus praesentis activi* 3 sg. _____
 b. volo *indicativus praesentis* 2 sg. _____
 c. possum *indicativus perfecti* 3 pl. _____
 d. nolo *indicativus praesentis* 2 pl. _____
 e. infero *imperativus praesentis* 2 sg. _____
 f. malo *indicativus futuri primi* 1 sg. _____
 g. confero *infinitivus praesentis passivi* _____
 h. abeo *participium praesentis activi* _____
 i. aufero *indicativus perfecti passivi* _____
 j. eo *imperativus praesentis* 2 pl. _____

8. Zapisz łacińskie nazwy:

- a. 3 dróg / ulic rzymskich _____
 _____
 b. 3 wzgórz Rzymu _____
 _____